

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2000

● România-Vatican
80 ani de relații
diplomatice

● De ce s-a întors
Argetoianu
în țară?

● Pasiunile
cancelarului
Bismarck

● Secolul XIII:
limbile ceasului
dirijează lumea

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 5 (398)

mai 2000

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Cetatea Vaticanului, centrul lumii spirituale catolice, adăpostește numeroase comori de artă arhitecturale – între care și celebra Capelă Sixtină, cu picturile lui Michelangelo –, dar și frumoase manuscrise cu miniaturi. Iată un splendid zodiac, miniatură din secolul XIII

2 Viteazul domnitor, așa cum l-a înfățișat pictorul Mihail Lapatty. Tabloul se află la Muzeul Militar Central

3 Scrierea islamică a fost o adevărată artă. Stau mărturie și aceste imagini: pagină de manuscris, o placă stelară în opt colțuri, un vas împodobit, o amuletă (dreapta sus) și două tuğrale (semnături artistice) ale sultanilor Murad III (1574-1595; jos) și Mahmud II (1808-1839; stânga sus)

4 Omul s-a legănat dintotdeauna cu ideea că poate supune timpul, fie măcar și măsurându-l. Câteva exemplare de ceasuri, păstrate pentru frumusețea realizării lor: ceas cu trompetist din Munții Pădurea Neagră (variantă a ceasului cu cuc), din 1890; ceas muzical de policioară, care cântă la fiecare trei ore altă melodie (Londra, 1790); ceas scoțian de mahon (1800); ceas-elefant stil Ludovic XV; ceas-far francez (1900) și, în mijloc, ceas „cu negru”, din timpul Imperiului (1830)

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române**

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Manuel Stănescu,
Marian Ștefan

**Secretar de redacție
și macheta artistică:**

Theodor Lănos

Director economic:

Doina Pascu

Corectura:

Georgeta Apreotessei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Diffuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măcăneanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

mai

2000

4 Ex cathedra contra indiferenței

V. PÂRVAN

CALIGRAFIA ÎNTRUPĂRI

5 Al treilea arc al cercului

*Itinerarul moldovean al
lui Mihai Viteazul*

C. REZACHEVICI

12 Contraforții cre- dinței

*Patriarhul Chiril Lucaris
se opune calvinizării
transilvănenilor*

I.-A. POP

17 Povestea coman- dantului

*La Plevna, cu regele
Carol I*

R. NETZHAMMER

20 Legenda solda- tului

*Peneș Curcanul, renu-
mele poreclei*

M. IONIȚĂ

FINALUL RĂMÂNE DESCHIS

23 Bucuroși de oas- peți?

*Sosirea Misiunii militare
germane la București*

AL. OȘCA

37 Copoiul care și-a pierdut mirosul

*De ce s-a întors Arge-
toianu la București?*

P. OTU

28 Leka noști, liber- tate

*Intrarea Bulgariei în
sfera de influență a
Moscovei*

V. ȘANDRU

1001-2000

33 Limbile ceasului dirijează lumea

Secolul XIII

V. IONESCU

43 Un om către alți oameni

*Scrisori de la Wilhelm
Filderman*

T. WEXLER

48 Vaiet lung se cerne...

*Correspondență inedită
I. Heliade Rădulescu*

G.G. POTRA

**RĂSCRUCI
DIPLOMATICE**

51 Lungul drum al
României către Franța

AL. DAVIER

56 80 ani de dialog

*Stabilirea relațiilor cu
Vaticanul*

D. PREDA,
M. BUCUR

60 Război și pace

*1934. Deschiderea Lega-
țiilor la București și
Moscova*

A.-M. MIRONOV

65 Marea spaimă

*V.V. Tilea despre inci-
dentul din martie 1939*

69 Restaurație în
ritm de tango

*Cetățeanul Caraiman
redevine Carol II*

I. SCURTU

77 Pierdut docu-
mente secrete. Aștept
provincia

*Arhiva Mitrohin despre
anii lui Lenin*

D. MATEI

81 Vă place Bis-
marck?

*Pasiunile Cancelarului
de Fier*

F. DOLGHIN

85 Obsesia moderni-
zării

*Constructorii suedezi în
Siberia lui Petru I*

G. CALMGRAN

**CHIPURI UITATE
ALE MILENIULUI**

87 Blaise Pascal

**REVERBERATII,
ECOURI,
INTERFERENTE**

11 Creșterea și des-
creșterea lui Humbert

V. IONESCU

RUBRICI

42 Două secole în
câteva rânduri

M. WIEVIORKA

47 Pentru biblioteca
dumneavoastră

75 Povestesc veteranii
I. CONSTANTIN

91 Zig-zag prin
secolul XX

76; 90; 95 Blitz...
concurs; Rebus; Dialog

CEI PUȘI SĂ LUMINEZE

V. PÂRVAN

Cei câțiva „oameni de bine” azi nu mai sunt deajuns. Căci dacă noi, de pildă, dascălii, avem acum ca sfântă datorie să punem toți umăr la umăr și să dăm iureș cetății ignoranței și a prejudecăților vătămătoare, luminând neamul, alții au a-și îndrepta silințele împotriva săraciei poporului românesc, alții împotriva boalelor cel slăbesc și împuținează, alții împotriva trântorilor, care trăiesc din rodul muncii lui și în loc să-l ajute la nevoie îl îngroapă și mai amarnic în mizerie și în ignoranță. Și tot astfel mai departe.

Căci realizarea idealului național atârna, pe lângă cultură, care e farul luminător al tuturor celorlalte silințe către liman, și de îmbunătățirea stării economice, sociale și politice a unui popor.

Idealul nostru național trebuie să fie deci ridicarea *din toate punctele de vedere* a neamului nostru și *unirea lui într-o viață completă comună*, în limitele întinderii lui etnografic-geografice actuale, într-o viață în care el, în deplină libertate, să-și poată desfășura întregile puteri ale sufletului său așa de deosebit de al altor popoare, împlinindu-și astfel misiunea sa.

Precum am spus însă, soarele dător de viață și sănătate al unui neam e cultura, și fără ea nu-i cu puțință înaintarea temeinică în celelalte direcții de activitate: economică, socială și politică.

Dar purtătorii culturii până în cele mai adânci strate ale societății suntem noi, dascălii de toate gradele. De la noi se așteaptă acum mai mult ca niciodată mântuirea. Dar vreme de stat la îndoială nu e. Căci cerul lumii de Răsărit se întuneacă mereu. O să fie furtună. Furtună de mâinii și patimi omenești, mai tari decât toate furtunile văzduhului...

Iată, deci, de ce noi, cei puși să luminăm odraslele românești întru dragostea de neam și

de țară, acum când primejdia se apropie, avem a ne înzeca puterile, luminând și pe părinți; sfătuind și îndreptând, rugând și convingând pe cei nedumeriți, pe cei neștiutori, pe cei ră-tăciți, pe cei indiferenți. Trebuie să ne hotărâm, până nu e prea târziu, să luăm și noi parte la viața publică și să ne îndeplinim și acolo datoria până la sfârșit.

Iar munca noastră să ne fie muncă de apostoli, care nu așteaptă nici o răsplată și nu urmăresc nici o glorie pentru ei, ci fac totul pentru binele neamului, socotindu-și ca cea mai aleasă cinste a lor conștiința că au contribuit, fiecare după

putință, la aducerea întru îndeplinire a mântuirii neamului...

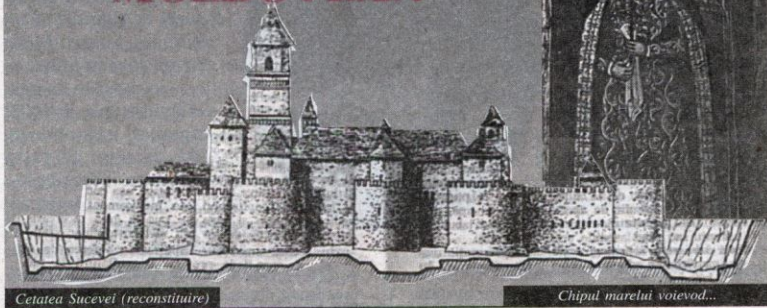
Iar voi, fraților, dascăli din toate părțile României, voi liminatori ai neamului, voi aveți acum a dovedi dacă nădejdea pusă în voi va fi să aibă împlinire. A voastră va fi cinstea biruinței dintru sfârșit a asupritului nostru popor, ci a voastră va fi hula de-a pururea, în trecerea vremilor, de veți lăsa prin negrija voastră să se prăpădească în suferinți și uitare un popor așa de bun, așa de cuminte; de nu vom sări și noi, noi cei chemați dintre toți ca să ajutăm la ridicarea neamului, puterile celorlalți fii credincioși ai patriei vor fi prea slabe pentru a birui greutățile.

Deschideți dară inima voastră durerilor poporului nostru și prindeți în lacrimi tot amarul veacurilor pierdute în întuneric, ca să puteți acum, cu toată încredințarea suferinței împărtășite, înfăptui taina învierii neamului!

Spor și izbândă, colegi și frați iubii!

(Fragmente din textul scris în colaborare cu T. Bratu, apărut în *Voința națională*, 12-14 iulie 1906; reproduș din V. Pârvan, *Scrisori*, ediție de Al. Zub, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.)

MIHAI VITEAZUL: ITINERARUL MOLDOVEAN

Cetatea Sucevei (reconstituire)

Chipul marelui voievod...

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI

În mai anul acesta se împlinesc 400 de ani de când, după cronică internă, „Mihai vodă începu a să scrie și a să mărturisi cum că iaste domn a 3 țări”. Actul de unire în mâna sa a conducerii celor trei Țări Române a stărnit interesul deosebit al românilor dar și al străinilor, și nu doar al istoricilor, de la generația pașoptistă a lui N. Bălcescu și până azi. Câte nu s-au spus despre aceasta: de la admirație sinceră, rostire cu adevărat patriotică, simbol și imbold în lupta pentru dobândirea, menținerea și apoi refacerea unității naționale, până la clișee și lozinci patriotice iscate și mănuite, din păcate, din interese de tot felul, fără nici o legătură cu realitatea istorică. Subiectul a fost și este mereu prezent în conștiința publică.

În viziunea promovată de manualele școlare ale diferitelor generații, Mihai Viteazul a unit pur și simplu cele trei Țări Române, după o imagine perfect suprapusă celei de la 1918! Pentru cercetătorii perioadei, marele domn a realizat unirea politică a Țărilor Române pe cale militară, folosind apoi față de fiul său, Nicolae Pătrașcu, rămas voievod în Țara Românească, sau față de nepotul său de frate, Marcu Cercel, instaurat domn în Moldova, calea legăturii suzerano-vasalice sau pe cea a asocierii la domnie, căutând să apere domnia sa în Transilvania de pretențiile imperialilor. Totul pe fundalul, perfect real, al unității de neam, de limbă, de credință, de cultură, de obiceiuri etc. a românilor din cele trei Țări Românești istorice, atât de bine documentat și atât de evident, încât astăzi nu mai trebuie decât afirmat.

Numai că sub aspect politico-instituțional, actul eroic al lui Mihai Viteazul de la 1599-1600 a reprezentat altceva decât Unirea Principatelor de la 1859 sau Marea Unire de la 1918. Fapt de asemenea evident pentru mulți, atâta doar că tocmai acest altceva nu a prea fost explicat și nici bine înțeles.

Volinta politica

A șters oare Mihai Viteazul hotarele de stat sau vămile dintre cele trei Țări Române, a unificat el instituțiile politico-administrative, a înlăturat particularitățile medievale ale acestora? Nu numai că nu a avut răgazul necesar, dar inițial nici nu și-a propus aceasta. Din

perspectiva celor 400 de ani scurși și a izvoarelor păstrate de atunci, care ne dezvăluie evoluția gândirii sale politice și acțiunile sale, înțelegem că actul de la 1599-1600 a constituit *debutul* cu rădăcini medievale al unui proces istoric, care, trecând prin mai multe etape, a străbătut epoca modernă, ajungând la Marea Unire din 1918.

Referitor la momentul 1599-

1600, trebuie să subliniez că doar existența în sine a elementelor de unitate ale neamului românesc, adică a temeliei procesului, nu era de ajuns pentru realizarea unirii politice a românilor. Aceste elemente au existat atât înainte, cât și după 1599-1600

...Trebuia o voință politică pentru a le folosi și aceasta Mihai Viteazul a avut-o! În împrejurările politice ale acelor ani el a încercat să instituie o domnie ereditară în cele trei Țări Române. Într-o primă etapă, în timpul vieții sale, printr-o *dublă cărmuire* în Țara Românească și în Moldova, în care fiul său Nicolae Pătrașcu era, respectiv trebuia să fie, domn deplin, unde însă și Mihai Viteazul era, de asemenea, domn, ca *instanță superioară*. În etapa următoare, după moartea sa, Nicolae Pătrașcu și urmașii săi masculini urmau să moștenească domnia în fiecare din cele trei Țări Române. Asta dorea Mihai Viteazul pe plan intern, și pentru aceasta a negociat el cu comisarii imperiali în vara 1600. Lungul și al protocoalelor acestor discuții stă mărturie. Că adversitățile externe au fost prea mari și în cele din urmă i-au depășit puterile nu schimbă datele concepției sale asupra stăpânirii celor trei Țări Române.

Dincolo de simple afirmații și clișee istoriografice, Mihai Viteazul, domnul care a stăpânit cea mai mare întindere de pământ românesc în hotarele etnice, a început prin a trage sabia împotriva turelor și numai ulterior a apărut în gândirea sa politică problema Moldovei și cea a Transilvaniei (*Magazin istoric*, nr. 11/1999).

Problema Moldovei

În vara anului 1595, profitând de neînțelegerile dintre hanul Gazi Ghirai și sultanul Murad III și sub pretextul apărării

Moldovei de tătari, marele hatman polon Jan Zamoyski a intrat cu oaste în această țară la 17/27 august 1595, cu trei luni înainte ca tătarii crâmleni să ajungă la Nipru! Ștefan Răzvan, domnul Moldovei, aliat cu Mihai, a fost nevoit să se retragă în Transilvania, iar la 25 august/4 septembrie 1595, la nord de Iași, Zamoyski a impus boierilor moldoveni „alegerea” ca domn a marelui vornic Ieremia Movilă, aflat în tabăra sa.

Dacă, astfel, Mihai Viteazul ar fi fost doar lipsit de un aliat în lupta antiotomană mai treacă-meargă, dar Ieremia s-a dovedit de la început un inamic redutabil, depășind chiar instrucțiunile lui Zamoyski și mizând mai mult pe sprijinul Porții pentru înlocuirea lui Mihai cu fratele său Simion Movilă.

Între 1595 și 1600, Ieremia Movilă nu s-a dat în lături de la nimic pentru atingerea scopului său. De la nesfârșitele intrigi la Poartă, unde avea mare influență, și până la pregătirea unor campanii militare asupra Țării Românești, și chiar încercarea de otrăvire a lui Mihai („punând să fie otrăvit sau asasinat mișelește” – se plângea acesta regelui Poloniei la 11/21 mai 1600), ce nu a încercat Ieremia pentru a-și vedea fratele în scaunul de la Târgoviște. La curtea de la Suceava s-au refugiat în 1596 boierii munteni ostili lui Mihai Viteazul, în frunte cu vistierul Dan Danilovici, în legătură permanentă cu cei nemulțumiți din Țara Românească, care îl cereau și ei domn pe Simion Movilă. Nu întâmplător, din 1596 acesta a început a se intitula *voievod*, cu referire la scaunul de la Târgoviște.

Răspunsul Viteazului

Relațiile cu Ieremia Movilă și cu Polonia, susținătoarea acestuia, au stat mereu în atenția lui Mihai, atât în vederea atragerii

lor la lupta antiotomană a Ligii Creștine, cât și pentru stoparea unui rival periculos la scaunul muntean. Marele diplomat care a fost Mihai a adoptat, față de poziția provocatoare a lui Ieremia Movilă, o atitudine diferențiată, evoluând în etape, de la încercarea de înțelegere până la îndepărtarea acestuia din scaun. Ca atare, în vreme ce între 1595 și 1597 s-a străduit să nu dea motive de ostilitate lui Ieremia, între sfârșitul lui 1597 și 1599 Mihai s-a arătat convins de necesitatea campaniei în Moldova, punând-o atunci sub semnul colaborării cu imperialii și al înlocuirii lui Ieremia cu un domn recunoscut de Rudolf II. „*Trebuie – mărturisea Mihai lui G. Marini Poli, în 1598, înaintea mării campanii de la sudul Dunării – să-l alung cu forța pe acel voievod al Moldovei ca dușman al creștinilor, nu pentru a-i cotropi țara, și nici dintr-o lăcomie oarecare, dar ca să nu poată aduce o piedică la planul expediției în Turcia*”. Banul de Buzău și Brăila, nou dregător înființat înainte de 1/11 iulie 1598, avea menirea să urmărească mișcările moldovenilor, tătarilor și cazacilor.

Presiunea diplomatică și militară a lui Ieremia în alianță cu Andrei Báthory din prima jumătate a anului 1599, pentru dobândirea domniei muntene de către Simion Movilă, în legătură cu care a avut loc și complotul marilor boieri munteni împotriva lui Mihai, ca și sosirea unei oști moldovene de 15 000 de oameni la Focșani, gata să intre în Țara Românească, totul culminând cu cerințele lui Ieremia și Andrei Báthory de la începutul lui octombrie 1599 ca Mihai Viteazul să părăsească scaunul, l-au determinat pe acesta să răspundă în maniera sa. A urmat, așadar, campania în Transilvania, înlăturarea lui

Andrei Báthory, veriga cea mai slabă din lanțul inamicilor care-l înconjurau, și intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia (*Magazin istoric*, nr. 11/1999). După aceasta Mihai a conceput planul campaniei împotriva lui Ieremia Movilă, de data aceasta în numele său, fără să mai aștepte aprobarea sau ajutorul lui Rudolf II.

Abia instalat la Alba Iulia, la 8/18 noiembrie 1599 el „*a dat de veste că voiește să pornească asupra Moldovei*”. Șase zile mai târziu, regele Poloniei cerea lui Rudolf II să-l oprească pe Mihai, care „*plănuiește să năvălească și în Moldova, pe care o cârmuiește Ieremia*”. În aceeași lună Mihai Viteazul îl informa pe nuntial papal G. Malaspina că Zamoyski și Ieremia voiau să-l înlăture din Țara Românească, dar „*el, aflând de aceasta, le-a luat înainte și speră să ocupe Moldova*”, punând cele trei Țări Românești „*să întoarcă forțele lor împotriva turcilor*”.

Ca și în cazul intrării în Transilvania, era vorba de o *campanie preventivă*. Mihai îi cerea lui Ieremia să arate: „*ce rău i-am făcut și dacă oamenii noștri i-au făcut vreo pagubă pe pământul său sau au ucis măcar o găină*”. Picătura care a umplut paharul a fost adăpostirea la Suceava a lui Sigismund

Báthory, pe care Ieremia urmărend „*să-l conducă în Transilvania și să instaureze pe tronul Țării Românești pe fratele său Simion, am fost nevoit – declara Mihai Viteazul regelui Poloniei – să recurg la mijloace folosite de oamenii de arme, pentru ca dușmanul să ia cunoștință că și eu știu să mă descurc și să mă gândesc la siguranța mea*”.

De la Alba Iulia la Hotin

La 28 februarie/10 martie 1600, după o întâlnire la

Ieremia Movilă, dușmanul neîmpăcat al lui Mihai

Braşov, A. Taranowski, trimisul neoficial al regelui Poloniei, consemna dorinţa lui Mihai ca Sigismund III să-i dea deîndată ţara Moldovei şi după moartea sa: „*Muntenia, Moldova şi Ţara Transilvaniei le va da Măria Sa regele fiului său, Nicolae, şi urmaşilor lui de viţă bărbătească*”. Proiectul domniei ereditare a lui Mihai Viteazul în cele trei Ţări Române, recunoscută de o autoritate regală, era de acum limpede conturat în gândirea marelui domn. Fără zăbăvă a trecut la acţiune.

J. Zamoycki

aceeaşi zi, ultimele sale trupe au fost înfrânte lângă Hotin de oastea lui Mihai, care a sosit şi el aici în cursul nopţii de 8/18 spre 9/19 mai 1600. Părăsit de cei din urmă dorobanţi moldoveni în seama unei mici trupe polone, care a împiedicat predarea cetăţii, Ieremia a fugit din Hotin pe furiş într-o noapte, înainte de 11/21 iunie, trecând Nistrul în tabăra hatmanului de câmp Stalislav Żółkiewski. Domnia sa luase sfârşit în fapt o dată cu fuga de la Suceava.

La 14/24 aprilie 1600 Mihai Viteazul a plecat din Alba Iulia în campanie. Douăsprezece zile mai târziu trupele sale şi ale lui Nicolae Pătraşcu, venite din Ţara Românească, pătrundeau în Moldova prin mai multe locuri, avangarda corpului principal înaintând pe la Trotuş, încă de la 25 aprilie/5 mai 1600. Mihai a trecut şi el pe aici la 29 aprilie/9 mai, ajungând apoi la Roman (1/11 mai) şi în cele din urmă la Suceava (6/16 mai), care s-a predat a doua zi, de unde şi-a proclamat biruinţa asupra vechiului său inamic Ieremia Movilă. De-acum era în fapt şi domn al Moldovei.

O rezistenţă serioasă n-a întâmpinat nicăieri. Tradiţia consemnată de Miron Costin multe decenii după aceea spunea că „era aşea de groaznic Mihai vodă şi vestit de războaie în toate, aceste părţi, cât îndată ce au sosit la Suceavă, i s-au închinat şi cetatea Sucevei şi a Neamţului...”. La 6/16 mai 1600 Ieremia a fugit de la Suceava, reşedinţa sa, unde oastea i-a trecut de partea lui Mihai Viteazul. A doua zi, numai sacrificiul ariergărzii sale l-a scăpat la trecerea Jijiei, lângă Verbia, de a nu fi capturat de călăreţii lui Mihai, pentru ca, în sfârşit, la 8/18 mai să se închidă în Hotin, cea mai puternică cetate a Moldovei de atunci, cu familia, o seamă de mari dregători şi cu Sigismund Báthory. În

De lângă Hotin, unde a stat până la 10/20 mai 1600, lăsând 3 000 de oameni pentru încercuire, Mihai a plecat la Suceava, unde s-a aflat între 11/21 şi 16/26 mai 1600. De aici s-a îndreptat spre Iaşi, redevenit sub stăpânirea sa scaunul domniei Moldovei, unde a intrat la 22 mai/1 iunie, rămânând aici până către 14/24 iunie 1600. A doua zi după sosire, la 23 mai/2 iunie, a acordat o mare audienţă publică, iar în următoarele trei zile s-a ocupat cu primirea jurământului de credinţă al moldovenilor şi cu inspectarea categoriilor militare. „*Magnaţii şi boierii mai de seamă se grăbesc să se închine lui Mihai*”, consemna un slujitor plecat la 25 mai/4 iunie de la Iaşi spre Cluj.

Dacă până la 10/20 mai 1600 Mihai Viteazul s-a intitulat „domn a toată Ţara Ardealului”, sau „domn al Ţării Româneşti şi al Ţării Ardealului”, după instalarea la curtea domnească din Iaşi şi primirea jurământului de credinţă al moldovenilor, de la 27 mai/6 iunie 1600 (după documentele sale păstrate), el şi-a luat titlul de „domn al Ţării Româneşti şi al Ardealului şi al Moldovei”. Sau după cronica internă, „*începu a să scrie şi a să mărturisi cum că iaste domn a 3 ţări*”. Şi a păstrat acest titlu, pe care nici un domn român nu-l avusese până atunci, până la plecarea sa la curtea lui Rudolf II de la

Praga, la începutul lui decembrie 1600. Oricât de scurtă a fost această perioadă a unirii oficiale a domniilor celor trei Țări Române de către Mihai Viteazul (intervențiile polono-imperialo-otomane și răscoala nobilimii maghiare din Ardeal au dus la pierderea stăpânirilor din Moldova și Transilvania în prima jumătate a lui septembrie, iar a celei din Țara Românească la sfârșitul lui noiembrie 1600), ea a lăsat o urmă de neșters în istoria românilor.

La Iași, unde a rămas circa 24 de zile, Mihai a luat măsuri de reorganizare a cancelariei domnești și în domeniile administrativ și militar. Numai o parte din marii dregători moldoveni l-au însoțit pe Ieremia Movilă în Polonia, alături, firește, de refugiații munteni. În bună măsură boierii și clerul moldovean de toate gradele s-au alăturat lui Mihai Viteazul. La 2/12 iunie 1600, un sinod ortodox ținut la Suceava, în frunte cu Nectarie, mitropolitul de Ohrida, Bulgaria, Serbia etc., înlocuia din scaunele lor pe mitropolitul Gheorghe Movilă și episcopii de Roman, Rădăuți și Huși, „răzvrățiții”, care fugiseră în Polonia, refuzând să se întoarcă la chemarea lui Mihai. Noul mitropolit al Sucevei și a toată Moldova era de-acum Dionisie Rally, mitropolitul Târnovei, nepot de vară al lui Mihai Viteazul, ceilalți episcopi jurând apoi, după 15/25 iunie 1600, credință lui „*Io Mihail voievod și celui de Dumnezeu încoronat fiu al său, Io Nicolae voievod*”.

Considerând că și-a îndeplinit misiunea în Moldova, Mihai a părăsit Iașul cu o escortă de 200 de călăreți, către 14/24 iunie 1600, trecând apoi prin Prejmer (16/26 iunie) și Brașov (17/27 iunie - 21 iunie/1 iulie), pentru a ajunge la reședința sa de la Alba Iulia la 23 iunie/3 iulie. Cu această ocazie menționez că actele emise la Iași în numele

lui Mihai Viteazul la 23 iunie/3 iulie, 3/13 iulie și 29 iulie/8 august 1600 poartă, așa cum se obișnuia, data la care au fost scrise în cancelaria moldoveană, chiar dacă domnul care judecase mai înainte cauzele se afla de-acum la Alba Iulia. Itinerarul său moldovean se sfârșise o dată cu trecerea hotarului, dar domnia sa în Moldova a continuat...

Dubla cărmuire

Reîntorcerea lui Mihai la Alba Iulia nu lăsa Moldova fără conducere locală. Potrivit concepției sale dinastice unificatoare, Mihai a socotit inițial să aducă aici la domnie pe fiul său, Nicolae Pătrașcu, care domnea și în Țara Românească. Așadar, aceeași *dublă cărmuire*, a sa, ca instanță superioară, și a fiului său, ca domn deplin, ca și la sud de Carpați, situație confundată până acum în istoriografie cu vechea instituție a „asocierii la domnie”, deși Mihai și fiul său erau domni deplini (însă ca instanță superioară, respectiv obișnuită). O astfel de situație *nu se mai întâlnește până atunci*, fiul nu avea atribuții limitate și nici o poziție specifică în documente, ca în cazul asocierii la domnie. Ca să nu mai amintim că „asocierea” se făcea între domni din aceeași țară, iar nu unul din ei rezidând peste hotare. Și nici elementele raporturilor suzerano-vasalice nu se constată. Ridicarea la domnie și în Moldova a lui Nicolae Pătrașcu ar fi reprezentat al doilea pas în crearea domniei ereditare în familia lui Mihai Viteazul, fiul său urmând să moștenească, după

izvoarele vremii, domnia în fiecare din cele trei Țări Române, la moartea tatălui încetând și dubla cărmuire tată-fiu din Țara Românească și Moldova.

Drept urmare, o adunare de „*boieri și bătrâni ai Moldovei pohtiră de*

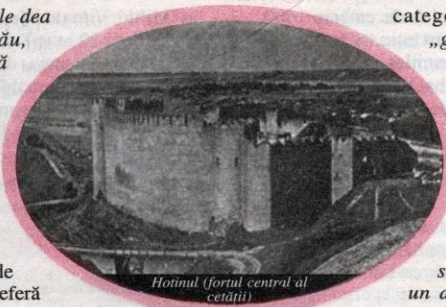
Cetatea din Iași

la Mihai vodă să le dea
domn pre fie-său,
Neculai vodă. Și să
făgădui Mihai
vodă că le va
face pre voe“.

În acest spirit,
după izvoarele
păstrate, de la
27 mai/6 iunie
1600, jurămintele
de credință față de
Mihai Viteazul se referă
și la fiul său. Iar o pecete
folosită în cancelaria de la Iași la
3/13 iulie 1600 poartă semnificativa
inscripție „†Io Mihai, fiul său Nicola
voievod, domn al Țării Moldovei“. După
campanie, Nicolae Pătrașcu se înapoiaze la
Târgoviște înainte de 15/25 mai 1600 și
Radu Buzeșcu cu Stoica postelnic
Râioșanu, în fruntea a 300 de boieri
moldoveni, au fost trimiși să-l readucă la
Iași, pentru ceremoniile de instalare.
Iminenta intervenție a oștilor polone ale lui
S. Żółkiewski și J. Zamoyski, plus lefegiii
lui Ieremia Movilă, l-au făcut însă pe Mihai
să renunțe la acest plan, pretextând că
„iaste fie-său mic și nu va putea fi domn
într-o țară de margine ca aceia, căci tot să
temea de Irimia vodă“. Desigur, vroia să-l
cruțe, pentru că Nicolae Pătrașcu avea
atunci 16 ani și nu era chiar „mic“.

Drept urmare, înainte de a pleca spre
Alba Iulia Mihai Viteazul a numit o locotenentă domnească, în frunte cu Udrea
Băleanu, hatman și pârcălab de Suceava,
cu menirea „să ție țara Moldovei“ până la
venirea noului domn desemnat de el,
Marcu, fiul lui Petru Cercel și al turcoacei
(botezate) Sultana, nepot de frate vitreg pe
linie paternă, care se afla pe lângă el din
decembrie 1597.

Marcu Cercel, care avea 17 ani, a sosit
la Iași după 13/23 iulie 1600, însoțit de
Preda Buzescu, începând o domnie de peste
o lună, până înainte de 6/16 septembrie,
omisă până acum pe nedrept din șirul
domniilor moldovene. Cronicile muntene,
cu rădăcini în epoca lui Mihai, sunt

Hotinul (fortul central al cetății)

categorice, acesta l-a
„gătit“ și l-a trimis pe
Marcu vodă „la
Moldova să fie
domn“. Iar după
tradiția mol-
doveană, con-
semnată de Mi-
ron Costin și
reluată de Nico-
lae Costin, „pu-
sesă Mihai vodă și
un domnișoru, anume

Marcu vodă, căruia numele
nu să nice povestește, pentru scurtă
vrème ce au avut acel domnișor și nu să
află numele aceștii domnii la letopisăte
streine“. Așadar, tot o dublă cărmuire, ca
și în Țara Românească, a doi domni deplin,
unul la Iași și celălalt ca instanță superioară,
rezidând la Alba Iulia. Este cu totul greșită
încadrarea lui Marcu vodă în locote-
nența domnească amintită, cum se propune
până în prezent, între altele și pentru că un
domn în scaun nu putea face parte dintr-o
locotenență...

Intrarea în Moldova a trupelor polone
ale lui Zamoyski, cu Ieremia Movilă, la 25
august/4 septembrie 1600, a pus capăt
domniei lui Marcu Cercel. Înainte de 6/16
septembrie, când Ieremia a ajuns la
Suceava, Marcu a încercat o rezistență, cu
succes limitat, despre care se aflase însă la
curtea imperială din Praga la 13/23
septembrie 1600 și despre care cronicarul
brașovean Johannes Filstich scria după
1728: „Între timp, Marco vodă, care era
fiul lui Petru vodă, avu război în Moldova
pentru domnie cu oștile lui Ieremia, trimise
acolo, fără norocire, că biruit fiind, nu se
putu bucura mult de domnie“. Nu avea ce
face, Mihai Viteazul își retrăsese treptat
trupele din Moldova începând de la 30
iulie/9 august 1600, pentru a înfrunta
nobilimea ardeleană care se pregătea de
răscoală, și Marcu Cercel cu Preda Buzescu
a trebuit să urmeze aceeași cale. A păstrat
însă întreaga sa viață aventuroasă calitatea
de fost domn al Moldovei!

Nu mai rămânea decât ca împăratul Rudolf II să aprobe, în iulie 1600, cererea domnului român transmisă prin comisarii imperiali, ca „*Maiestatea Sa să acorde pe veci lui Mihai voievodul și fiului său Transilvania, Moldova și Țara Românească*“. Și nu oricum, ci în vechile hotare istorice, cu drept de moștenire „*din fiu în fiu, indiferent de sex*“ pentru Moldova și Țara Românească și „*din fiu în fiu*“ pentru Transilvania, unde „*ramurii feminine*“, în cazul stingerii descendenței masculine, urmau să-i rămână „*pe veci*“ o seamă de ținuturi, în frunte cu Făgărașul.

Dar dincolo de părerea lui Rudolf II, care la 2/12 septembrie 1600 i-a recunoscut lui Mihai Viteazul guvernarea pe viață a Transilvaniei, cu același drept pentru fiul său, și stăpânirea celorlalte două Țări Românești, ceea ce marele domn n-a mai apucat atunci să afle, urmarea a fost cea cunoscută. Polonii, imperialii lui G. Basta, nobilii unguri din Ardeal și turcii și-au coordonat eforturile și l-au înlăturat din toate stăpânirile sale. Fapta sa a rămas însă vie în conștiința generațiilor care s-au succedat. ■

Creșterea și descreșterea lui Humbert

Cine era Humbert de Moyenmoutier, clericul pontifical care, la 16 iulie 1054, a depus în Catedrala „Sfânta Sofia“ sentința de afurisire a Patriarhului Cerularie? În continuarea portre-

Patriarhul Cerularie excomunicat de Roma în 1054
(miniatură din sec. XI)

tului pe care i-l face academicianul Virgil Cândea în numărul pe martie al revistei, în contextul schismei bizantine ce avea să marcheze toată istoria Bisericii, mai putem adăuga câteva tușe la personalitatea cardinalului.

Humbert era un benedictin ce se remarcase ca teolog. Călugar la faimoasa abate Moyenmoutier din Lorena, ajunsese stareț prin deceniul cinci al veacului XI. Conte Bruno de Egrsheim-Dagsburg, devenit papă în 1048, sub numele de Leon IX, l-a promovat pe Humbert – în același an – la rangul de episcop de Toul, diocază din care făcea parte și abația

Moyenmoutier. De fapt, Leon IX i-a trecut lui Humbert – probabil, prietenul lui – episcopia păstorită de el timp de 22 de ani, până în momentul desemnării sale ca papă.

Așa se explică și rapidă ascensiune în rang a lui Humbert, care între 1048 și 1053 a fost episcop de Toul, arhiepiscop al Siciliei, apoi cardinal de Sylva-Candida și primul francez (se nascuse în Burgundia) ajuns în acest foarte înalt rang bisericesc.

Leon IX l-a însărcinat pe Humbert – în care avea totală încredere și care, în calitate de secretar al Papei, scrisese un răspuns la atacurile Patriarhului – să conducă delegația

papală trimisă la Constantinopol, pentru a discuta neînțelegerile dintre Papă și Patriarhul Cerularie.

După revenirea sa la Roma, Humbert nu a mai beneficiat de aceleași avantaje, deoarece prietenul și protectorul

său, Papa Leon IX, a murit în 1054, la trei zile după excomunicarea pusă de Humbert la „Sf. Sofia“ (16 iulie, respectiv, 19 iulie). Sub urmașii lui Leon IX, Victor II (1055-1057), Ștefan IX (1057-1058), Benedict X (1058-1059), Nicolae II (1059-1061), Humbert, care a mai trăit până în 1061, a fost bibliotecar și cancelar.

El a scris mai multe tratate de teologie și relatări ale ambasadei sale, scrieri ajunse până la noi datorită edițiilor întocmite în sec. XVI de Jean Calvin (1509-1564), iar în următorul veac de eruditul benedictin Edmond dom Martène (1654-1739). ■

Victor IONESCU

PATRIARHUL CHIRIL LUCARIS ȘI ROMÂNII DIN TRANSILVANIA

IOAN-AUREL POP

Patriarhul Chiril Lucaris (1572-1638) a trăit într-o perioadă destul de frământată, în care Liga Creștină încheia un lung conflict cu otomanii (1593-1606) și în care Europa era tulburată de războiul de 30 de ani (1618-1648). Vechile confruntări medievale eroice din cadrul cruciadei târzii, dintre Creștinătate și Islam, erau acum înlocuite cu războaie fratricide care, sub masca diferențelor religioase, ascundeau mari interese politico-militare de dominație. În acest cadru, Chiril Lucaris s-a înălțat până la cea mai înaltă demnitate cunoscută în Biserica Răsăritului, anume aceea de patriarh ecumenic. A fost un patriarh sui generis, deschis dialogului interconfesional și acuzat, probabil pe nedrept, de tendințe calvinizante, mai ales după apariția lucrării Mărturisirea Bisericii Ortodoxe, publicată sub numele său la Geneva, în 1629.

Începând cu anul 1601, Lucaris a fost de mai multe ori în Moldova și Țara Românească, ca oaspete al principilor și ierarhilor români. Aici a rostit predici, a participat la sfințirea mănăstirii Radu Vodă, a asistat cu plăcere la închinări de mănăstiri, moșii și venituri către Locurile Sfinte. Din 1602 până în 1620, el a fost patriarh al Alexandriei, urmându-i lui Meletie Pigas, iar din 1620 până la moarte, cu unele întreruperi, a deținut demnitatea de patriarh ecumenic, în marea cetate a basileilor, ocupată după 1453 de musulmani.

Chiril Lucaris cunoștea bine, din interior, lumea românească, deoarece petrecuse mult timp în ambianța domnilor, ierarhilor, cărturarilor și boierilor români de la Târgoviște, București și Iași. Dinspre Polonia, unde se afla în misiune ca exarh patriarhal, tânărul singhel al patriarhiei ecumenice se oprea la Iași tocmai în 1601, anul morții lui Mihai Viteazul.

În timp, din discuții cu domni ca Radu Șerban, Radu Mihnea, Miron Barnovschi și alții, cu mitropoliți și episcopi, va fi înțeles mai temeinic care era soarta bisericii românilor din Transilvania, obləduită oficial de Mitropolia Țării Românești și ocrotită de Mitropolia Moldovei, reasezată la statutul vechi de Mihai Viteazul și boierii săi în 1595, renovată prin episcopi, protopopi și preoți puși atunci de marele principe.

Va fi auzit Lucaris și de scutirea preoților români ardeleni de robotă, prin decizie dietală, după cum „pohtise” Măria Sa când era „crai” la Alba Iulia, și de planul, tainic o vreme, dar bănuț de mulți, de ridicare a ortodoxiei transilvane la rangul de „religie receptă”; după secole de subordonare și prigonire. Lucaris s-a mișcat în ambianța unei lumi cu noi sensibilități etnice și confesionale, o lume în care Reforma religioasă interfera cu Contrareforma sau Reforma catolică și cu tendințele innoitoare din sânul bisericilor răsăritene.

Pe de o parte, în secolul XVI, în Transilvania se născuse un mozaic confesional, fiindcă vechii privilegiați romano-catolici deveniseră acum, în mare majoritate, calvini, luterani, unitarieni și se autoproclamaseră tot privilegiați. Românii, cu puține excepții, rămăseseră ortodocși și „tolerați”, adică răbdați, admiși să trăiască, ca locuitori de rang inferior, până va dura „bunul plac” al celor cu privilegii.

Biserica Romei nu a putut sta pasivă în fața acestor masive pierderi, ci a încercat să recupereze terenul pierdut, fie în rândul protestanților, numiți „eretici” și „rătăciți”, fie în rândul ortodocșilor. Astfel, în Polonia, ea a avut mare succes pe ambele planuri, deoarece aici a fost biruită și Reforma și s-a realizat și uniunea de la Brest (1596), prin care o parte dintre ortodocși au recunoscut autoritatea Papei, adică s-au „unit” cu Roma.

Din punctul de vedere al Romei, și românii din Transilvania ar fi putut să fie atrași la unire, deși existau o seamă de dificultăți. Cea mai mare era caracterul masiv protestant al elitei principatului Transilvaniei, în general, și apartenența la calvinism a principilor țării, în special. Catolicismul, revigorat în urma Conciliului de la Trento (1545-1563) și calvinismul, susținut oficial de instituțiile statului, vor concura pentru câștigarea românilor din Transilvania.

Principele calvin și maghiar al țării, Gabriel Bethlen (1613-1629), s-a străduit să păstreze echilibrul între „religiile recepte” și să permită funcționarea în condiții mai bune decât anterior a Bisericii Ortodoxe. Prin câteva măsuri, Bethlen a arătat o anumită bunăvoință față de ortodocși și, implicit, români, pregătind până la urmă terenul pentru ademenirea acestora, pentru atragerea lor la calvinism. Înalțul personaj laic s-a adresat supremului lider creștin al Răsăritului, Chiril Lucaris, căruia îi erau subordonate și bisericile românilor. Acest gest poate să fi fost încurajat de dorința lui Bethlen de a conferi o oarecare legitimitate actului plănuit în legătură cu românii și de presupusa faimă de simpatizant protestant pe care o dobândise patriarhul în anumite cercuri. Ca urmare, Gabriel Bethlen își expune planul de atragere a româ-

nilor ardeleni la credința sa și îi cere înaltului ierarh înțelegere și sprijin în acest sens, făcând și alte considerații revelatoare pentru concepțiile sale politice.

„Legătura de sânge și de simțiri...”

La 2 septembrie 1629, Chiril Lucaris îi răspunde principelui, pătruns de demnitatea rangului său, uzând de toate calitățile sale de abil diplomat și de fin cărturar. El apreciază „bunăvoința și protecția” lui Bethlen față de „acest popor demn de milă” al românilor, dar nu înțelege și nu acceptă condiția sau prețul subînțeles, anume trecerea românilor la calvinism. Această atragere – în viziunea lui Lucaris – nu se putea realiza din mai multe motive:

1) opoziția românilor înșiși, care nu ar fi putut fi înduplecați să îmbrățișeze de bunăvoie altă credință și tocmai calvinismul;

2) prejudicierea, prin acest act – presupunând că el ar fi posibil – a celorlalte confesiuni (catolicism, luteranism, unitarianism), care erau oficiale și se bucurau de drepturi egale în Transilvania;

3) tulburarea și iritarea sufletelor din țară;

4) „legătura de sânge și de simțiri care trăiește, deși în mod tainic, dar cu atât mai puternic, între românii din principatul Transilvaniei și locuitorii țărilor Valahiei și Moldovei”;

Nicolaus Olahus

5) poziția principilor români extracarpatici, care, „fără nici o îndoială, nu vor fi de acord niciodată cu aceasta și vor pune în mod absolut sigur piedici, dacă nu cu armele, atunci cel puțin prin îndemnuri ascunse”.

Patriarhul nu făcea aici simple presupuneri. Scia în deplină cunoștință de cauză. El știa bine că atragerea românilor la alte credințe fusese încercată programatic încă din secolul XIV, dar fără rezultate notabile și că în secolul XVI se reușise chiar calvinizarea temporară a ierarhiei românești în Transilvania. Mai știa Lucaris că existase și exista încă o concurență acerbă între catolicism, calvinism și luteranism pentru ademenirea românilor, și că aruncarea lor în brațele uneia dintre aceste confesiuni le-ar înverșuna și nemulțumi pe celelalte, ar crea dispute și dezordini, cum se mai petrecuseră destule în țară pe fond confesional.

Ultimele două argumente sunt importante, fiindcă demonstrează sesizarea de către un străin a solidarității românești pe fond etno-confesional, solidaritate moștenită din Evul Mediu și trecută acum pe coordonate moderne. Aici, patriarhul nu invocă numai sentimente de unitate, ci probabile *atitudini* concrete, în numele unității românești și pentru conservarea ei.

După Lucaris, care stătuse atât de mult timp între români, calvinizarea era imposibilă, datorită originii comune a tuturor

românilor („legătura de sânge”) și sentimentului de unitate („legătura... de simțiri”). Din originea comună și din sentimentul unității comune decurge poziția fermă a domnilor Moldovei și Țării Românești, care urmau să se opună planului lui Bethlen, fie prin intervenție armată, fie prin solii secrete, care să îndemne la rezistență.

Ambele posibilități erau verificate încă din secolele XV-XVI, când oști ale celor două voievodate românești, ale conducătorilor lor – de la Vlad Drăgulea (Tepeș) și Ștefan cel Mare până la Petru Rareș sau Pătrașcu cel Bun – trecuseră munții cu variate misiuni și-i văzuseră cu ochii lor pe românii ardeleni. Firește, aceste oști nu trecuseră în Transilvania ca să-i ajute pe români, dar generaseră acolo anumite atitudini și sentimente.

Exemplul tipic fusese Mihai Viteazul, contem-

poran cu Lucaris, principe care, pentru o clipă, devenise domn „din mila lui Dumnezeu” al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești. El pătrunsesese cu oaste biruitoare în Transilvania la 1599 și fusese perceput clar de unii ca protector al românilor și al bisericii lor. Mai mult, Mihai era acuzat că i-a pregătut din timp pe românii din Transilvania pentru actul său de la 1599, „prin tainica lucrare a preoților săi, care se numesc călugări”. Cu alte cuvinte, mulți erau siguri că Mihai procedase și la „îndemnuri ascunse” și la acțiuni armate în sprijinul românilor ardeleni, întocmai cum presupunea Lucaris că ar putea face din nou domnii români contra politicii lui Gabriel Bethlen.

În continuarea scrisorii, patriarhul este de acord că și calvinismul este o confesiune creștină, dar mai îndepărtată de credința ortodoxă decât catolicismul. Credința calvină – spune însă Lucaris – este greșită, iar a avea o credință greșită este ca și cum nu ai avea nici una. Această observație vine ca urmare a înșinuărilor lui Bethlen că preoții români au o soartă demnă de plâns, că religia românilor este decăzută, că, de fapt, ei nu au nici un fel de credință creștină adevărată.

Impresia decurgea din marea deosebire dintre rigoarea protestantă și caracterul popular și adesea oral al ortodoxiei românești, marginalizate, lipsite de școli înalte și moștenitoare a unor

Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei

tradiții nu întotdeauna ca-nonice. Ca urmare, observă patriarhul, românii nu ar putea trece la calvinism decât din ignoranță sau cu forța armelor.

Lucaris nu s-ar putea opune concret acestui curs, datorită prea marii depărtări și lipsei de mijloace (captivitatea patriarhiei în statul sultanilor), pe de o parte; pe de altă parte – mai spune epistola invocată – biserica nu se cuvine să lupte decât prin cuvânt, căci altfel ar săvârși un păcat foarte mare. Însă – avertizase patriarhul – aplicarea gândului lui Bethlen ar stârni reacția principilor extracarpatici, care, la nevoie, ar putea interveni și „cu armele”.

Conducătorul maghiar mai adusesese două argumente în favoarea planului său de calvinizare a românilor, anume sprijinul unor suverani și principii, natural protestanți (ai Suediei sau Brandenburgului) și fericirea mai mare a țărilor unde există cât mai puține deosebiri religioase. Lucaris respinge ambele mărturii, pe motiv că ceea ce este plăcut unor principii (protestanți) poate să aducă pagubă altora (de alte confesiuni) și că „nu ne este iertat să jertfim credința noastră de dragul unor rațiuni politice”.

Cu alte cuvinte, pentru omul bisericii Răsăritului, omogenizarea confesională propusă de Bethlen era o chestiune politică, cu largi implicații, pe care ierarhul nu o putea aproba. Era și nefiresc s-o aprobe, ca principiu, din moment ce sediul Bisericii Orto-

doxe era cuprins într-un stat de credință islamică, al cărui suveran tindea la aceeași uniformizare, în spiritul credinței sale.

De la națunea medievală la națunea modernă

În consecință, Chiril Lucaris refuză să îndeplinească cererea principelui calvin. El nu acceptă să intervină pe lângă „episcopul” românilor din Transilvania – Ghenadie – și să-l îndemne să nu se opună și să primească, tacit învățătura calvină sau să „închidă ochii și urechile” în fața presiunilor de convertire, cum sugerase Bethlen. Mai mult, el spune că va lupta prin rugăciune și cuvânt contra planului de calvinizare a românilor, fiindcă alte arme nu are și nici nu ar putea folosi metodele lumești, violența fiind condamnată de biserică.

Johannes Honterus, predicatorul Reformei în Transilvania

Scrisoarea patriarhală din 1629 este mult mai importantă decât chestiunea în sine pe care o evocă, anume pretenția principelui Transilvaniei de a obține acordul lui Chiril Lucaris pentru convertirea românilor. Documentul pune în lumină o epocă nouă și mentalități moderne, într-o Europă pe cale de redimensionare. Între aceste mentalități, de mare importanță este conștiința națională.

Conform mărturiilor, principiile acționează pragmatic și nu sentimental: fiind calvin și maghiar, el promovează o politică de uniformizare în țara sa, de „omogenizare în sensul dorit de el și de lumea modernă în care pășise Europa; după opinia patriarhului, românii ar răspunde cu metode de același tip, practic, din arsenalul națiunii pe cale de a deveni din medievală modernă: solidarizarea principilor români extracarpatici cu românii ardeleni și solidarizarea tuturor românilor între ei, pe baza originii comune și a sentimentului unității pan-românești.

S-a scris uneori, forțând nota și părăsiind câmpul istoriei în favoarea supozițiilor, că românii au refuzat cu obstinție catolicizarea sau calvinizarea, fiind înapoiți și incapabili să înțeleagă credințele aducătoare de progres și care le-ar fi asigurat un grad superior de civilizație, în rând cu Europa Apuseană și Centrală. Judecata este tendențioasă și, până la urmă, falsă, fiindcă nu ține seama de împrejurările istorice și scoate anumite

fapte din contextul lor. Întâi că noi nu putem ști și nu vom ști niciodată „ce ar fi fost dacă...”; apoi, persistența românilor întru credința răsăriteană ține de un complex de factori, între care foarte importantă este presiunea politico-militară, care s-a făcut mereu asupra lor, mult timp prin concursul Regatului Ungar sau a unor instituții și persoane ungare.

Încercarea de convertire la o confesiune, cu metode neconfesionale, prin forță, chiar prin forța armelor sau prin „brațul secular” este de cele mai multe ori sortită eșecului și-l fortifică pe cel vizat în păstrarea vechii credințe. Iar dacă românii aveau o confesiune mai puțin adecvată canoanelor stricte,

o confesiune cu obiceiuri privite de unii ca „stricate”, cu preoți semianalfabeți și șerbi etc., vina trebuie căutată și în nesiguranța vieții pe care au trăit-o, în multe războaie purtate, inclusiv în numele Crucii și mai ales în statutul inferior, discriminatoriu, care le-a fost rezervat acestor români ardeleni de către privilegiați.

„Mâna generoasă” întinsă de Bethlen românilor nu mai putea înșela pe nimeni dintre cunoscători: românii calvini din Transilvania, ruși de românii ortodocși din Principate, trebuiau să se încadreze în politica de uniformizare promovată de principe, să devină eventual buni cetățeni ai principatului ce se voia calvin și maghiar.

Planul principelui Gabriel Bethlen nu a reușit din mai multe motive, unul dintre ele fiind chiar forța de coeziune a națiunii române, care se simțea amenințată în identitatea sa profundă. Meritul patriarhului ecumenic Chiril Lucaris nu este neapărat acela de fi contracarat planul calvinizării românilor, ci acela de a fi atras atenția asupra unității românești, asupra capacității de supraviețuire și de rezistență a unui popor amenințat uneori cu dislocarea sau dizolvarea. În textul scrisorii patriarhale din 1629 este surprins stadiul de trecere a românilor de la solidaritatea națională instinctivă sau pasivă, de tip medieval, la solidaritatea efectivă sau activă, de tip modern. ■

SCRIEREA CA O ARTĂ

Probabil că nici o altă civilizație nu a adus arta scrierii la un asemenea rafinament cum s-a întâmplat în lumea islamică. Cei ce au avut curiozitatea să treacă pragul Muzeului Național de Artă, în lunile februarie-martie, pentru a vedea expoziția *Scrierea în arta islamică*, au avut revelația – sau confirmarea – talentului unor semeni care au transformat, cu veacuri în urmă, o îndeletnicire comună într-un prilej de bucurie spirituală.

Pășind prin sala unde erau expuse filele de manuscris și obiectele împodobite cu șiruri de litere măiestru caligrafiate, te poți întreba ce și cât vor mai înțelege din această artă cei ce ne vor urma și care au toate șansele să piardă până și deprinderea de a mai ține un pix în mână. Pentru că despre plăcerea – sau pacostea, la materia numită caligrafie – de a scrie cu tocul cu peniță,

mușat în călimara cu cerneală, deja aproape că nu mai poate fi vorba. Ce va mai rămâne din toate acestea printre tastatura calculatorului personal, a notebookului, a laptopului, a agendei electronice?

Celor ce nu au reușit să pășească o clipă în lumea apusă a caligrafiilor califilor, sultanilor, emirilor sau padișahilor, le rămâne șansa unui splendid catalog, editat de **Mircea Dunca**, cel care a organizat expoziția. Ei pot afla lucruri interesante despre originea și evoluția meșteșugului scrierii în lumea islamică, o îndeletnicire cu rosturi nu numai artistice, dar și practice, într-o societate birocratică, cu registre bine puse la punct. Și pot admira piesele cele mai frumoase ale expoziției, măcar pe suportul hârtiei – mult mai trecător decât vechiul pergament, dar, încă, mult mai rezistent decât cel magnetic.

D.M.

„Cine a trăit înainte de 1877 a cunoscut o viață cu totul deosebită de aceea pe care am trăit-o cu toții de la 1877 încoace. Ultimele rămășițe din vechile obiceiuri, din vechile tradiții moștenite din bătrâni, au dispărut odată cu frica de turci... Războiul Neatârării trage o brazdă între două lumi. Lumea veche cu obiceiurile și cu tradițiile ei, pe care curentele moderne și influența Occidentului începuseră deja să le clatine, face loc unei lumi noi“.

Constantin Argetoianu

Pe frontul Plevnei (de la stânga la dreapta): domnitorul Carol I, marele duce Nicolae, generalul E.I. Tottleben și țarul Alexandru II

AMINTIRI DESPRE PLEVNA

RAYMUND NETZHAMMER

Înaltul prelat catolic, în calitatea lui de director al Seminarului catolic din București (1900-1902) și apoi ca arhiepiscop catolic în România (1905-1924), îl cunoscuse bine pe regele Carol I. Este cu atât mai interesant să aflăm ce putea să povestească regele român prin anii 1912-1913 despre evenimentele care îi aduseseră atâtă prestigiu în ochii supușilor săi, dar și ai Europei.

Acesta este deci subiectul celor câteva pagini desprinse dintr-o evocare mai amplă pe care R. Netzhhammer i-a consacrat-o regelui Carol I și din care Magazin istoric a mai publicat un fragment în nr. 5/1991, când am dat și toate detaliile tehnice privitoare la manuscrisul respectiv.

Fragmentul pe care îl reproducem s-a păstrat într-o versiune românească de epocă, de unde și caracterul ușor arhaic al limbii folosite. Să precizăm că titlul ne aparține, iar întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Prof. univ. dr. Ion DUMITRIU, SNAGOV

In orice conversații l-am găsit pe rege interesant și am admirat adeseori dibăcia sa de a dezvolta, prin întrebări și întorsături îndemnatice, o conversație plăcută și instructivă dintr-un subiect câteodată puțin important. Niciodată nu trecea grăbit de la un subiect la altul, deși nu-i plăcea să vorbească mult timp și pe larg despre același lucru...

Dacă era o fericire să poți urmări, după propriile sale enunțuri, șirul de idei politice ale unui domnitor sub care țara cărmuită de el ajunsese din începuturi modeste la o înflorire cât se poate de mare, era o plăcere tot așa de mare de a auzi vorbind pe regele Carol, învingătorul de la Plevna, ca soldat... Când regele vorbea ca soldat și căpitan, atunci

bucuria și mândria străluceau în ochii săi.

Intenționat am adus câteodată vorba la ultimul război ruso-turc, în care viteaza armată română, sub destoinicul ei conducător, câștigase prin luptă independența României și scăpase pe ruși de la o înfrângere penibilă. Cu plăcere vorbea regele de trecerea Dunării, de frăția de arme cu camarazi ruși și cu

Batalionul 2 vânători ia cu asalt reduta Grivița 2 (30 august 1877)

mari duci, de întâlnirea cu împăratul, de ploaie și de viscol, de asediul și de asalturile disperate în contra puternicelor fortificații turcești de la Plevna și de întâlnirea cu Osman pașa, învins dar foarte viteaz. Dar și la aceste povestiri se simțea încă durerea și mânia resimțite altădată pentru prieteni și generali căzuți și pentru atâția eroi viteji. Și cuvintele sale și mâna sa trăiau încă spaima produsă nu prin bătălii, primejdii și furtuni, ci prin aspectul groaznic, sfâșietor al șirurilor nesfârșite de răniți, al soldaților extrem de sleiți sau morți, care zăceau lângă furgoane sau cai morți, pe drumul de întoarcere de la câmpul de bătălie până la Dunăre, pe care îl parcursese călare domnitorul. De câte ori nu spunea: „Războiul este îngrozitor!”

Eroul avea deci toată dreptatea de a-și aduce aminte de marea sa epocă eroică cu bucurie și mândrie și de a vorbi despre ea cu

căldură și entuziasm. După ce trecuse un sfert de veac de la războiul glorios, regele își permisese vizitarea câmpurilor însângerate de bătălie din Bulgaria. Desigur că nici o altă călătorie nu emoționase așa de mult pe bătrânul viteaz. Amintirea unor săptămâni și luni grele a fost redesteptată, căci gloria ce urmăse și lungă și neturburată epocă de pace șterse-

seră negrul doliului, înlocuindu-l cu culori aurii. Soldații dormeau în morimintele lor de eroi... Apăru atunci episcopul de Vrața; în cuvântarea sa entuziastă, ținută înaintea regelui Carol la bisericuța de pe câmpul de bătălie de la Grivița, chema pe eroii morți să întâmpine cu saluturi de bucurie pe conducătorul lor de altădată. Cuvintele episcopului bulgar, rostite cu măiestrie retorică în limba latină (era

un elev renegat al Institutului de propagandă din Roma) au făcut o impresiune adâncă și durabilă asupra regelui; când povestea acea ceremonie, repetând cuvintele acelea ale episcopului, ochii săi reflectau ceva din vechea epopee germană a Nibelungilor.

Arta și poezia erau de altfel pe deplin îndreptățite de a se ocupa cu evenimentele războinice ale anilor 1877/78 și mai ales cu faptele eroice de la Plevna, meritând acest lucru nu numai fondul istoric, documentat, ci și urmările strălucite ale glorioasei campanii sub încercatul domnitor și conducător. O mică imagine a acestor mari

succese i s-a prezentat regelui cu prilejul jubileului său de 40 de ani de domnie, în anul 1906, sub forma

**Ochii regelui
străluceau când
vorbea ca soldat
și căpetenie
militară**

unei expoziții jubiliare. Ea era bilanțul cel mare al României, devenită independentă sub primul ei rege Carol. Cât de mult l-a bucurat această reprezentare minunată, ce mult a recomandat tuturor studierea ei și cât de des și cu câtă plăcere a vizitat el însuși expoziția, cu și fără invitați.

Centrul marelui parc al expoziției îl formase înfățișarea în relief a câmpurilor de bătăie din Plevna, ca și

când ar fi trebuit să fie ideea fundamentală și conducătoare a expoziției. Era o idee cu totul originală, de a trata un teren mare de parc drept hartă topografică a Plevnei și a împrejurimilor, de a înfige în schița ei multe cote de înălțimi în formă de pari exact măsurati și de a umple în sfârșit totul cu pământ până la vârfurile parilor. Astfel s-au format dealuri și văi și întregul teren se înfățișa privirii ca o hartă în relief cu scară redusă.

Ce bucurie mare pentru comandantul care putea să explice toate mișcările armatelor după imaginea exact asemănătoare. Nu lipsea nici copia unei case de la Poradim, în care locuise comandantul în timpul luptelor de la Plevna. Nu era, așadar, de mirare că regele îmi spunea cu privire la interesantul relief din grădină: „Trebuie să-l vedeți neapărat!”

Regele caracteriza conformațiunea terenului din Bulgaria de Nord ca fiind extrem de anevoioasă pentru operațiuni militare. Ai putea crede adeseori că totul e șes, când deodată răsar înaintea ta povârnișuri și vâlcele, șiruri de văi și alpii secate de râuri. „Regimente și divizii întregi s-ar putea ascunde în aceste vâlcele”, l-am auzit pe rege zicând. După ce, în iunie 1912, făcusem... o excursie cu automobilul, pentru a vizita întinsele

După capitularea Plevnei, Osman Pașa se predă domnitorului Carol I (28 noiembrie 1877)

ruine ale orașului antic Nicopolis ad Istrum, am povestit regelui călătoria care ne-a dus aproape 100 de kilometri pe teritoriul bulgar. Regele îndată mă întreabă: „Ați observat terenul curios, străbătut în orice direcțiune de vâlcele și coborâșuri?”. Și din nou reveni zicând că acest fel de teren ar putea induce în eroare pe cel mai expert și că pe el s-ar putea ascunde ușor privirii dușmanului mișcări de trupe...

În timp ce povestea, regele nu a pus vreodată persoana sa în prim plan

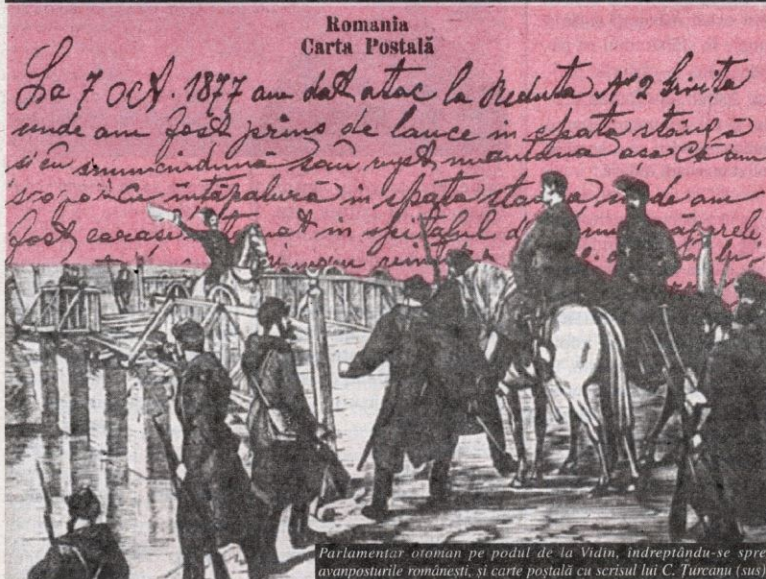
Când regele vorbea despre campania din Bulgaria se înflăcăra ca un simplu soldat care povestește acasă alor săi întâmplările din război. Cu toată ardoarea și cu tot entuziasmul, în povestirea interesantă n-am observat niciodată că regele ar fi pus

persoana sa în primul plan, cum obișnuiesc să o facă adeseori bătrânii luptători în amintirile lor de război. Deși regele pribea cu mândrie spre câmpurile de bătălie din Bulgaria, unde se bătuse cu eroism, nu simțea nici o poftă să mai treacă încă o dată Dunărea cu armata sa. Când la începutul anului 1913 posibilitatea unei campanii în contra Bulgariei se ivi la orizontul

politic, regele se tânguia: „Vai de noi, dacă am fi siliți să mai trecem o dată!” Era desigur de părere că tânărul său regat mai are nevoie de mulți ani de dezvoltare și consolidare internă pentru a putea întreprinde mai târziu cu succes rezolvarea marii probleme a unirii naționale a tuturor românilor... ■

Osman Pășa, marele duce Nicolae, prințul Carol, căpitan Valter Mărăcineanu, maior George Șonțu, colonel Mihai Cerchez, Mihail Kogălniceanu. Sau: Vidin, Plevna, Smârdan, Rahova, Grivița.

La peste un secol depărtare, atât primul, cât și cel de al doilea lanț de nume au devenit simboluri. Fără ca literatura să fi contribuit în vreun fel. În cazul lui Peneș Curcanul însă tocmai literatura l-a impus și i-a dat substanță istorică. Disputa în jurul numelui real continuă.

PENEȘ CURCANUL - EROU FĂRĂ CHIP?

Dr. MIOARA IONIȚĂ

„Plecat-am nouă din Vaslui/ Și cu sergentul zece...

Ne dase nume de Curcani/ Un hătru bun de glume

Noi am schimbat lângă Balcani/ Porecla în renume...”

Câți nu au învățat, încă din anii primi de școală, aceste versuri din una dintre cele mai cunoscute poezii ale lui Vasile Alecsandri închinată eroismului ostașilor români din Războiul de Independență din 1877-1878 – Peneș Curcanul.

Arma ruginită de patru veacuri

Dintre variantele de identificare, cea mai răspândită este aceea conform căreia eroul din poezia lui Alecsandri ar fi fost Constantin Țurcanu (*Magazin istoric*, nr. 1/1967). Într-o monografie publicată în 1970 de Gavrilă Săcădat sunt consemnate chiar și o serie de întâlniri Vasile Alecsandri – „Peneș Curcanul”, înainte și după 1877.

Correspondența poetului din 1877-1878, știri din presa timpului, precum și unele afirmații ale lui Constantin Țurcanu dovedesc însă că acesta nu s-a întâlnit vreodată cu Alecsandri. Gavrilă Săcădat afirmă că una din întâlnirile lui Alecsandri cu Țurcanu ar fi avut loc „pe la jumătatea lunii octombrie” 1877, în spitalul de campanie de la Turnu Măgurele, unde sergentul, rănit în urma luptei de la 7 octombrie, ultima la care luase parte Regimentul său 13 Dorobanți, se afla internat.

Adevărul este însă altul și îl aflăm chiar din corespondența purtată de poet în această perioadă. Până la 13 octombrie 1877, Alecsandri s-a aflat la Mircești unde, la 9 octombrie, se oficiază în condiții modeste, impuse – așa cum afirmă el însuși – de momentele grele prin care trecea țara, căsătoria fiicei sale. Între 13-21 octombrie, poetul acceptă invitația făcută de mai multe comitete ale doamnelor din Moldova, de a ține o serie de conferințe, urmând ca fondurile obținute să fie destinate procurării celor necesare pentru ajutorarea ostașilor români răniți pe front.

După încheierea turneului de conferințe, Alecsandri își pune în aplicare o mai veche hotărâre: aceea de a scrie ceva „în cinstea ostașilor eroi de pe front care au uimit prin curajul dovedit la Grivița”.

Rezultatul strădaniilor sale nu întârzie să se arate. După numai o lună serie cunoscuta *Odă ostașilor români*, iar la 1 decembrie 1877 îi trimite lui Iacob Negruzzi, spre a fi citită la „Junimea” și apoi publicată în *Convorbiri literare*, prima variantă a poeziei *Peneș Curcanul*, comunicându-i: „Iar m-am apucat de făcut «stihuri»... Îți trimit legenda lui *Peneș Curcanul* pentru numărul de la 1 ghenar...”

Răspunde-mi dacă Peneș au fost bine primit de «Junime»“. Și, într-adevăr, poezia a întrunit numai aprecieri pozitive, așa încât este publicată în numărul din 1 ianuarie 1878 al revistei.

Doi frați Iașani

Această primă variantă, poetul o datează „Mircești – august 1877”. De ce? Mai întâi datorită unui vechi obicei al său de a-și data poeziile după evenimentele cărora le erau dedicate, și atunci acelea la care se referea erau primele lupte ale armatei române pe teritoriul Bulgariei, respectiv cele de la 27 și 30 august 1877. Apoi, pentru că versurile erau dedicate Regimentului 13 Dorobanți, care se distinsese strălucit în luptele din 27 august. Amănuntul acesta ne este relevant de o altă scrisoare trimisă de Alecsandri lui Iacob Negruzzi la 12 decembrie 1877, în care îi cere: „...să nu publici nici una din bucatele mele înainte de a fi corectate de mine, căci am făcut în ele unele schimbări indispensabile. Așa de pildă: în *Peneș Curcanul*, aș dori să înlocuiesc la strofa 19 «doi frați Călin», prin «doi frați Iașani», fiindcă în Regimentul 13 de Dorobanți erau și Iașani”. Iată deci, că însuși poetul ne dă răspunsul la întrebarea cui i-a fost dedicat *Peneș Curcanul*, afirmând clar că este vorba de Regimentul 13 Dorobanți. Este drept că această coincidență – căci și sergentul Constantin Țurcanu făcea parte din regimentul menționat – a facilitat identificarea sa cu eroul lui Alecsandri.

În articolul *O baladă a războiului românesc* semnat de Beatty Kingston în ziarul englez *Graphic*, care precedea traducerea lui *Peneș Curcanul* în limba engleză în 1878, se făcea chiar aprecierea că versurile respective, „înspirate de ultimul război, în care armata română a jucat un rol strălucit”, cântă eroismul „dorobanților români sau milițienilor” și nu pe cel al unui erou anume, apreciere realistă și apropiată de vederile poetului.

Următoarea întâlnire dintre Alecsandri și Constantin Țurcanu, imaginată ca și cea de la Turnu Măgurele din toamna lui 1877, se afirmă, foarte vag, în monografia datorată lui Gavrilă Săcădat că ar fi avut loc „într-o zi de

Poetul care l-a nemurit
pe Peneș Curcanul

la începutul verii anului 1884", în apropiere de Solești, pe șoseaua Vaslui-Iași, pe care își desfășura activitatea sa de picher Țurcanu.

Unde se afla însă Alecsandri în perioada respectivă. La mijlocul lunii mai 1884, era încă la Mircești, unde primește cu durere vestea morții fratelui său Iancu.

În vara aceluiași an, din cauza izbucnirii unei puternice epidemii de holeră, Alecsandri renunță să mai plece în Franța, împreună cu soția sa, pentru îngrijirea sănătății, și merge la băile de la Mehadia, din Transilvania. De acolo se întoarce abia la începutul lui septembrie, când, după o scurtă oprire la București, la 7 septembrie 1884 se îndreaptă spre Mircești. O întâlnire a poetului cu Constantin Țurcanu nu este menționată de biografia lui Alecsandri.

Pelerinaj la Mircești

În sfârșit, o ultimă legătură stabilită, în aceeași monografie, între Alecsandri și Constantin Țurcanu din Vaslui, devenit între timp plutonier-major, datează din 1928. În acest an, la Mircești a fost construit un mausoleu în care au fost strămutate osemintele poetului din vechea criptă de lemn, unde fusese înmormântat. Se afirmă că la festivitatea de inaugurare a mausoleului, care a avut loc la 3 iunie

1928, Constantin Țurcanu, împreună cu alți nouă veterani din Războiul de Independență, ar fi refăcut grupa de „curcani”, purtând apoi pe umeri sicriul cu osemintele lui Alecsandri. Desigur, această informație a fost preluată din *Enciclopedia română*, „Minerva”, editată în 1930, singura care o menționează.

Relatările apărute în presa vremii despre evenimentul amintit nu o confirmă. Dimpotrivă, așa cum reiese din articolul *La cripta lui Vasile Alecsandri* (*Universul*, 23 mai 1928) încă la sfârșitul lunii mai, într-un cadru restrâns și fără mult fast, osemintele poetului au fost strămutate, împreună cu cele ale părinților săi și ale soției sale, Paulina, în mausoleul construit la Mircești. Două săptămâni mai târziu, *Adevărul* din 5 iunie 1928 relatează cu lux de amănunte, sub titlul *Pelerinajul Academiei la Mircești*, inaugurarea, la 3 iunie 1928, a mausoleului lui Alecsandri, „ridicat sub auspiciile Academiei cu sprijinul Ministerului Artelor”. Printre cei ce luaseră cuvântul cu acest prilej era menționat și Mihail Sadoveanu.

Deci, inaugurarea mausoleului a avut loc, într-adevăr, la 3 iunie 1928, după ce cu aproape două săptămâni înainte osemintele poetului fuseseră deja strămutate. Așadar scena relatată de *Enciclopedia*, „Minerva” nu a putut avea loc.

(Continuare în p. 27)

Atac pe podul de peste râul Ogost (9/22 noiembrie 1877)

MISIUNEA MILITARĂ GERMANĂ ÎN ROMÂNIA. TRATATIVE ȘI REACȚII

Col. ALEXANDRU OȘCA

În septembrie 1940, grava criză pe care o traversa România, afectată de pierderile teritoriale suferite în vară – cedarea Basarabiei, nordului Bucovinei și a Hertei, în iunie, și a părții de nord-vest a Transilvaniei, în august –, a determinat abdicarea regelui Carol II. Noul conducător al statului, generalul Antonescu, era privit de categorii largi ale populației drept persoana care putea salva ceea ce mai rămăsese din statul român.

Nu același lucru se poate spune și despre eșaloanele superioare ale armatei. În perioada în care fusese secretar general al Ministerului Apărării, șef al Statului Major General prin delegație (1933-1934), ministru al Apărării în guvernul Goga-Cuza, Antonescu intrase în conflict cu mai mulți dintre colegii

săi. Iar atunci când Carol II îi fixase domiciliu obligatoriu, mulți generali nu au considerat necesar să intervină în sprijinul colegului lor. De altfel, după ce a preluat puterea, Antonescu s-a răfuit cu mulți dintre ei (Magazin istoric, nr. 9, 10/1999).

Armata română se afla atunci – din punct de vedere al înzestrării și al gradului de instruire – într-o situație foarte dificilă, agravată de contextul politic internațional. Iar prin dispariția Cehoslovaciei, fusese pierdută principala sursă de unde se achiziționa armamentul.

Îată în ce condiții sosește în țară Misiunea militară germană, care avea să joace un rol încă insuficient analizat în pregătirea armatei române pentru conflictul în care urma să fie angrenată.

Generalul Ioan Antonescu și generalul Hauffe, inițial șef de stat major al Misiunii militare germane, apoi al doilea șef al acesteia, după plecarea generalului Hansen

● Un răspuns pe care Carol II nu l-a mai primit
● Antonescu vroia să orienteze apărarea spre Est ● Îi va da afară pe toți ofițerii care îi stau în drum
● Armata avea un nivel moral foarte scăzut
● Industriei de război îi lipsea materia primă, iar producția urma să înceteze ● Pentru a evita presiunile celorlalte puteri, România nu putea primi decât un număr redus de trupe germane ● Teama de atacurile aeriene plecate de pe portavioanele engleze ● Liderii opoziției cer lămuriri

puternici mai ales în apărarea antiaeriană. Centrul de greutate al apărării trebuie orientat înspre Est. De întărit posibilitățile de apărare de pe țărm, în special în Delta Dunării, pentru zădărnicierea even-

Istoricul Misiunii începe încă din vremea domniei regelui Carol II. La 14 iulie 1940, atașatul militar german la București, colonelul Wahle, raporta la Berlin: „Cum v-am anunțat telegrafic la 12 iulie, atașatul militar al aerului și subsemnatul am fost chemați în după-amiaza aceleiași zile într-o audiență la rege... Regele a deschis această întrevedere prin a declara că acum este serios hotărât să meargă alături de Germania. De aceea ne-a cerut serviciul de a transmite Comandamentului Suprem german rugămintea lui oficială de trimitere a Misiunii militare după cum el deja ar fi propus Führerului. Până acum regele a rămas fără un răspuns favorabil“. Și nu l-a primit nici până în ziua în care a plecat din țară.

In după-amiaza zilei de 7 septembrie 1940 – deci, doar la o zi de la învestirea în funcția de conducător al statului –, generalul Antonescu îl primea pe reprezentantul atașatului militar german la București, colonelul Alfred Gerstenberg. În cursul întrevederii, conducătorul statului român i-a spus:

„A.1. Armata română dorește trimiterea unor ofițeri germani ca profesori pentru

Tunuri Schneider și camioane Skoda defilează la 10 mai 1940 prin fața Palatului Regal

Academia de Război, pentru școlile militare de infanterie, de artilerie și de motomecanizate și ca specialiști tehnici în Statul Major General.

2. Armata dorește expedierea unor unități complete de motomecanizate și de aviație.

3. În ce privește aviația și blindatele s-au făcut intervenții pentru material.

4. Generalul Antonescu dorește sosirea grabnică a unui general german pentru începerea tratatelor legate de colaborarea armatei germane cu armata română în domeniul militar. Armata română dorește să evite pe cât posibil să aibă ofițeri germani în funcția de comandanți de unități.

B. Ideea generalului Antonescu despre reorganizarea armatei sale constă în restructurarea și asigurarea cu unități mobile puternic motorizate și mecanizate. Trebuie să fie

tualelor tentative de debarcare. Frontul spre Ungaria și Bulgaria se descoperă. Despre reconstrucția de aici trebuie să se trateze cu un general german. Generalul Antonescu afirmă cu siguranță că va colabora 100% cu Germania. Va licența pe toți ofițerii care îi stau în drum“.

Peste numai o săptămână, la 15 septembrie 1940, generalul locotenent Kurt von Tippelskirch sosea la București. S-a întâlnit în două rânduri cu generalul Ion Antonescu, în prezența generalului Rozin, a colonelului Gerstenberg și a căpitanului von Zichlberg. El i-a prezentat emisarului german un tablou al situației armatei române, pe care von Tippelskirch l-a rezumat astfel: „Armata avea un foarte scăzut nivel moral. Îi lipsea încrederea în conducerea statului, inclusiv în generalii care au instalat această

conducere. Prin schimbările pe care le-am întreprins, moralul armatei s-a restabilit. De acum înainte garantez pentru puterea și disciplina armatei. În privința lipsurilor ei, sunt edificat. Ele privesc următoarele compartimente:

1. Nu avem avioane și nici piloți. Ne lipsește organizarea teritoriului. A fost aplicată o foarte precară politică.

Generalul Hansen

2. Nu avem unități motorizate și mecanizate. Aici avem nevoie, ca și în cazul aviației, de un deosebit ajutor german.

El propunea ca să se disloce unități germane în România, care să instruiască trupa română în exploatarea aparaturii germane. Apoi, aparatul era preluat de trupele române.

3. Nu avem apărare antiaeriană. Ceea ce avem este incomplet, absolut insuficient.

4. A fost creată o vastă industrie de război, [dar] lipsește materia primă, astfel că producția va înceta curând și amenință șomajul.

În legătură cu cele expuse la punctul 2, l-am întrebat dacă dorește să aibă trupe de

instrucție numai pentru unitățile mecanizate sau și pentru școli. Profesorii singuri ar fi, după părerea mea, prea puțin.

Referitor la aceasta, generalul Antonescu și-a exprimat părerea că trupele sale sunt bune și ascultătoare, iar ofițerii – foarte dornici să învețe.

I-am atras atenția că unui profesor german i-ar veni foarte greu să lucreze fără trupele sale de instrucție, desigur, fără a pune la îndoială prin aceasta calitatea armatei române.

Generalul Antonescu a replicat că dislocarea unui mare număr de unități ar fi de admis, în ceea ce-l privește, numai în circumstanțele încheierii unei alianțe militare. Din considerente de politică externă, în condițiile relațiilor noastre actuale, nu poate fi propus decât un număr limitat de efective. Altfel n-ar putea evita presiunea celorlalte puteri.

Am constatat că generalul Antonescu apreciază ca admisibilă dislocarea în teritoriu a unor astfel de unități (motomecanizate și mecanizate) care, în perspectivă, ar putea să le predea [românilor] materialele. Amănuntele în legătură cu aceasta, respectiv ce se înțelege prin unități motomecanizate și mecanizate, trebuie să se clarifice mâine.

Generalul Antonescu a prezentat apoi o serie de hărți:

1. O hartă cu dispunerea forțelor militare rusești, din care îi pare deosebit de amenințător marele număr de divizii mecanizate și motomecanizate;

2. O hartă cu dispunerea actuală a unităților la frontiera cu Rusia, care, după părerea sa, ar respecta prea mult forma unui cordon în poziționarea lor. Pe o altă hartă a argumentat ordinul pe care intenționează să-l dea de separare a unei puternice rezerve atât pe lungimea frontului, cât mai ales în spatele flancului drept, la Galați, încât rușii să nu poată străpunge pivotul dispozitivului.

În zona nord-estică a Bucureștiului intenționează să adune el însuși o armată de rezervă. Aici contează pe prezența, într-un viitor cât mai apropiat, a unităților germane mecanizate. Acesta este planul său operativ. Pe lângă o lovitură în flancul său drept, se

Generalul Roșin

teme și de o străpungere în Valea Siretului. Pentru că, pentru moment, n-ar avea la dispoziție nici o unitate mecanizată sau motomecanizată, ar urma să dea ordin ca o astfel de lovitură să fie învâluită pe flancuri. Apărarea să fie în așa fel condusă, încât următoarele unități de infanterie să atace pe părțile laterale, tăind drumul trupelor din

rezerva unităților intrate prin breșă. Aceasta este viziunea sa tactică.

3. O hartă a dispunerii unităților A.A. [antiaeriene], la care a explicat că atât ca număr, cât și calitativ, forțele sunt total insuficiente. Pentru a organiza totuși apărarea intenționa să ordone o concentrare de forțe pe linia Galați – vârful sud-estic al noului teritoriu ungar. Prin aceasta se creează o anumită siguranță pentru industria de război, pe care a comentat-o pe o altă hartă, și pentru zona petroliferă.

4. În final, a indicat pe o hartă a Europei de Sud că sunt posibile amenințări ale zonei petrolifere prin atacuri aeriene de pe portavioanele engleze din Marea Egee. Am spus că, după câte știu, raza de acțiune a unui avion decolat de pe un portavion n-ar fi suficientă pentru a atinge zona petroliferă. Colonelul Gerstenberg a confirmat aceasta. Dar am fost de acord că amenințarea zonei petrolifere de către englezi trebuie avută permanent în vedere.

Am întrebat apoi ce trebuie să se înțeleagă prin expresia «specialiști tehnici pentru Statul Major General». A reieșit că generalul Antonescu s-a gândit numai la specialiști în compartimentul tehnicii motoarelor, nu la introducerea de ofițeri ai Statului Major General german în Statul Major General român. El ar colabora direct din acest punct de vedere cu viitorul șef al Misiunii militare, după cum își consideră datoria sa în primul

rând legată de domeniul militar“.

În încheierea raportului său privind întrevederile avute cu conducătorul statului român generalul von Tippelskirch spunea: „Generalul Antonescu face impresia unui om cu o voință puternică. Abordează misiunea pe care și-a propus-o cu o energie de fier. Se bucură de o înaltă apreciere în țara sa din pricina respingerii permanente, fără compromisuri, a regelui [Carol al II-lea] și a cercului acestuia.

In primul rând, eforturile sale sunt puternic orientate în direcția lichidării fenomenelor de corupție din guvern. El procedează cu o severitate lipsită de orice menajamente. Despre capacitatea sa ca om de stat, în contextul reconstrucției vieții politice, nu se pot face încă aprecieri.

În țară domnește o liniște absolută. Mișcarea legionară este, cel puțin pentru viitorul imediat, limitată. Nu se întrevede încă faptul că această mișcare ar putea deveni forța conducătoare a statului. După părerea generală, prin voința și capacitățile spirituale, Antonescu este departe de a fi surclasat de către conducătorul Legiunii, Horia Sima.

Personal, generalul Antonescu mi-a trezit simpatia făcându-mi impresia unui om deschis“.

Într-un raport cu nr. 106, din 14 ianuarie 1941, Serviciul Externe din cadrul Misiunii militare germane comunica înaltului Comandament de la Berlin: „Ieri generalul Antonescu a primit o scrisoare semnată de către Iuliu Maniu

și Dinu Brătianu, președinții Partidului Național-Tăranesc, respectiv Partidului Liberal, în care îi sunt puse lui Antonescu o serie de întrebări:

«Există între România și Germania un acord recent privind trecerea trupelor germane peste teritoriul românesc? Și-a dat Antonescu acordul să transforme România într-un teatru de război, împotriva cui și în ce scop?

Antonescu nu consideră a fi potrivit să se indice trupelor germane anumite trasee, încât țara să nu fie amenințată de bombardament?

Consideră Antonescu indicat să vândă germanilor carburanți, carne și alte produse?

Ce garanții a dat Germania României pentru despăgubiri în cazul în care România devine teatru de război?»“.

În continuare, Maniu și Brătianu au cerut să se interzică germanilor folosirea podului peste Dunăre de la Cernavodă, Bucureștiul să fie declarat oraș deschis și să nu se permită germanilor staționarea în acest oraș pentru a nu fi bombardat.

Ambii semnatari i-au cerut, în final, lui Antonescu să precizeze dacă a obținut din partea Reichului asigurarea că România va fi repusă în vechile ei granițe. Dacă da, ar dori Führerul să facă o declarație oficială în acest sens care ar îndatora întregul popor german? Reichstagul ar trebui să fie convocat pentru a lua cunoștință de această promisiune.

Cu doar o zi înainte, la 13 ianuarie, generalul Antonescu

se întâlnise cu colonelul dr. Spalcke, în prezența maiorului Troitzsch și a locotenent-colonelului Buchas, cărora li se alăturase generalul Dobre, secretar de stat la Ministerul Înestrării: „În procesul de modernizare a armatei române – spusese Antonescu – vor trebui făcute distincții între sarcinile ce pot fi îndeplinite cu propriile puteri ale țării și cele care vor fi de rezolvat numai cu ajutorul german. Despre capacitatea de producție a industriei de înzestrare veți fi informat de către generalul Dobre. S-a menționat că industria de înzestrare românească nu atinge capacitatea de producție teoretic posibilă. Multora dintre aceste fabrici le lipsește ma-

teria primă necesară. În câteva ramuri ale acestei industrie lipsesc specialiștii, astfel că se poate lucra numai într-un schimb.

Doresc ca industria de înzestrare românească să fie adusă la o înaltă capacitate de producție și să fie aptă să lucreze și pentru Germania. Atingeria acestui țel înseamnă, în primul rând, materie primă, în al doilea rând – specialiști.

Dacă până acum nu au fost date o serie de comenzi necesare în sine industriei românești de înzestrare, aceasta se explică prin faptul că, după ce am intrat în Axă [la 24 noiembrie 1940], relațiile s-au schimbat fundamental.

Atunci Führerul mi-a explicat: Germania nu așteaptă ca armata română să lupte; dimpotrivă, Germania se bazează pe faptul că va avea mari avantaje economice în urma aderării României la Axă”.

Documentele prezentate aici pentru prima oară aduc numeroase elemente care explică poziția celor două părți în privința rosturilor la Misiuni. Germanii acceptau formal rolul de instructori, dar urmăreau (ordinea erau clare) infiltrarea unor efective cât mai consistente și în poziții cheie pentru planurile lor viitoare. Este interesant că încă din primele zile, un militar german de talia lui von Tippelskirch îl prefera pe Antonescu lui Horia Sima. ■

PENEȘ CURCANUL - EROU FĂRĂ CHIP?

(Urmare din p. 22)

Și totuși Constantin Țurcanu era recunoscut încă din timpul vieții sale drept „Peneș Cureauul”, nume cu care își semna și scrisorile. El era considerat atât în Vaslui, cât și în întreaga țară, drept eroul care l-a inspirat pe „bardul de la Mircești”. Atunci, dacă Alecsandri nu l-a cunoscut pe Constantin Țurcanu și în timpul vieții poetului veteranul vasluian nu a fost identificat cu „Peneș Curcanul”, când a început totuși să i se spună și să-și spună așa? Răspunsul ni-l oferă chiar Constantin Țurcanu.

În timpul șederii sale la băile Govora, în 1928, probabil la solicitarea celor ce doreau să păstreze o amintire de la „Peneș”, el a scris mai multe cărți poștale ilustrate în care relatea câteva din momentele mai însemnate ale participării sale la războiul pentru cucerirea Independenței, cât și la primul război mondial, semnându-le „Plutonier-major Peneș Țurcanu”. Într-una

dintre ele aflată la Muzeul Național de Istorie a României, după ce face referiri la atacul din 7 octombrie 1877 asupra redutei Grivița 2, în timpul căruia el a fost rănit, dănd amănunte despre întoarcerea sa de pe front, Constantin Țurcanu încheie: „...în 1916, ...m-am înscris ca voluntar... în Războiul mondial de unde am fost recunoscut de adevărat Peneș Curcanul din Vaslui”. Iată deci că, cel mai probabil, în timpul sau la puțin timp după primul război mondial i s-a atribuit meritul de a fi eroul pe care l-a zugrăvit cu atâta măiestrie Alecsandri.

La aceasta a concurat, cu siguranță, și faptul că sergentul Constantin Țurcanu nu numai că a supraviețuit războiului neatârnat, dar, deși în vârstă de peste 62 ani, s-a înscris voluntar și a luptat ca veteran în al doilea război balcanic și în primul război mondial, constituind o pildă vie a eroismului și patriotismului ostașului român. A fost poate la mijloc și dorința autorităților politice și administrative locale (este cazul liberalilor aflați la putere în 1924) de a-l folosi ca pe o legendă vie, transformându-l în capital electoral în cursa pentru preluarea puterii. ■

Cum au devenit socialiste țările din Europa Centrală și de Est

Tânărul țar Simeon II (cu familia), cel care în urma referendumului a trebuit să părăsească țara

Clădirea Consiliului de Miniștri și...

CAZUL BULGARIEI

VASILE ȘANDRU

În Bulgaria, începutul anului 1945 a fost marcat de procesul criminalilor de război – regenții, consilierii și miniștrii –, judecați de Tribunalul popular din Sofia. În cadrul Tribunalului au existat divergențe serioase cu privire la sentința ce urma a fi pronunțată, divergențe datorate reprezentanților diferitelor partide politice.

Judecătorul popular Șulev s-a adresat la 20 ianuarie 1945 consilierului politic sovietic din Comisia Aliată de Control, K.D. Levčikin, pentru „a afla părerea delegației sovietice și a se conforma acestei păreri la proces“. Consi-

lierul sovietic a răspuns că „această problemă nu este de competența Comisiei Aliate de Control“ și că „organele judecătorești au tot ce este necesar pentru a adopta o decizie justă în cauza criminalilor“.

Insistând pentru a afla părerea părții sovietice, judecătorul bulgar a afirmat că „Bulgaria nu are o politică de sine stătătoare. Politica ei este determinată de politica U.R.S.S.“

În raportul său, K.D. Levčikin arată că „a reafirmat părerea sa“, iar Șulev „a plecat nemulțumit“. El notează, totodată, că membrii Partidului Agrarian „s-au adresat în aceeași problemă englezilor și americanilor“.

Prima parte a acestui articol a apărut în numărul trecut al revistei.

Cu sprijinul tovarășilor Stalin și Molotov

Legătura comuniștilor bulgari cu Moscova era permanentă. La 26 ianuarie, secretarul C.C. al Partidului Muncitoresc Bulgar (comunist), Traicio Kostov, a prezentat un raport detaliat asupra situației politice din țară lui Gheorghe Dimitrov, care îndeplinea încă funcția de șef al Secției pentru informații internaționale a C.C. al P.C.(b).

Arătând că, de la declanșarea războiului

germano-sovietic, PMB (c) a organizat acțiuni de sabotaj și diversiune și a format detașamente de partizani, care luptau împotriva trupelor germane din Bulgaria, T. Kostov a subliniat dificultățile mari cu care s-au confruntat comuniștii de la bun început. Era vorba despre „împrejurări obiective“, în primul rând despre faptul că „germanii au intrat în țara noastră în calitate de «aliați». Ei au permis ocuparea Macedoniei și a Traciei, dând astfel posibilitatea fasciștilor bulgari să se manifeste zgomotos pentru înfăptuirea, fără vărsare de sânge, a așa-numitelor idealuri naționale ale Bulgariei“.

Chiar în interiorul partidului a existat „o anumită împotrivire. Unii tovarăși spuneau că din cauza acestui curs, noi ne vom rupe de mase“. Ca urmare, a subliniat T. Kostov, „organizarea rezistenței interne în țara noastră rămânea, într-o anumită măsură, în urmă față de Iugoslavia și Grecia, datorită faptului că, după

doar a armatei roșii“, T. Kostov a afirmat că „forțele mișcării de rezistență internă au jucat un rol nu puțin important“.

În legătură cu aceasta, el s-a referit la exemplul României. „După cum se știe, și în România a avut loc ofensiva armatei roșii. Mai mult, România a fost bătută în război. Și totuși situația din România se deosebește

substanțial de situația din Bulgaria...“ (Nu a precizat în ce consta această deosebire.)

Noul guvern bulgar de după 9 septembrie se confrunta

...a Marii Adunări Naționale din Sofia

părerea sa, „la noi situația nu a fost așa de clară, iar aparatul puterii fasciste a fost păstrat în întregime“.

Cotitura s-a produs după înfrângerea trupelor hitleriste la Stalingrad. „Succesele armatei roșii în România în vara anului 1944 și înaintarea trupelor lui Tolbuhin spre granița româno-bulgară, în Dobrogea, au accelerat mersul evenimentelor în Bulgaria. Rolul hotărâtor în succesul revoltei populare de la 9 septembrie l-a jucat armata roșie“.

Referindu-se la „reproșurile“ din partea partidului comunist iugoslav, potrivit cărora „noi ne-am folosit pur și simplu de succesele armatei roșii, iar 9 septembrie reprezintă o operă

cu o serie de probleme serioase: război împotriva Germaniei; neutralizarea fascismului intern (conform datelor furnizate de unii autori bulgari, peste 18 mii de fasciști au fost lichidați fără judecată sau anchetă); consolidarea Frontului Patriotic, ca bază de masă și sprijin politic al guvernului; „lupta împotriva șovinismului velicobulgar, în spiritul căruia burghezia educase mai multe generații, după eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc, și care constituise nucleul ideologiei fasciste la noi“.

T. Kostov a menționat, de asemenea, „problema ameliorării situației materiale a maselor muncitoare“ și, în special, „consolidarea po-

ziției externe a Bulgariei, care a moștenit o situație foarte proastă de la vechiul regim". În acest sens, el a apreciat importanța acordului bulgaro-iugoslav încheiat la Craiova, la 5 octombrie 1944, între generalul S.G. Biriuzov, șeful Statului major al Frontului 3 ucrainean, și I.B. Tito, prin care cel din urmă a acceptat ca trupele bulgare aflate în Iugoslavia să participe la lupta împotriva Germaniei. În urma acestui acord și a retragerii trupelor bulgare din Grecia, „am reușit, cu sprijinul tovarășilor Stalin și Molotov, să obținem acele condiții favorabile de armistițiu“.

După părerea lui G. Dimitrov, aceste condiții au fost însă „relativ favorabile“.

O uniune Bulgaria-Iugoslavia?

În legătură cu situația internațională a țării, Traico Kostov a evidențiat sarcina ca „în primul rând să se situeze indiscutabil problema întăririi prieteniei veșnice între poporul bulgar și marele popor rus eliberator, care în decurs de 70 de ani a dezrobât de două ori poporul bulgar de sub jug străin. Pe locul al doilea în fața noastră se află sarcina apropierii în continuare de popoarele frățești iugoslave din noua Iugoslavie a lui Tito, până la crearea unei uniuni politice, militare și economice între cele două state, o uniune care să pregătească condițiile ca,

într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, să fie creat un stat federativ unic al slavilor de sud...“

Apreciind că există deja condițiile pentru crearea acestei uniuni între Bulgaria și Iugoslavia, liderul comunist bulgar a evidențiat totuși faptul că „în ambele țări există încă elemente șovine, care nu au renunțat la pretențiile hegemonice“.

Georghe Dimitrov a revenit în țară la 4 noiembrie 1945, după 22 de ani de exil. La acea dată Partidul Muncitoresc Bulgar (comunist) avea deja o poziție dominantă în Frontul Patriotic și deținea ministerele de Interne și Justiție, departamente hotărâtoare pentru edificarea statului, după modelul sovietic. Partidele parteneri în Frontul Patriotic – Uniunea Agrariană (era deja scindată într-o aripă de stânga, condusă de A. Obbov, apropiată de PMB(c), și o aripă de dreapta, condusă de N. Petkov, care în 1947 avea să fie judecat și condamnat la moarte ca „agent englez“), partidul Zveno, reprezentant al burgheziei, Partidul Social-Democrat (divizat, de asemenea, în două aripi, de stânga și de dreapta) ș.a. – au fost supuse unor presiuni permanente pentru a determina scindarea sau lichidarea lor.

Una dintre problemele principale în anul 1945 a fost organizarea alegerilor parlamentare, programate inițial pentru 26 august.

Reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii din Comisia Aliată de Control au cerut prin note verbale oficiale reorganizarea guvernului bulgar, pentru a se asigura corectitudinea alegerilor, și au insistat pentru amânarea lor în acest scop, subliniind că în caz contrar cele două mari puteri nu vor recunoaște guvernul rezultat din alegeri. Ministrul Afacerilor Externe, Stainov (membru al conducerii Uniunii Agrariene), s-a adresat, la 22 august, guvernului sovietic, prin reprezentantul acestuia la Sofia, Kirsanov, cu rugămintea de a lua poziție față de notele S.U.A. și Marii Britanii, subliniind că: „Noi am dori foarte mult să avem de la guvernul sovietic o astfel de declarație, nu numai pentru a înlătura zvonurile că guvernul sovietic cedează în fața englezilor și americanilor, ci și pentru a primi un sprijin moral. Consiliul regent și guvernul au nevoie de acest sprijin“.

Alegeri amânate

În ziua de 24 august 1945 s-a reunit Comisia Aliată de Control, în cadrul căreia reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii au cerut amânarea alegerilor și crearea condițiilor pentru desfășurarea lor democratică, precum și aprobarea înregistrării Partidului Democrat (din opoziție). Ei au apreciat că legea electorală era nedemocratică și au cerut schimbarea ei. Reprezentantul sovietic a

respins aceste propuneri, sub pretextul că în treburile interne ale Bulgariei nu trebuie să se amestece Comisia Aliată de Control. Într-un raport intern trimis lui Molotov, reprezentantul sovietic a recunoscut însă că legea electorală conține anumite prevederi ce justificau aprecierea reprezentanților occidentali.

La 25 august, chiar în ajunul alegerilor, ministrul Afacerilor Externe, Stainov, a comunicat generalului sovietic Biriuzov că „întrucât Comisia Aliată de Control apreciază că amânarea alegerilor va fi o contribuție la instaurarea cât mai curând a păcii, guvernul bulgar declară că este gata să se conformeze acestei recomandări”.

Alegerile au fost astfel amânate până la 18 noiembrie 1945. Aflat încă la Moscova, G. Dimitrov a apreciat că ministrul de Externe a dat dovadă de „o comportare capitulantă”, iar secretarul C.C. al PMB(c), T. Kostov, a considerat-o „o greșeală grosolană, întâmplătoare sau probabil premeditată”. Stalin a apreciat însă că „amânarea alegerilor a fost o concesie nesubstanțială. Altele nu vor mai exista. Nici un fel de schimbări în componența guvernului”.

Partea americană a insistat în continuare pentru amânarea alegerilor. Trimisul special al Departamentului de Stat, ziaristul M. Etheridge, a vizitat Sofia, unde a purtat convorbiri cu primul ministru K. Gheorghiev și alți lideri politici, precum și la Moscova, unde a fost primit de A.I. Vișinski. Demnitarul sovietic a declarat că

ministru britanic Winston Churchill s-a declarat gata a atribui țara controlului sovietic, în timpul «discuției asupra procentelor» cu premierul sovietic Iosif Stalin”.

Spre dizolvarea opoziției

Alegerile au avut loc la data stabilită, în noiembrie, aducând o majoritate substanțială comunistilor și aliaților lor. Opoziția a obținut cca 28% din voturi.

În septembrie 1946, a fost organizat un referendum, în cadrul căruia 93% din votanți s-au pronunțat pentru republică. Tânărul țar Simeon II a

trebuit să părăsească țara, împreună cu reginamamă. La 27 octombrie 1946, au avut loc noi alegeri pentru Marea Adunare Națională (M.A.N.), menită să elaboreze Constituția țării.

La 5 noiembrie, noul prim-ministru Gheorghe Dimitrov i-a transmis lui A. Jdanov „planul preliminar” al Comitetului Central, privind componența noului guvern. Din 19 membri, 11 miniștri (inclusiv primul ministru și un viceprimministru) erau comuniști, deținând ministerele cheie: Interne, Justiție, Armată, Finanțe,

„guvernul bulgar este la fel de reprezentativ ca și în alte țări democratice”, iar pentru boicotarea alegerilor este responsabilă opoziția; o nouă încercare de amânare a alegerilor reprezenta „un amestec brutal din partea Occidentului”.

G. Dimjtrov, la rândul său, aprecia la 12 noiembrie că orice nouă amânare a alegerilor „ar fi echivalentă cu o catastrofă”.

După cum se menționează în *Encliopaedia Britannica*, „Bulgaria nu a avut totuși o înaltă prioritate în agenda diplomatică a Occidentului. Încă în octombrie 1944, primul

Comerț, Învățământ, Sănătate ș.a., trei miniștri din rândul Uniunii Agrariene, trei social-democrați și doi din partidul Zveno.

În calitate de președinte al M.A.N. a fost numit V. Kolarov, membru al BP al PMB(c), iar cele patru posturi de vicepreședinți au fost împărțite între cele patru formațiuni aliate – comuniști, agrarieni, social-democrați și Zveno. G. Dimitrov l-a rugat pe Jdanov să-i comunice eventualele observații ale „tov. Drujkov” (Stalin).

Anul 1947 a marcat accelerarea evoluției Bulgariei, devenită „republică populară”, spre sistemul monopartid de tip sovietic. T. Kostov îl informa pe trimisul sovietic Kirsanov, în august, că, „după procesul lui Petkov (liderul aripii de dreapta a Uniunii Agrarienilor), vor fi adoptate măsuri mai radicale contra opoziției, până la dizolvarea partidelor de opoziție”.

Un impuls decisiv l-a constituit în această direcție declarația Consfăturii reprezentanților partidelor comuniste de la Szklarska Poredba (Polonia), din 22-27 septembrie 1947, prin care a fost înființat Biroul Informativ al partidelor comuniste („Informbiro”), cu sediul la Belgrad. Comitetul Național al Frontului Patriotic a dezbătut „sarcinile” care decurgeau din această declarație, acceptate în unanimitate de

reprezentanții partidelor participante, precum și sarcinile formulate de Vilko Cervenkov, secretar al C.C. al PMB(c), cu privire la situația internațională a Bulgariei.

Stalin se supără pe Kostov

Liderul Uniunii Agrarienilor, G. Traikov, îl informa la 23 octombrie pe trimisul sovietic Levicikin din Comisia Aliată de Control despre aprobarea „în unanimitate” a „sarcinilor” respective în Comitetul Național al Frontului Patriotic.

În Biroul Politic al PMB(c) s-a discutat despre oportunitatea proclamării publice a trecerii Bulgariei la construirea socialismului. V.Kolarov a apreciat că, având în vedere poziția țărâniei (nemulțumită din cauza impunerii predării obligatorii a cotelor de cereale și alte produse agricole), „se poate merge spre socialism fără a face tapaj”.

La 2-3 februarie 1948, cel de-al II-lea Congres al Frontului Patriei a adoptat statutul și programul, prin care Frontul a fost consolidat, ca unică organizație social-politică bazată pe principiul „centralismului democratic”. Sarcina principală a organizației a fost definită „educarea și reeducarea poporului bulgar în spiritul ideilor socialismului”.

În octombrie 1948, Parlamentul bulgar a adoptat legea privind secretul de stat. Viceprim-ministrul T. Kostov a emis o dispoziție, prin care se stabilea ca informațiile cu caracter secret să fie transmise părții sovietice numai în mod centralizat. A urmat reacția dură a lui Stalin. În cadrul unei întâlniri cu conducătorii bulgari – Dimitrov, Kostov și Cervenkov – el l-a acuzat pe Kostov de trădare față de U.R.S.S. Stalin a adăugat că și conflictul sovieto-iugoslav a început tot de la „ascunderea informațiilor economice de reprezentanții sovietici”. După această întâlnire, Kostov a dat dispoziție ca orice funcționar de stat să ofere reprezentanților sovietici orice informații secrete vor solicita.

În ianuarie 1949, un lider al partidului Zveno a comunicat Ambasadei sovietice decizia grupării de a se autodizolva. Partidul Social-Democrat a fost „absorbit” de partidul comunist, în august 1948.

După moartea lui G. Dimitrov, în iulie 1949, conducerea partidului comunist a fost preluată de V. Kolarov, care a organizat procesul împotriva lui Traicio Kostov, acuzat de trădare și colaborare cu Iosif Broz Tito, împotriva stalinismului, și executat în decembrie 1949.

Astfel a trecut Bulgaria la „construirea socialismului”. ■

Album istoric

PRAGA - ORAȘUL DE AUR

Praga - alături de Avignon, Bergen, Bologna, Bruxelles, Helsinki, Cracovia, Reykjavik și Santiago de Compostella - a fost declarat oraș cultural al anului 2000.

Vă propunem o plimbare imaginară printr-una dintre cele mai

frumoase capitale ale Europei, la începutul acestui secol. Imaginile provin dintr-un album care ne-a fost pus la dispoziție, cu deosebită amabilitate, de domnul Stanislav Kázecký, director adjunct al Centrului Ceh la București până în toamna anului trecut.

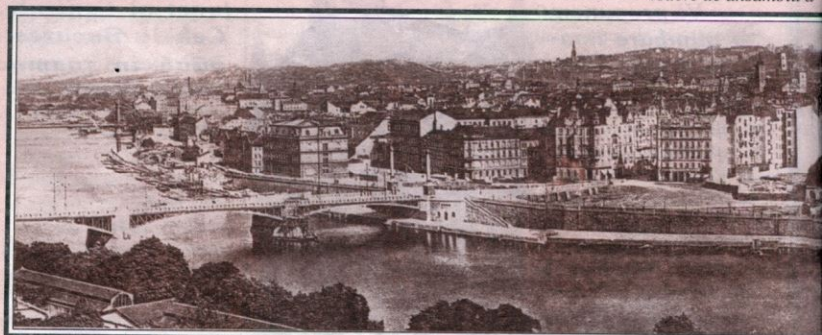

Turnul Pulberii și mici magazine

*Strada Pieței, din
Orașul de jos*

Vedere de ansamblu a

*Pompieri în fața
aripii de nord a
Primăriei, cu
puțină vreme
înaintea
izbucnirii primului
război mondial*

Atelierul lui
J. Krucký, care
furniza elemente
decorative
prefabricate
constructorilor

Pragăi, cu Vltava în prim-plan

Ultima zi în care
a mai circulat
tramvaiul cu cai,
13 mai 1905

*Piața Vlașske (Italiană). Numele îi venea de la negustorii italieni care își aveau prăvăliile acolo.
În jurul statuii sunt stâlpi de piatră de care se legau caii*

O frumoasă vedere panoramică a Pragăi, dominată de Palatul Hradčany și catedrala Sf. Vítus

UN MILENIU ÎN ZECE SECOLE

Un secol al universităților, un secol al filosofilor, un secol al constructorilor de catedrale? Da, dacă ne gândim că s-au întemeiat, în veacul al XIII-lea, șapte universități, la Padova, Neapole, Toulouse, Roma, Sorbona, Montpellier și Lisabona. Da, pentru că în acest veac au trăit englezul Roger Bacon, unul dintre primii care l-au studiat pe Aristotel, pionier al metodei experimentale, și Toma d'Aquino, cel care a dominat filosofia medievală. Da, pentru că s-a construit foarte mult, începând cu întemeierea unor noi orașe și terminând cu catedralele din Reims și Toledo, a căror construcție începe acum.

Pe plan politic, în Occident instituția regală continuă – mai ales, în Franța, prin Filip August, Ludovic IX cel Sfânt și Filip cel Frumos – procesul de extindere a domeniului regal și de supunere a autorității marilor feudali voinței centrale. Mijlocul secolului este dominat în Germania de Frederic II, împăratul ce-și petrece o mare parte a domniei în Italia, în luptele pentru supunerea diferitelor republici și mai ales în confruntarea cu Papa. De altfel, acum se și nasc

în Peninsula cele două partide: al guelfilor și al ghibelinilor, numite astfel după familiile germane angajate în lupta pentru putere în Germania: cea care îl sprijinea pe Otto IV și cea din jurul lui Frederic II de Hohenstaufen.

În schimb, în estul Europei puterea re-

gală se supune tot mai mult voinței feudalilor. Cazul ilustrativ este cel al regelui Andrei II al Ungariei, silit să acorde nobililor mari privilegii în 1222, prin Bula de Aur. Să mai notăm că acum se nasc două viitoare state europene: Austria și Confederația Helvetică.

În spațiul extraeuropean, după un popas în Constantinopolul aflat aproape jumătate de veac sub ocupația creștinilor plecați în cruciadă (1204-1261) și revenit apoi noii dinastii bizantine a Paleologilor, ne întâmpină marea confederație mongolă. Creație a lui Genghis Han, cel care în 1223 îi zdrobea pe ruși la Kalka, puterea mongolilor se va revărsa, după dispariția lui în 1227, spre Europa. Au supus mai întâi cnezațele rusești Riazan, Moscova, Vladimir-Suzdal Tver, au distrus Kievul, pentru ca în 1241 să ajungă în Polonia și Ungaria. Peste un an atingeau și Croația. Ultima expediție în Polonia au făcut-o în 1287. Europa își trimite primii emisari importanți spre noua putere: Wilhelm de Rubruck și Marco Polo. Secolul următor avea să aparțină Asiei.

Dar tot în veacul XIII se pun în aplicare și două invenții. Hanul Kubilai introduce, în 1264, cu forța moneta hârtie. Un experiment fără urmare în secol și nici în veacurile următoare, până în cel de al XVIII-lea. Cealaltă invenție – de fapt, o redescoperire – este ceasul. Lui îi consacram articolul ce urmează.

Miniatură din secolul XV

CÂND S-A DAT MĂSURĂ TIMPULUI

VICTOR IONESCU

Pe pământ cadența timpului este dată de soare și de rotirea planetei noastre în jurul propriei sale axe. Dar simpla împărțire în zi și noapte nu avea cum să-l mulțumească pe omul cuceritor, creator al unei civilizații tot mai complexe. Paralel cu descoperirile astronomice, strădaniile pentru divizarea timpului terestru s-au înmulțit. Așa au apărut ceasul solar și clepsidra cu apă, ultima cunoscută de egipteni, babilonieni, evrei, chinezi, indieni, greci și romani.

Cea mai sofisticată clepsidră din toate timpurile pare a fi fost cea dăruită de califul Harun al Rașid împăratului Carol cel Mare, în anul 809. La vremea respectivă, cei doi sfi de state au schimbat mai multe solii, încercând o alianță prin care își recunosteau reciproc suprematia în spațiile creștin și islamic, în detrimentul Imperiului bizantin (creștin și european) și al Califatului omeiad din Spania (islamic și european).

A doua soție a lui Harun al Rașid a adus la Aachen un orologiu de bronz, care i-a uluit pe toți cei care l-au văzut. *Analele francilor* precizează că era vorba despre o clepsidră cu apă, care lăsa să cadă

într-un vas, din oră în oră, bile colorate, iar la ora amiezii 12 cavalerii se arătau la 12 ferestre.

Celălalt strămos al orologului, ceasul solar, este cunoscut de 5.500 ani, fiind atestat tot în Egipt, în anul 3500 î.Hr. Pe o suprafață plană, în formă de cerc, se înfigea în centru un stilul, a cărui umbră indica mișcarea soarelui.

Apanajul celor puternici

Cu toate progresele înregistrate, în primele secole ale mîntenului II, metodele de măsurare a timpului erau insuficiente pentru a stabili, de exemplu, diferența dintre amiaza presupusă și cea reală. Secole întregi omul continuase să manifeste o imensă indiferență față de timp (Marc Bloch), iar la nivelul mentalului colectiv să facă o permanentă confuzie, amestecând trecutul, prezentul și viitorul.

Instrumentele de măsurare a timpului erau improprie sau doar parțial fotosimulare. Cadranul solar funcționa numai ziua și doar pe timp senin. La mîntări noaptea se măsura prin numărul de lumînări arse,

or lumînările nu erau la fel de groase sau de lungi și nu ardeau egal, ci în funcție de materialul din care erau turnate sau al fitilului. În plus, nimeni nu măsura bucata rămasă la stingerea lumînării.

Așa imperfectă cum era, măsurarea timpului constituia apanajul celor puternici. Masa de lăram a Evului Mediu se orienta după un timp agricol, legat de anotimpuri și de muncile specifice și după timpul zi-noapte.

Veacul XIII, care este unul al progresului urban, face să apară în stîrșit o categorie socială largă – burghezia orașelor – interesată în divizarea și măsurarea precisă a timpului, fără discriminare între zi și noapte.

În acest context fertil și creativ – inclusiv prin lărmirea orizontului vest-european datorită cruzadelor – apare ca urmare a informației venite din Orient și a „curiozității științifice” a omului medieval, orologul, fără de care activitatea omului ar fi continuat să fie nemetodică, chiar haotică. Masina chetă a epocii industriale moderne nu este masina cu aburi, ci orologul – scrie istoricul american Lewis Mumford, în cartea sa, azi

Agricultura se făcea după soare

clasică, *Tehnici și civilizație*. În fiecare fază a dezvoltării sale, orologiul este realizarea pregnantă și simbolul mașinii. Astăzi încă nici o altă mașină nu e la fel de omniprezentă.”

Departa de a fi înțeles la fel de bine valoarea noii realizări, oamenii medievali au considerat chiar că orologiul, arbitru permanent al vieții lor, ar fi o lucrare a Diavolului: „Admirabile horologium fabricavit per instrumentum diabolica arte inventum”. De altfel, cu aceeași neîncredere au fost primite toate marile invenții.

Secretul pierdut

Se pare că primul orologiu chinezesc a fost opera călugărului Yi Xing, în anul 725. Mecanismul reprezenta o sferă celestă, pe care se învâneau soarele în 365 de zile și luna în 29 de zile. Orele și sfereturile de oră erau anunțate prin bătăi de clopot. Cel

mai reușit instrument de măsurare a timpului, creat de om, a dispărut în frământatul veac XIII

Activitate intelectuală într-o mănăstire

chinezesc, nimeni nemaștiind să construiască altul. În 1600, misionarul iezuit italian Matteo Ricci a fost invitat la curtea imperială chineză, pentru a explica utilitatea orologiilor europene, pe care le adusese în dar. Era ca și cum China nu auzise niciodată de orologiu.

Secretul fusese păstrat cu grijă, deoarece, în China, promulgarea calendarului (deci astronomia și măsurarea timpului) era exclusiv prerogativa împăratului. Monopolul asupra pendulelor astronomice, implicând un număr foarte mic de meșteri care cunoșteau secretele fabricației și întreținerii orologiilor, a fost

și cauza dispariției acestei tehnici în China.

În pofida tuturor măsurilor de siguranță luate de chinezi, în perioada cruciadelor secretul pendulei a ajuns în vestul Europei – tranzitând lumea arabă –, fie sub forma unor informații și descrieri, fie a unor desene. Cert este că exact în secolul dispariției orologiului chinezesc, apar simultan, în Orientul Mijlociu și Europa, „ceasurile mari”.

Ceasul – erou de literatură

În secolul XII în Europa se foloseau deja roata dințată și ciocanul pentru clopot. *Regulamentele Ordinului de la Cluny*, compilate prin 1120, menționează automatele primitive de sunet. Jacquemartul reprezintă de altfel cea mai spectaculoasă îmbunătățire adusă orologiului de către europeni. Prin această denuire se înțelege personajul făcut din fier sau fontă, reprezentat cel mai adesea ca un general, care, cu un ciocan în mână, iese la ore fixe pentru a bate clopotul.

Europenii nu au reușit de la prima încercare să atingă nivelul tehnologic și perfecțiunea de funcționare ale orologiului chinezesc. Practic, tot veacul XIII a fost necesar pentru încercările, reușite sau nu, de a pune la punct „ceasurile cele mari”. În Franța au fost inventate

contragreutățile ca motor al orologiului. În Spania lui Alfons cel Înțelept (1212-1284) a fost inventat orologiul cu mercur. În Anglia, la 1270, a apărut așa-numita „clepsidră de la Dover“.

Primul orologiu mecanic din Europa este atestat în 1283, în turnul mănăstirii Dunstable din Bedfordshire (Anglia). Așa se explică și apariția în 1271 a unui text semnat Robert Englezul, care preciza: „Fabricanții de orologii încearcă să facă o roată care să execute o rotație completă pentru fiecare cerc echinocțial, dar n-au reușit să găsească soluția corectă“. De altfel, specialiștii consideră că orologiul european a fost definitivat între 1277 și 1300, când i s-a adăugat un regulator de bătaie mecanice, respectiv pendula.

Din ce în ce mai bune, orologiile începeau să fie montate și în locuri publice: catedrala Saint-Paul din Londra (1286), cea din Canterbury (1292) și Paris (1300).

Secolul XIII a adus, de asemenea, împărțirea orei în 60 de minute și a minutului în 60 de secunde, iar la sfârșitul aceluiași veac, la Nürnberg, apăreau primele orologii mici. Ele puteau fi atârnate pe pereții camerei, puse pe o masă sau fixate în trăsură.

Valoarea acestei creații s-a vădit încă de la primele ieșiri în public. Dovadă: rapida reflectare în literatura epocii.

Scriitorul francez Jean de Meung, în faimosul său *Roman al Trandafirului*, invocă noua invenție (1305), iar Dante în *Divina Comedie* (1314-1318) plasează orologiul mecanic în „Cântul cercului al patrulea“. Cronicarul francez Jean Froissard a mers mai departe, scriind în 1360 *Orologiul îndrăgostit*, prima ficțiune din istoria literaturii universale în care ceasul joacă rolul principal.

În secolele XIV și XV, toate marile orașe europene s-au dotat cu orologii. Faimoase sunt cele din Milano (1335), Padova (1344), Würzburg (1350) și Salisbury (1386). Astăzi, peste tot în centrele vechilor orașe, înainte de ora 12, mii de localnici și străini, între care chinezi și japonezi, se strâng pentru a vedea spectacolul oferit de vechi, frumoase și faimoase orologii, ce perindă prin fața ochilor curioși zeci de personaje viu colorate, mișcându-se sacadat, ca Charlie Chaplin. Să notăm – pentru a evidenția calitatea orologiilor – că cel al catedralei din Salisbury (Anglia), construit, cum aminteam, în 1386, era în funcțiune în 1929, când a fost restaurat. Este cel mai vechi orologiu european încă „viu“.

Time is money

Inventarea (sau reinventarea) orologiului era necesară lumii noi ce se năștea în veacurile XIII-XIV. O lume dinamică a

orașelor, ce dăduse exploratori precum Marco Polo, o lume căreia, operând cu sisteme de transport și mărfuri, dar și cu noi mijloace de finanțare (cambii, polițe), îi trebuiau orare și programe tot mai precise. Pe de altă parte, instalarea orologiilor în orașele Europei a contribuit la apariția și consolidarea unei noi concepții despre timp. Timpul însemna bani și, deopotrivă, o manieră occidentală de a gândi. Se eliminau sisteme paralele de cronometrare, a timpului, cum erau orele canonice ale mănăstirilor, 7 la număr, în loc de 24.

Astfel bătaia regulată a orologiului (în Franța, regele Carol V a obligat bisericile ca, la ora fixă, să bată și ele clopotul, ca tot omul să știe cât e ceasul) aducea punctualitate și măsură în activitatea meșteșugarului sau negustorului. S-a ajuns până acolo încât guvernatorul general din Artois îi autoriza în 1355 pe locuitorii unui mic oraș să construiască un turn, ale cărui clopote să sune pentru tranzațiile comerciale și pentru munca în postăvărie. „Cei mai mulți dintre muncitorii zilieri – spunea decretul – este bine să vină la lucru și să plece de aici la ore fixe“.

Triumfător în secolul XIII, orologiul a continuat să organizeze existența societății umane până în zilele noastre și nici pentru mileniul 3 nu se întrevăd alte unități de măsură pentru timp. ■

1946-1947. SE PREGĂTEȘTE GUVERNUL ARGETOIANU!

PETRE OTU

*Conu Costică Argetoianu și câțiva colaboratori din fruntea efemerei U.N.M.R.:
Zamfir Brătescu, C.C. Brătescu, N. Cornățeanu și Coriolan Tătaru*

**Cum a putut
un politician atât de versat,
lipsit de scrupule și care reprimase
anterior (în 1920-1921), în calitate de ministru
de Interne, cu atâta virulență mișcarea comunistă – l-am
numit pe Constantin Argetoianu (Magazin istoric, nr. 1-9/1967,
1-3/1968) – să se întoarcă în țară, unde comuniștii, sub umbrela Moscovei,
erau deja atotputernici? Câtă diversiune, cât joc politic sau cât firesc uman s-au aflat
în spatele deciziei sale? Vom afla oare vreodată adevărul?**

La 6 martie 1945, sub presiunea ultimativă a lui A.I. Vișinski, a fost impus guvernul prezidat de dr. Petru Groza (*Magazin istoric*, nr. 3/2000), controlat de comuniști, dar în care au intrat și o serie de „tovarăși de drum”, cum au fost grupările lui Gheorghe Tătărescu și Anton Alexandrescu.

Încurajat de atitudinea mai fermă a S.U.A., conduse din 12 aprilie 1945 de președintele Harry Truman, care nu a recunoscut guvernul Groza, regele Mihai a inițiat, la 20 august 1945, așa-numita „grevă regală”. Blocajul politic din România a fost soluționat în cele din urmă printr-un compromis. Washingtonul și Londra au

recunoscut guvernul Groza, condiționând lărgirea acestuia prin includerea a doi reprezentanți ai partidelor „istorice” – Emil Hațieganu (P.N.Ț.) și Mihail Romniceanu (P.N.L.). De asemenea, guvernul român și-a luat angajamentul să organizeze în cel mai scurt timp alegeri parlamentare.

Bătălia alegerilor a pri-lejuit o confruntare dură între comuniștii și aliații lor masați în Blocul Partidelor Democratice și partidele „istorice”. În realitate, alegerile desfășurate la 19 noiembrie 1946 au fost câștigate de Partidul Național-Tărănesc, dar rezultatele au fost falsificate, astfel că Blocul Partidelor Democratice a obținut peste 70 la sută din voturi (*Magazin istoric*, nr. 11/1995). Unii istorici consideră că înfrângerea comuniștilor și teama unei reacții dure a puterilor occidentale față de falsificarea alegerilor au îngrijorat Moșcova, determinând-o să ia în calcul posibilitatea unei operații cosmetice, prin aducerea în țară a lui Constantin Argetoianu și formarea de către acesta a unui guvern care să fie acceptat și de către occidentali.

„Cu rușii ne putem înțelege dacă vrem”

Constantin Argetoianu plecase din țară în primăvara anului 1944, stabilindu-se în Elveția. Aici, precum și în capitala Franței, fusese contactat de reprezentanți ai guvernului sovietic și, posibil, și de autoritățile guvernamentale românești. Oricum, din Paris, la 25 iunie 1946, Argetoianu îi scria prietenului său politic din București Grigore Popescu că aștepta împrejurări favorabile ca să se înapoieze în țară. „Nu cred însă – aprecia el – să fie cu putință

înainte de septembrie-octombrie”. În aceeași scrisoare, își exprima părerea că „politica istoricilor” (P.N.Ț. și P.N.L.) era complet depășită, că România trebuie să se adapteze la noile situații. „Numai o politică de bună înțelegere cu Rusia poate salva România. Cu lealitate, cu sinceritate și cu cinste, o asemenea politică poate fi îndrumată. Cu rușii ne putem înțelege dacă vrem, și trebuie să vrem”.

O astfel de poziție nu trebuie totuși să mire. Pragmaticul „boier de la Breasta” avusese intuiția rolului pe care avea să-l joace Uniunea Sovietică la sfârșitul războiului încă din ședința Consiliului de Coroană din 6 septembrie 1939, care hotărâse neutralitatea României. Spre deosebire de frunțașii P.N.Ț. și P.N.L., Argetoianu nu credea în ajutorul anglo-american, afirmând că România se afla plasată în sfera de interese a Uniunii Sovietice. De aici apelul constant adresat de el politicienilor români de a se „adapta realității”.

Constantin Argetoianu a sosit în țară la 6 noiembrie 1946, cu motonava „Transilvania”, care a adus din Occident numeroși reprezentanți diplomați români. La Constanța, a fost întâmpinat de fiica sa Marie Jeanne Argetoianu, de nepotul său Ion Lahovary și de amici politici (Grigore Popescu, August Filip, generalul George Alimănescu ș.a.). În primele sale con-

tacte, Argetoianu a declarat că s-a întors în țară pentru că „a fost rugat cu insistență de către guvernul român”. De altfel, în primele săptămâni de ședere în România, a fost foarte prudent, așteptând rezultatul alegerilor programate pentru 19 noiembrie. În declarațiile publice n-a lăsat să se întrevadă că avea intenția de a porni vreo acțiune politică, afirmând doar că voia să rămână definitiv în țară.

Reacția presei și a formațiunilor politice a fost de asemenea prudentă, majoritatea ziarelor consemnând evenimentul fără a face prea multe speculații pe marginea întoarcerii lui Argetoianu. Totuși, *Dreptatea*, organul Partidului Național-Tărănesc, i-a dedicat un acid articol, *Bine ai venit, coane Costică*: „D. Argetoianu se întoarce azi în țară, pentru a-și verifica abilitățile. Țara-l primește cu încrederea admirativă, pe care o pune în calificarea de „cutră bătrână” și așteaptă de la d-sa rezolvarea situației atât de încălțită”. Semnatarul articolului, ascuns sub pseudonimul „Profilo”, era de părere că bătrânul politician va fi în elementul său „conducând intrigă pentru un comunism pe bază de proprietate individuală, un socialism cu temeuri capitaliste, o democrație fără mase... Țara ți se pune la dispoziție cu încredere. Iată sfori: trage-le! Iată culise: manevrează-le! Iată „poporul”: du-l!”

Spre sfârșitul anului 1946, Argetoianu a devenit mai activ. El considera că odată cu semnarea tratatelor de pace, România va rămâne în zona de influență a Uniunii Sovietice, conlucrând însă pe tărâm economic cu aliații occidentali. Statul român avea șansa să devină „o punte de trecere” între interesele anglo-americane și cele sovietice. Pornind de aici, unii din oamenii politici, în special cei din jurul său, apreciau că nu peste mult timp va veni „momentul Argetoianu”, acesta fiind singurul capabil să asigure concilierea dintre interesele occidentalilor și cele ale sovieticilor.

Inițial, Argetoianu a intenționat să intre în Partidul Național Popular, o formațiune satelit a comunistilor, dar această idee a fost abandonată destul de repede. S-a decis în cele din urmă să creeze propriul partid, multiplicându-și contactele cu diverse personalități. La 4 decembrie 1946 s-a întâlnit cu Emil Bodnăraș, secretarul general al Consiliului de Miniștri, iar la 13 decembrie cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, căruia, potrivit surselor informative comuniste, i-a apreciat priceperea economică. De asemenea, a făcut demersuri pentru a sonda intențiile unor lideri ai partidelor istorice: Ion Mihailache, Dinu Brătianu ș.a.

Semnificativă a fost întâlnirea din 22 decembrie 1946 cu fruntașul național-

Desfășurate sub regim de ocupație sovietică, alegerile din noiembrie 1946 au fost falsificate de comuniști într-o manieră grosolană. În imagine: Petru Groza, Gheorghiu-Dej și alți fruntași ai B.P.D. își savurează victoria (20 noiembrie 1946)

țărănist Mihail Popovici. Argetoianu i-a repetat teza sa că România era inclusă în sfera de influență sovietică. Mihail Popovici a respins-o, afirmând că național-țărăniștii erau înțeleși cu anglo-americanii și pe această bază se desfășoară activitatea opoziției. Mai mult, Popovici l-a sfătuit pe Argetoianu să nu se afișeze ca susținător al politicii sovietice și comuniste, căci se temea să nu fie silit să-l viziteze la... Jilava, fiindcă Partidul Național-Țărănesc avea să-i pedepsească foarte drastic pe toți cei care au fost instrumentele ocupației sovieto-comuniste.

„Imensa realitate rusă” bate la poartă

Contactele politice ale lui Constantin Argetoianu au avut ca rezultat formarea unui nucleu compus, printre

alții, din prof. Nicolae D. Cornățeanu, fost ministru al Agriculturii și Domeniilor, dr. Coriolan Tătaru, fost rezident regal la Cluj, R. Ottescu, fost ministru de Interne și rezident regal în Dobrogea, Zamfir Brătescu, fost ministru de Finanțe ș.a.

Lărgindu-și cercul de adeziuni, Argetoianu a trecut la organizarea unei formațiuni politice, numită inițial Uniunea Gospodărilor. Prima manifestare publică a noii formațiuni, denumită în cele din urmă Uniunea Națională Muncă și Refacere (U.N.M.R.), a fost „chemarea” adresată țării la 3 ianuarie 1947, care dădea expresie programului acestei formațiuni. Documentul evidenția rolul burgheziei care „trebuia reintegrată în desfășurările politice ca să-și îndeplinească noua ei misiune”, iar țărănimea era chemată să pășească la consolidarea forțelor sale,

reforma agrară urmând a fi dublată de o nouă organizare a agriculturii. În rest, formulele precum: „Factorii de producție trebuie încurajați. Capitalul să muncească. Munca să se capitalizeze”. Cât privește orientarea externă a țării, un singur lucru trebuie să fie bine înțeles: „Să ne trezim! Istoria și geografia ne dictează linia de conduită. Oricare ar fi zig-zagurile Istoriei, România se va găsi permanent cu imensa realitate rusă la porțile ei”. Raporturile de bună și strânsă vecinătate dintre România și Uniunea Sovietică se impuneau de la sine. Colaborarea trebuie să fie „caldă, sinceră, continuă, practică și fără posibilitate de răstălmăcire”.

Apariția noului partid a tulburat apele, mulți văzând în el o expresie a înțelegerilor dintre marii aliați. Unele cercuri apreciau că guvernul Groza, nefiind recunoscut de anglo-americieni ca reprezentant al voinței poporului român, exprimat prin alegerile din 19 noiembrie 1946, nu va putea semna tratatul de pace. Acest lucru îl putea face însă un guvern Argetoianu, care era agreat atât de ruși cât și de anglo-americieni. Alții vedeau în U.N.M.R. – ceea ce și era în realitate – un instrument de fărâmițare și izolare a forțelor opoziției grupate în cele două partide „istorice”.

În această stare de evidentă confuzie, în lunile ianuarie și februarie 1947

s-a înregistrat un număr sporit de adeziuni. Ca atare, la 29 ianuarie 1947, la sediul Uniunii din strada Brezoianu nr. 18, s-a ținut o întrunire sub conducerea lui N.D. Cornățeanu (Argetoianu era bolnav), la care au participat aproximativ 150 de persoane. S-a constituit Comitetul Executiv și a fost desemnată conducerea organizației din Capitală, ce avea în frunte pe C.C. Brăescu. Desemnarea acestuia ca președinte a generat însă mari nemulțumiri, astfel că la 13 februarie 1947, Argetoianu a convocat Comitetul Executiv, care a decis dizolvarea organului de conducere al organizației de București și a numit delegați pe sectoarele Capitalei și în județe, în vederea constituirii organizațiilor locale. Totodată, s-au stabilit și secțiile comitetului provizoriu, nominalizându-se următoarele responsabilități: organizațiile județene – N.D. Cornățeanu; presa – N. Ottescu; cercul de studii – prof. C. Stoianovici (decanul Facultății de drept); statute – avocat Paul Iliescu; organizarea administrativă centrală – generalul Păltineanu; organizațiile profesionale – general B. Alinescu; mișcarea feminină – Sanda Matei; tineret – D. Vorniceanu. Secretari generali ai U.N.M.R. au fost desemnați prof. N.D. Cornățeanu și Eugen Titeanu, iar casier general avocatul August Filip.

Uniunea urma să fie condusă de un comitet executiv

format din 100 de persoane, din care se alegea delegația permanentă compusă din 20 de membri și, în sfârșit, un birou politic format din 6 persoane.

În lunile februarie-aprilie 1947 s-au constituit filiale în 45 de orașe ale țării, dar acestea aveau un număr redus de membri. De altfel, Argetoianu considera că Uniunea nu trebuia să fie „partid de masă, ci unul de cadre”.

Siguranța „lucrează”

U.N.M.R. era compus din mai multe categorii de membri: prieteni politici ai lui Argetoianu (din marea finanță și din masonerie), așa-numitele personalități independente, fără prea multă aderență la masă, o serie de elemente oportuniste, resturi gogocuziste și vaidiste (C.C. Brăescu, Emil Odăgescu, Dan Teodorescu ș.a.).

Să remarcăm însă faptul că atât Constantin Argetoianu, cât și partidul său se aflau în permanență sub supravegherea organelor de siguranță, controlate de comuniști. Astfel, în interiorul noii formațiuni a fost introdusă Acțiunea Național Agrară (A.N.A.), condusă de avocatul Paul Iliescu, Max Schapira și ing. Zaharescu, aceasta având misiunea de a produce, la nevoie, spargerea U.N.M.R.-ului (A.N.A. făcuse parte inițial din P.N.Ț., de care se desprin-

sese în preajma alegerilor din 19 noiembrie 1946). Aceeași misiune a avut-o și gruparea meseriașilor condusă de Petre Misale. Răcolat de organele de informații, Eugen Țițeanu a primit și el dispoziții să intre în noua organizație.

Înlocuirea lui C.C. Brăescu din fruntea organizației București a fost de altfel opera grupului condus de Paul Iliescu și Max Schapira.

Perioada de apogeu a acțiunii conduse de Constantin Argetoianu a fost primul trimestru al anului 1947, când mulți l-au văzut preluând șefia guvernului. La 5 februarie 1947, Argetoianu l-a primit pe ziaristul englez Harrison, trimis special al Agenției Reuter. Pe baza convorbirii, ziaristul a redactat un *Interviu cu un viitor prim-ministru*, pe care l-a remis agenției sale. Argetoianu era prezentat ca „omul viitorului”, în casa căruia era „un furnicar de vizitatori”. Ziaristul britanic a inserat și o serie de opinii ale lui Argetoianu referitoare la situația în care se găsea România. El credea că era necesară constituirea unei noi formațiuni politice, deoarece de o parte se afla blocul dominat de comuniști, aduși la putere de ocupația sovietică, iar de cealaltă parte opoziția — complet negativă. Noua formațiune trebuia să realizeze echilibrul care lipsea în viața politică. Ulterior, Argetoianu a negat interviul,

nu și întâlnirea cu ziaristul englez; nu este exclus ca totul să fi fost un balon de încercare lansat de el pentru a vedea reacțiile diferitelor cercuri politice.

Pe fondul intensificării zvonurilor pe tema venirii sale la putere, la 9 martie 1947, Argetoianu a inaugurat cercul de studii, făcând o serie de declarații liniștitoare prin care a dezmințit zvonurile privind iminenta preluare a șefiei guvernului. El a definit U.N.M.R. drept un „partid de opoziție obiectivă”, făcând apel la „munca rodnică și neprecupețită”. A criticat însă opoziția negativă a Partidului Național-Tărănesc și a Partidului Național Liberal și a arătat că își propunea „o sinceră, cinstită și prietenească colaborare cu U.R.S.S.”.

„Vreau să mor în țară”

Edificarea structurilor partidului stagna, liderul complăcându-se într-o situație de expectativă. Fiorec, au apărut critici și reproșuri în rândul celor care chiar crezuseră că vor ajunge

Pe aeroportul Băneasa, Gheorghiu-Dej coboară din avionul care l-a adus de la Moscova, unde primise o altă „baterie” de instrucțiuni (27 iunie, 1947)

rapid „la frâiele puterii”. O notă informativă de la jumătatea lunii februarie 1947 înregistra nemulțumirile membrilor de partid provocate de faptul că sovieticii începeau să-l abandoneze pe Argetoianu (se observase că acesta avusese o singură întâlnire cu ambasadorul Kaftardze și aceasta la Jockey Club, unde nu s-a putut discuta politică).

La 5 iunie 1947, secretarul de stat american George Marshall a propus tuturor statelor europene un plan de reconstrucție. Moscova, inițial dispusă să colaboreze la acest plan, cu condiția să aibă controlul fondurilor destinate Estului Europei, a înțeles, atunci când i s-a respins acest

drept, că risca să piardă controlul asupra sferei sale de influență. Prin urmare, Stalin a refuzat, la 12 iulie 1947, planul Marshall (*Magazin istoric*, nr. 11/1992) și a creat Biroul Informativ, destinat să asigure controlul țărilor aflate sub hegemonia sa și cărora urma „să le impună sistemul sovietic”. În aceste condiții, „formula Argetoianu” a devenit complet inutilă, U.N.M.R. dezarticulându-se rapid. Grupul N.D. Cornățeanu-Virgil Dumitriu s-a înscris în Frontul Plugarilor; Paul Iliescu și Max Schapira au trecut în Partidul Național Popular, la fel ca și Petre Misale, iar elementele de dreapta s-au răs-pândit în masa celor nemulțumiți.

O soartă mult mai tristă a avut C. Argetoianu. După destrămarea meteorice sale formațiuni, a suportat o operație grea de prostată. Arestat în noaptea de 5/6 mai 1950, bătrânul om politic a fost aruncat în închisoare. Renumit pentru sarcasmul și butadele sale, le-a spus celor veniți să-l aresteze: „Bă, dar tari mai sunteți voi, comuniștii ăștia, dacă vă este frică de un moș bășinos ca mine”.

A murit, fără judecată, la închisoarea Sighet în anul 1955. Social-democratul Șerban Voinea, ambasadorul român la Berna (1946-1948), relatează o discuție pe care o avusese cu el la Paris, în 1946. Argetoianu îi spusese cu acel prilej că se va întoarce în țară: „Dom-

nule, uite ce este. Eu mă duc sub cuvânt că vreau să întemeiez un partid (am aflat, după aceea, că ar fi fost chiar unele încercări și convorbiri cu comuniștii), dar realitatea este următoarea: nu vreau să mor în străinătate, vreau să mor în țară și să fiu înmormântat la mine, la Breasta”.

A fost păcălit de comuniști boierul din Breasta Doljului sau a dorit, cu orice risc, să-și trăiască ultimele zile pe meleagurile natale? Indiferent de răspuns, vânturata formulă de guvern Argetoianu nu putea fi pentru contemporanii avizați decât o diversiune. Una tragică însă, cum au fost atâtea altele în acele zile de început ale războiului rece și ale consolidării comunismului în România. ■

În termeni istorici, secolul XX este secolul totalitarismului. Cel mai teribil lucru este, de altfel, că adesea totalitarismul a

vrut să se ocupe de problema socială și deci de problema muncitorească. Fenomenul istoric a fost, așadar, paralel cu realitatea socială, care era dezvoltarea societății industriale.

Ceea ce mi se pare determinant este că secolul viitor nu va mai fi, sper, al

Două secole în câteva rânduri

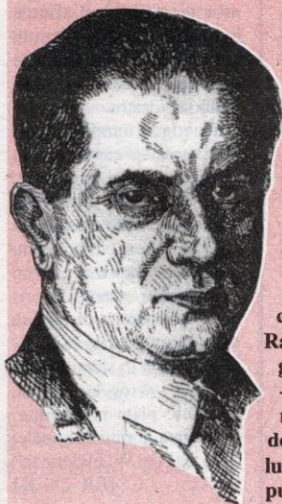
MICHEL WIEVIORKA, director al Centrului de analiză și intervenție sociologică (Paris)

totalitarismului, nu vom mai avea aceste fenomene de fuziune a practicii cu ideologia urii, vom fi mai dispuși spre democrație

și vom intra într-o societate pe care nu știu cum s-o numesc, dar nu va mai fi industrială, va fi a comunicării, o societate de rețea, poate, centrată pe devenirea persoanei, individului: în orice caz, cred că tocmai ieșim din secolul precedent, cu toate relele lui.

DR. WILHELM FILDERMAN MULTUMEȘTE

T. WEXLER

S-a scris cu alte ocazii în paginile Magazinului istoric (numerele 9/96, 6/98) despre personalitatea și activitatea celui care a fost dr. Wilhelm Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România, luptător activ pentru salvarea populației evreiești în timpul regimului de prigoană din anii celui de-al doilea război mondial. Acțiunile întreprinse de dr. Filderman au fost posibile, în mare măsură, și pentru că el s-a bucurat de sprijinul elitei politice și intelectuale a românilor, de solidaritatea cvasitotalității societății românești.

În ziua de 30 mai 1943, în bună măsură și din cauza intrigilor de culise având ca principali actori pe Radu Lecca – ministrul pentru problemele evreiești în guvernul Antonescu – și Iosif N. Ferdinand Ghingold – președintele Centralei Evreilor din România –, mareșalul Ion Antonescu a hotărât arestarea și deportarea lui Filderman în Transilvania. După două luni de zile, timp în care personalități marcante ale vieții publice românești au intervenit în favoarea liderului evreu, mareșalul Antonescu a revenit asupra hotărârii

sale și Filderman a fost readus la București.

Imediat după întoarcerea sa din deportare, dr. W. Filderman a redactat mai multe scrisori, unele dintre ele rămase până azi necunoscute, în care mulțumește unor personalități publice pentru atitudinea pe care acestea au adoptat-o față de el și cauza pe care o apăra. Le reproducem aici, însoțite de alte documente din anii imediat următori, pentru a da o imagine mai exactă a climatului politic din România acelor ani.

„București, 10 august 1943

Maiestății Sale
Regina Mamă Elena
Sinaia

Maiestate,

Înapoiat din Transnistria, am fost copleșit aflând că Maiestatea Voastră și Maiestatea Sa Regele ați binevoit a Vă interesa de soarta mea și că pentru a opri depor-

tarea mea sau pentru a determina readucerea mea, ați consimțit și sacrificiul de a amâna călătoria Maiestății Voastre.

Știam că în ultimii 2 ani, Maiestatea Sa Regele și Maiestatea Voastră ați binevoit a interveni pentru a împiedica sau ușura măsuri ordonate sau proiectate îm-

potriva populației evreiești, dar cu toată conștiința de a-mi fi făcut întotdeauna datoria către Rege și țară, de a fi luptat și în 1913 și în 1916-1919, și în timp de război și în timp de pace, pentru întregirea țării; de a fi luptat apoi împotriva revizuirii tratatelor; cu toată hotărârea neclintită

de a lupta și în viitor cu aceeași dârzenie pentru ca țara să se regăsească unită în jurul Tronului și al Regelui, n-am crezut că am meritat înalta cinste ce mi-ați făcut.

Regina-Mamă Elena
la întoarcerea sa în țară

Sunt fericit că deportarea mi-a dat prilejul să aflu cea mai înaltă răsplată.

Vă rog să binevoiți a împărtăși și Maiestății Sale Regelui încredințarea recunoștinței mele și a hotărârii de a rămâne al Maiestății Sale și al Maiestății Voastre prea supus și prea plecat.

[ss] Dr. Wilhelm
Filderman“

(Arhiva Centrului pentru studiul istoriei evreilor din România – CSIER – ds. III 407)

„București, 6 august 1943
Domniei Sale

Domnului D. Lupu, prim-președinte al Înaltei Curți de Casație

Domnule prim-președinte,
În noaptea plecării mele spre Transnistria, am aflat de la unul din însoțitorii mei, domnul comisar Jomy, că ați binevoit să interveniți la domnul vicepreședinte al Consiliului de Miniștri pentru a opri deportarea mea, pe care o socoteați nemeritată, și că domnul vicepreședinte al Consiliului v-ar fi răspuns că dacă cel dintâi magistrat al țării a judecat astfel, desigur că nu se va putea trece peste această judecată.

Știam în repetate rânduri – în cursul ultimilor ani – că la rugămintea mea ați binevoit a interveni pentru a împiedica sau ușura măsuri ordonate sau proiectate împotriva populației evreiești, dar am fost copleșit să aflu că ați intervenit și în chestiunea mea personală.

Cu toate că am fost totuși deportat, vă asigur, domnule prim-președinte, că intervenția domniei voastre a fost pentru mine cea mai mare mângâiere și că m-am simțit mândru că deportarea mea mi-a dat prilejul să aflu de intervențiile ce s-au făcut în favoarea mea și dintre cele mai măgulitoare, aceea a domniei voastre.

Vă rog să credeți, domnule prim-președinte, că în viitor, ca și în trecut, viața mea va fi închinată cu aceeași dârzenie și-cu aceeași neprecupețire de sacrificiu pentru tot ce este drept și uman și în primul rând pentru ca țara să se regăsească întregită și poporul român în sfârșit unit.

Primiți, vă rog, încă o dată, domnule prim-președinte, asigurarea grațitudinii mele.

[ss] Dr. W. Filderman“
(Arhiva CSIER ds. III 407)

Scrisoarea D-lui dr. W. Filderman către d. general Dumitru Popescu, fost ministru de Interne

„București, 1 sept. 1944
Domnule general,

Nu-mi pot relua activitatea fără ca gândul meu să se îndrepte către dvs. și ca prima scrisoare pe care o adresez cuiva cu care am avut contact sub vechiul regim să nu fie adresată domniei voastre, pentru a vă reînnoi – acum sub regimul de libertate – mulțumirile mele pentru sprijinul neprecupețit ce ați dat populației evreiești.

Fără a intra în amănunte, socotesc de a mea datorie să reamintesc aci că domnia voastră ați fost împotriva deportării evreilor în Transnistria, ați sprijinit cu căldură acțiunea mea de a împiedica deportarea evreilor din restul țării, ați sprijinit cererea mea de repatriere a deportaților și că, în sfârșit, domniei voastre [i] se datorește în primul rând prelungirea contractelor de închiriere și pentru chiriașii evrei.

N-am amintit decât patru probleme. Dacă le-am enumerat nu este decât pentru că ele sunt dintre cele mai importante. Arhiva mea stă martoră a sprijinului necondiționat și stăruitor ce ne-ați acordat în toate împrejurările.

Pentru toate acestea, vă rog să primiți din nou mulțumirile mele.

Cu cele mai distinse sentimente,

[ss] Dr. W. Filderman“

(*Curierul Israelit*, 19 noiembrie, 1944, p. 6)

Discursul dr. W. Filderman la sărbătorirea d-lui dr. N. Lupu

„Fiindcă antevorbitorii mei au accentuat că fac parte din marea familie național-țărănistă, îngăduiți-mi vă rog, ca eu, care nu fac parte din această mare familie, ci din mica și prigonită familie evreiască din România, să iau cuvântul pentru a exprima sărbătoritului, în același timp sentimentele de

recunoștință și de admirație ale acestei populații și ale mele personale.

Sentimente de recunoștință, pentru că în anii de cea mai cruntă și neomenoasă sclavie a poporului care a dat lumii pe Dumnezeu și învățăturile Lui, dr. Nicolae Lupu a stat alături de el și a luptat pentru el, atunci când guvernul, care spunea că duce războiul în numele creștinismului și pentru el, vroia să aducă cea mai gravă ofensă creștinismului, obligând pe evrei să poarte drept semn distinctiv steaua lui David. Creștinii care hotărâseră să se aplice această măsură ignorau desigur că bisericile creștine preamăresc psalmii Regelui David și nu puteau să gândească ce se va petrece în mintea adevăraților credincioși, care ieșind din Biserică vor constata că steaua lui David [e] „un semn de decădere“... D-rul Lupu a stat alături de noi și atunci când se hotărâse deportarea tuturor evreilor din România și atunci când cerusem repatrierea deportaților și atunci când se plănuise trimiterea deportaților din Transnistria în localități unde-i pândea moartea.

D-rul Lupu n-a intervenit o dată, ci neconținut, nu l-am deranjat numai ziua, ci și noaptea, nu numai în zile de lucru, ci și în cele de sărbătoare.

Sentimente de admirație pentru că d-rul Lupu este un rar exemplar în viața pu-

blică. Nu a fost un profitor. N-a pactizat cu idei adverse. A fost același întotdeauna, și în timp de pace și în timp de război, și în timp de liniște, și în timp de opresiune. Este un adevărat fiu de țăran și de

Generalul Dumitru Popescu

preot, îmbrînând în el bu-nătatea și omenia țăranelui român, credința și dragostea de care trebuie să fie animați cei ce îmbracă haina preo-țască.

Dr. W. Filderman“
(*Curierul Israelit*, 10 de-cembrie, 1944, p. 5)

Scrisoarea lui Iuliu Ma-niu, președintele Partidului Național-Tărănesc

„28 ianuarie 1945

Domnului doctor
Wilhelm Filderman,
președintele Uniunii
Evreilor Români

Mă folosesc de această ocazie pentru a vă arăta deosebita mea apreciere pentru stăruința imper-turbabilă și curajul atât de rar în zilele de azi, prin care dvs. ați apărut, cu compe-tență excepțională, trecând prin mari suferințe și pe-ricole, ființa și drepturile coreligionarilor dvs.

Atitudinea dvs. în special și a tovarășilor de luptă va fi un titlu de merit pentru dvs. și un izvor de tămăduire a nedreptăților pe care le-a îndurat comunitatea evre-iască.

Partidul Național-Tără-nesc și eu personal am gă-sit un puternic stimulent în rezistența dvs. dărză pentru afirmarea sentimen-telor noastre de umanism neclintit.

Dvs. împreună cu opinia publică, puteți fi sigur că Partidul Național-Tără-nesc nu va lipsi niciodată de la locul care îl impun tradiția sa și respectul său pentru legalitate, echitate și justiție.

[ss] Iuliu Maniu“

(Arhiva CSIER – dosar II/407) ■

FĂRĂ PATIMĂ, DESPRE REVOLUȚII ȘI ANIVERSĂRI

În Ungaria există părerea larg răspândită că românii știu mult mai bine să își serbeze marile momente ale istoriei lor. Iată ce a declarat, spre surprinderea celor prezenți, marți, 14 martie, la Centrul cultural ungar, profesorul Szász Zoltán. Împreună cu profesorul Miskolczy Ambrus, domnia sa onora invitația directorului Centrului, Tibor Hergýán, de a participa la o dezbatere privind locul și rolul revoluțiilor în istoria celor două popoare. Invitații români au fost Șerban Papacostea, directorul Institutului „Nicolae Iorga“, Apostol Stan, cercetător la aceeași instituție, Geo Șerban, Radu Ciuceanu, directorul Institutului pentru studiul totalitarismului, Lucian Boia, profesor la Facultatea de istorie din București, academician Dan Berindei, președintele Secției de istorie a Academiei Române.

Surprinderea istoricilor români venea din amintirea modului cum se desfășurase la noi marcare a celor 150 ani de la Revoluția din 1848. Și era dublată de un sentiment de invidie în fața numărului de lucrări publicate de istoricii unguri – expuse în sala unde se desfășura întâlnirea –, având ca temă evenimentele din secolul trecut.

Profesorul Boia a încercat să explice diluarea interesului față de asemenea comemorări și prin numărul cu mult mai mare al evenimentelor întemeietoare în istoria românilor (1821, 1848, 1859, 1866, 1877 etc.), spre deosebire de istoria vecinilor noștri. Afirmatie care a produs con-

testări, mai ales din partea lui Adrian Niculescu, adeptul părerii că se poate privi înainte și spre Europa, fără a neglija trecutul. Rămâne însă valabilă constatarea profesorului Lucian Boia că încremenirea în trecut, permanentul recurs la aspectele negative din relațiile celor două popoare nu are cum încuraja procesul lor de integrare europeană.

Cei doi oaspeți din Ungaria ne-au împărtășit câteva dintre concluziile interesante la care a ajuns istoriografia ungară cercetând fenomenul revoluționar din secolul trecut și din veacul nostru. Astfel, la 1848, pe plan militar, în Imperiul habsburgic s-au confruntat nu atât ofițeri de etnii diferite, cât ofițeri în vârstă, contra ofițeri tineri, pătrunși de ideile revoluționare.

A doua zi, profesorul Szász Zoltán, însoțit de domnul Tibor Hergýán, ne-a vizitat la redacție. Prilej de a face schimb de experiență, domnia sa fiind și membru în colegiul științific al revistei *Historia*, o publicație cu profil similar cu al revistei *Magazin istoric*. Am căzut de acord că revistele noastre pot contribui la o apropiere între români și unguri, sarcina istoricului fiind aceea de a explica faptele istorice, nu de a semăna vrajbă. Și am convenit și asupra unui schimb regulat de publicații. Sperăm ca această colaborare să se extindă, spre beneficiul cititorilor noștri, din ambele țări.

D.M.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ioan Scurtu** – **ROMÂNIA ȘI MARILE PUTERI (1918-1933). DOCUMENTE.**

Editura Fundației „România de mâine”, București, 1999, 195 pp.

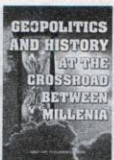
● **Jean Ancel** – **TRANSISTRIA**, vol. I-III, (notă asupra ediției de Doina Uriariu).

Editura Atlas, București, 1998, vol. I – 397 pp., vol. II – 397 pp., vol. III – 397 pp.

● **Ion Longin Popescu, Ilie Traian** – **ROMÂNII ȘI LUMINILE VIENEI.**

Editura Danubius, București, 1999, 120 pp.

● **GEOPOLITICS AND HISTORY AT THE CROSSROAD BETWEEN MILLENNIA** (Geopolitică și istorie la cumpăna dintre milenii). coordonatori:

colonel dr. Alesandru Dușu,
colonel dr. Petre Otu,
colonel Gheorghe Vartic,
Military Publishing House,
Bucharest, 363 pp.

● **Dr. Wilhelm Filderman** – **UN AVOCAT AL ETNIEI SALE. UN AVOCAT AL CAUZEI NAȚIONALE A ROMÂNIEI. ARTICOLE, DISCURSURI, MEMORII (1921-1948)**, vol. I-II.

Fundația dr. W. Filderman,
vol. I – 656 pp., vol. II – 466 pp.

● **Dorin Teodorescu** – **REZISTENȚA FRANCEZĂ INTERNĂ. ELIBERAREA PARISULUI.**

Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, Slatina, 1999, 184 pp.

● **Gheorghe Bichiceanu** – **ISTORIA ȘCOLII DE APLICAȚIE PENTRU ARTILERIE ȘI RACHETE. „IOAN VODĂ”.**

Casa de Presă și Editură Tribuna, Sibiu, 2000, 230 pp.

● **Grigore Traian Pop** – **MIȘCAREA LEGIONARĂ. IDEALUL IZBĂVIRII ȘI REALITATEA DEZASTRULUI.**

Editura Ion Cristoiu, București, 1999, 509 pp.

● **Ion Cârnu** – **SATUL DIN UNIVERS (MONOGRAFIA COMUNEI DRAGOMIREȘTI-NEAMȚ DE LA ORIGINI PÂNĂ ÎN ANUL 2000).**

Editura Nona, Piatra Neamț, 2000, 110 pp.

● **REVISTA ROMÂNĂ-AMERICANĂ.**

Asociația „Amicii Statelor Unite”, serie nouă, nr. II/decembrie 1999.

Ion Heliade Rădulescu inedit

Publicarea corespondenței lui Ion Heliade Rădulescu a făcut în timp obiectul atenției și preocupării multor specialiști, începând chiar din secolul trecut. Între ei, C.D. Aricescu, N.B. Locusteanu, N. Iorga, Carlo Tagliavini, I.C. Filitti, I. Masoff, O. Boitoș, I. Cojocar, Marta Anineanu, Cornelia Bodea ș.a.

În 1972, acest demers a fost completat prin volumul Ion Heliade Rădulescu. Scrisori și acte (ediție îngrijită, texte alese, glosar și indice de George Potra, Nicolae Simache și George G. Potra), tipărit de Editura Minerva din București. Volumul reunește 429 documente, în imensa lor ma-
joritate inedite, esențiale – după cum a apreciat critica – cunoașterii mai aprofundate a vieții și activității lui Ion Heliade Rădulescu.

Un spațiu considerabil în acest volum îl ocupă corespondența dintre I.H. Rădulescu și soția sa, Maria (Marița). Istoricul literar are, astfel, suficiente elemente pentru a defini mai nuanțat relația dintre cei doi soți, spre a evita capcanele pe care contemporani rău-voitori le întind peste timp prin colportarea unor zvonuri difamante la adresa ambilor. Trăind ani în șir despărțiți – Heliade la Paris, iar soția sa (împreună cu copiii) la Istanbul și în alte locuri, unde s-a zbatut din greu pentru a

depăși dificultățile materiale și morale ale exilului postpașoptist – cei doi soți au fost acuzați, pe rând, de atitudini și relații care ar fi contrazis bunele moravuri, mergând până la aventuri extraconjugale. Se știe că, prin firea și unele gesturi ale sale, Heliade stârnise numeroase antipatii în rândul „căzușilor”, risipiți acum pe pământuri străine, iar unii dintre ei

depăși dificultățile materiale și morale ale exilului postpașoptist – cei doi soți au fost acuzați, pe rând, de atitudini și relații care ar fi contrazis bunele moravuri, mergând până la aventuri extraconjugale. Se știe că, prin firea și unele gesturi ale sale, Heliade stârnise numeroase antipatii în rândul „căzușilor”, risipiți acum pe pământuri străine, iar unii dintre ei

„E GREU PESTE PUTERE...

București, 1870, iun. 1

Scumpul meu copil,

În fine, ceea ce mă amenința de doi ani și-a dat ultima lovitură; mă așteptam la aceasta cum mă aștept și pentru mine; căci nașterea nu e decât un contract cu moartea. Tot însă la ce nu mă așteptam era ceea ce am pățit fără voia mea și [a] ei.

Era mult mai bine decât anu când a avut și am avut curajul să fac calea

până la Viena și dacă așa amalată [bolnavă] a plecat, cum să nu cutez să plec eu pentru cinci zile până la Craiova, Târgu Jiului și Severin, unde aveam afaceri urgente.

Am plecat duminică; am ajuns miercuri la Severin, am plecat joi la T. Jiului, unde am stat acolo iar o zi, am plecat sâmbătă înapoi la Severin, de unde să mă duc pe Dunăre la Craiova. Duminică la 2 ore după prânz iau telegrama, că mămușoara nu mai există. Am

n-au ezitat să-l denigreze. „O primă impresie plăcută – remarca regretatul academician Șerban Cioculescu la apariția volumului – rezultă din descoperirea că această corespondență dintre cei doi soți, ani întregi despărțiți de furtunile istoriei, nu a fost dominată, așa cum s-ar fi putut aștepta oricine cunoaște opera tipărită a scriitorului la Paris, de chestiunile personale. Dimpotrivă, soțul atent aduce o notă de surdina acestora, dar se arată de o mândră intransigență când este vorba de onoarea soției sale, expusă bârfelilor, pentru că, politică și ea, primea pe toți emigranții care băteau la ușa ei, în refugiul de la Constantinopol sau din alte părți. Nu lipsesc momentele de reciprocă neînțelgeri, dar domină, în această patetică și neostenită cores-

pondență, dragostea reciprocă. Ei se luaseră de tineri. Se cunoscuseră la vârsta de douăzeci de ani, schimbaseră aprinse scrisori în limba greacă, cu efuziuni în stilul epocii preromantice, care nu o dată ne fac să zâmbim, se căsătoriseră așadar din dragoste și acest sentiment a stăruit și la vârsta maturității, când el îi scria «Surioară» și semna «Frate», nu fără alte mai tandre variații de mângâiere».

La capătul a 48 de ani de căsătorie – care a rezistat exilului, tuturor bârfelor, calomniilor și intrigilor – Maria I. Heliade Rădulescu se stinge din viață, la sfârșitul primăverii anului 1870. Lovitura a fost extrem de dureroasă pentru soț, care, din nefericire, ca și fiul său, nu fusese prezent la căpătâiul ei în momentul în care s-a

săvârșit din viață. S-au aflat alături de Maria doar fiicele sale, Sofia, Virgilia și Eufrosina. Scrisoarea pe care o adresează I. Heliade fiului său la 1 iunie 1870, necunoscută până astăzi (originalul se află în colecția noastră într-o stare foarte bună), este cu siguranță un document de istorie literară de reală valoare. Îl publicăm prin bunăvoința revistei Magazin istoric, care a mai găzduit demersuri similare ale părintelui nostru, prof. dr. docent George Potra.

Rândurile soțului îndurerat dau întreaga măsură a sentimentelor sale față de cea care i-a fost alături aproape o jumătate de veac. De altfel, peste mai puțin de doi ani, la 27 aprilie 1872, el însuși trecea în lumea umbrelor.

George G. POTRA

VĂDUV LA CĂRUNTE

pierdut-o fără să-i auz ultima suflare! Iată aceia la care nu mă așteptam după o viață de 48 ani.

Din dizgrație, batelul [vaporul] spre Giurgiul plecase cu o jumătate de oră înainte. A extat [?] să aștept pe loc a doua zi la 4 după amiază. Am sosit acasă a treia zi după răposare. Nimic mai trist și nimic mai frumos pe lume. N-am văzut în viața mea femeie vie mai frumoasă decât mămușoara noastră în brațele lui Dumnezeu.

De vreo trei luni nu înceta de-a-mi zice: Heliade, copilul meu, m-ai făcut fericit, m-ai făcut mai mult decât împărăteasă pe lumea asta! Ce să vezi însă, fătul meu, suferințele de doi ani o au constituit martiră; bunătățile și virtuțile ei o au sacrat santa. N-am văzut imagine mai frumoasă, mai sublimă, mai divină. Mama Domnului în extaze ar fi fost mai bine depinsă de pictori de ar fi văzut imaginea mamei tale adormită.

Cu trei săptămâni înainte am scris și am tipărit despre Dante și despre Beatricea lui, în comparație cu Beătricea mea, cu idealul meu din copilărie. Îți trimit paginile acestea.

Mult este, copilul meu, să se glorifice cineva cu un tată, cu un frate, cu un fiu, cu un consănge celebru și mare când în viață trăiește în gloria veră; însă nimic mai glorios, nimic mai demn de orgoliu decât să fii de aproape al unui mort mare. Încetarea din viață a mămușoarei noastre a fost un eveniment nu numai în București, ci în toată țara. Toată lumea o plângea, ca și soțul și copiii ei. Plânsul, doliul general aprindea în mine orgoliul cel mai legitim și mă consola, băiete, căci altfel zece vieți de aș fi avut, m-ar fi lăsat toate.

Îngropătorii însă au abuzat mult cu copilele: când am ajuns de [se] dispensase peste 300 # [galbeni] și am mai plătit și eu în datorii alte două sute.

Spezele acestea fură pe neașteptate și se resimt în casă încă vreo lună. Nu îmi pare rău, căci cu atât s-a ales și ea dintr-o viață laborioasă de 48 [ani]. Vream însă să le fac trepat și să le împart înzecit la săraci; la văduve, la măritate fete.

Voi face însă cum să n-o uite România. Apoteoza ei este opera faptelor, [a] vieții ei. Eu n-am decât a le descrie.

Scumpul meu copil, știi că e greu peste putere să rămâie cineva văduv la cărunțe, ca mine, ce până la zece ani nu-mi aduc aminte de viață. De la 10 ani în sus am iubit o mamă pe care am pierdut-o în etate de 32 de ani, când eu eram de 16. Și-a dat sufletul și ea în lipsa tatălui meu, și l-a dat însă cu capul pe brațul meu

stâng, pe când eu cel drept îi stămpăram setea agoniei; de [din] când în când la înghițirea apei deschidea ochii și-și trecea degetul [l] pe buzele mele ce începea[u] a spunta [a se rupe]. Patru ani am fost în doliu ca și acum și n-am lepădat negrele [doliul] decât când am cunoscut pe mămușoara voastră, primul și sacrul meu amor și am jurat credință înaintea altarului. De atunci, 48 [ani]; este o întreagă viață și n-am trăit-o decât împreună cu dânsa. Cum să trăiesc acum, copilul meu, pentru că nu mai sunt tot; lipsește jumătate din mine.

Știi însă una? Din 24 ore, 12 dorm, și somnul e viața mea. Sunt tot cu mama ta, aevea, dragă, caldă, frumoasă, sublimă, și-mi zice că nu e moartă, ceea ce crez, ceea ce am văzut îmi zice că am visat, după cum am mai visat de multe ori. Așa minune n-am auzit, n-am citit. Oh! Scumpul meu copil, dar când mă deștept, disperăția mă apucă, mă lupt cu dânsa și zic: ce? 12 ore jumătate în ocupațiuni oneste și grandioase și iar viața somnului, viața eternității.

Fie consolația sufletului meu în sufletul tău, copile; ca un scut de adamant [diamant], orgoliu [l] meu devie orgoliu [l] tău că ai avut o asemenea mater.

Oracolul României se tipărește și în România apoteozată vei vedea imaginea mamei tale arătând la Răsărit porțile seculului XX.

Mai ședem în București vreo 40 zile și venim la tine să ne consolăm și susținem împreună.

Să [te] aflăm sănătos.

Tatăl tău.

L. Hebrade R.

Exclusivitate

Subordonându-și virtuțile de militar, dar și de om politic, intereselor momentului prin care trecea România, generalul Berthelot – șeful Misiunii militare franceze în țara noastră, în timpul primului război mondial – se bucură de mare cinste în memoria și conștiința românilor. Ceea ce afirmă și textul care urmează, al treilea episod, trimis special de la Paris, pentru revista noastră, de domnul Alexandre Davier.

1880-1920. SINUOZITĂȚILE RELĂȚIILOR FRANCO-ROMÂNE

Dr. ALEXANDRE DAVIER (Franța)

Numindu-l în fruntea Misiunii militare franceze pe generalul H.M. Berthelot, Franța a dat României un semn palpabil al solitudinii sale. Pentru o asemenea misiune, într-un asemenea moment, era chiar cea mai bună alegere. Colaborator al mareșalului Joseph Joffre pe Marna, el va pregăti o Marnă românească. Întârziind cu șase luni căderea frontului rusesc și blocând astfel o mare parte din armata germană, această operație va face Antantei un serviciu vital.

La 15 octombrie 1916, soseau la București generalul Berthelot și misiunea sa, formată din 1 200 combatanți, dintre care 400 ofițeri (12 locotenenți-colonei), pregătiți pentru detașarea pe lângă marile unități românești, ca agenți de informații și de legătură, apoi de execuție. Ultimele cuvinte ale generalului Joffre la despărțirea

de Berthelot au fost: „Rusiarnu vă va vedea cu ochi buni. Nu vă încredeți în ea. În ce-i privește pe români, rolul de consilier pe lângă ei e foarte delicat; trebuie în primul rând să le câștigați încrederea și inimile“.

Berthelot le-a câștigat atât de bine, încât încă de la primele sale vizite la rege și la Brătianu i s-a propus să ia comanda armatei române. Brătianu l-a primit cu aceste cuvinte: „Bine ați venit, generale. Salut în dumneavoastră și cu permisiunea dumneavoastră pe șeful de stat major al armatelor române“. Regele Ferdinand a reînnoit această propunere, într-o formă mai presantă. Generalul a estimat, pe bună dreptate, că, departe de a-i garanta autoritatea, acest van titlu risca să i-o compromită, obligându-l să poarte responsabilitatea unor eșecuri provocate de cauze anterioare sosirii sale.

Dictatura sângelui rece

Prevăzând, ca toată lumea, că, în timp, influența Misiunii militare se va extinde mult dincolo de război, și de armată, și că armata română va deveni echivalentul uncea franceze pe malul Dunării, Saint-Aulaire scria la Quai d'Orsay: „rezultatele Misiunii militare vor depăși cu mult obiectul ei imediat, ea va influența mult după război evoluția României. Prin numeroșii săi ofițeri, Franța lua pentru prima dată contact direct cu toate categoriile populației românești...”

Pe lângă regele Ferdinand, generalul Berthelot va exercita asupra armatei române un fel de dictatură a competenței, sângelui rece și a optimismului. De la sosirea sa în România, Berthelot îi ceruse generalului Joffre importante întăriri în ofițeri și tehnicieni. Estima, pe bună dreptate, că altfel nu putea exercita o influență eficientă asupra armatei române fie pentru a o folosi la maximum, fie pentru a o reconstitui. În noiembrie 1916, un nou eșalon de doisprezece ofițeri superiori, de două ori mai mulți ofițeri subalterni, opt escadriere, cu echipajele lor de aviatori, de tehnicieni și mecanici, și șaiszeci de medici debarca la Arhanghelsk.

Sosirea acestui contingent, ce coincidea cu oprirea operațiunilor militare și cu dublarea epidemiilor, aducea Româ-

Entuziasmul din primele zile ale războiului

niei un sprijin moral. În ciuda bolilor, privațiunilor, aprovizionării insuficiente, armata română, asistată de misiunea franceză, se reconstitua. Comandamentul românesc colabora fratern cu Misiunea.

La începutul lui 1917 s-a deschis la Petrograd o conferință interaliată care avea ca scop coordonarea în acel an a operațiunilor de pe frontul oriental cu cele de pe frontul occidental. Această conferință din februarie 1917 era cântecul de lebadă al vechii Rusii și ultima manifestare a alianței franco-ruse. În fața rușilor care îi doreau rechemarea, pentru a putea dispune ei de armata română, generalul Berthelot s-a apărut cu discursuri atât de înflăcărate, încât reprezentantul Statului major rusesc i-a reproșat că „e mai român decât românii”. Generalul Berthelot a replicat: „...nu, sunt francez, dar în această problemă interesele țării mele sunt aceleași cu cele ale României”.

Ce dorește Bucureștiul în ajunul hotărârii din august 1916? Artilerie și muniții, să evite un război pe două fronturi împotriva Austro-Ungariei și a Bulgariei. Brătianu înclina pentru simpla cucerire a Transilvaniei. Ar fi fost necesară acțiunea Alianților la Salonic, pentru a îndepărta amenințarea bulgară de la frontiera Dunării și continuarea ofensivei pe frontul germano-rus. El aștepta de asemenea de la Franța să aplaneze dificultățile care ar fi putut surveni cu Rusia. Și preciza: „Cum vreți să mă grăbesc să intru în luptă pentru a ajuta Rusia să cucerească Constantinopolul, adică să ne încercuiască, de vreme ce ea ne consideră dușmani sau, cel puțin, suspecti, reținând materialele de război pe care ni le trimite Franța?” Pe de altă parte, Brătianu revendica pentru România dreptul de a fi primită în comunitatea națiunilor aliate pe „picior de egalitate, la fel ca Italia în

Trupe germane pe străzile Bucureștiului

anul precedent. Cabinetul de la Sankt Petersburg refuza, relevând anormalitatea acestui avantaj acordat României, pe care Belgia și Serbia, intrate în război în urmă cu doi ani, nu îl aveau.

Cei mai buni generali germani

La începutul lui iulie 1916, situația militară îi sugera Antantei un fel de ultimatum adresat lui Brătianu. I se declara că intervenția României, pentru a le fi utilă, trebuia să fie imediată și că, refuzând-o, risca să-i fie retrase avantajele promise. În august 1916, generalul Joffre și Statul Major General francez estimau că România se află în fața unei ocazii „trecătoare, care nu trebuie lăsată să scape”. Pe data de 5, rușii acceptau ca efortul militar românesc să fie dirijat exclusiv asupra Transilvaniei. Pe data de 17, Brătianu semna cu Aliații o convenție politică, însoțită de o convenție militară. Prima prevedea in-

trarea în război pe data de 28. România trebuia să atace Austro-Ungaria și să nu încheie pace separată; Rusia se angaja să-și continue ofensiva pe tot frontul și să trimită trupe în Dobrogea pentru a o apăra de bulgari; trupele aliate de la Salonic urma să intre și ele în ofensivă cu opt zile înainte de începerea operațiunilor de către români; România trebuia să primească fără întrerupere cel puțin trei sute de tone de material de război pe lună.

Toate aceste clauze, în afara celor care impuneau obligații României, nu au fost respectate.

Care era situația militară a României și care a fost evoluția luptelor?

În ciuda forței sale numerice – cifra mobilizațiilor în 1916 era de 833 785 soldați și aproximativ 18 000 ofițeri, în timp ce în rezervă se aflau 416 000 oameni –, armata română era, față de inamic, într-o considerabilă inferioritate tehnică. Lipsa armelor moderne (nu avea tunuri

grele, puține avioane, puține mitraliere, până și vechile puști erau în număr insuficient), ca și a munițiilor aveau să cântărească greu în purtarea și deznodământul luptelor.

Saint-Aulaire povestește că, în cursul unei inspecții pe front, automobilul său s-a încrucișat cu piese de artilerie trase de vaci, pe care soldați țărani le mânau cântând. Totuși, trupele române au cucerit o parte din Transilvania, au ocupat Brașovul și Sibiul și s-au menținut acolo cât timp nu au avut în față decât armata austriacă.

Prompt, Statul major german a trimis doi dintre cei mai buni generali ai săi: Falkenhayn în Transilvania și Mackensen pe Dunăre. La sfârșitul lui septembrie 1916, germanii care coordonau forțele bulgare și austro-ungare au realizat încercuirea armatelor române. Bucureștiul s-a predat la 6 decembrie, familia regală, guvernul și o parte din armată s-au retras în Moldova.

Iașul, primul cerc al infernului

În Iașul suprapopulat după exod, situația este catastrofală: jaful, fraudă și corupția parazitează serviciile publice și militare. Ca printr-o conjurație a naturii cu oamenii, iarna lui 1917 a fost deosebit de grea. Saint-Aulaire ob-

servă: „Pe frontul francez, când ploaia inunda tranșeele, soldații se consolau cu vorbele: «Plouă și peste germani». În România nu se putea spune: «Plouă și peste germani și peste ruși». Dușmanul, adică germanul în cele două treimi din țară pe care le ocupă, aliatul, adică rusul, mai brutal decât dușmanul în Moldova, pe care și el o ocupă, încotoșmănați în blănuri, instalați în cele mai bune clădiri, fac haz de frigul crâncen pentru românii în zdrențe, fără locuință sau în locuințe neîncălzite”.

Totuși, Iașul nu era decât primul cerc al infernului. Mortalitatea creștea o dată cu mizeria pe drumul spre front, unde tifosul decima resturile trupelor române. În cursul unei inspecții, unul dintre ofițerii Misiunii franceze constată că în februarie 1917 un regiment, al cărui efectiv era de 22 000 oameni, număra 1 800 bolnavi.

Spitalul francez, instalat în colegiul călugărițelor din Ordinul Notre-Dame de Sion, în care se află patru sute de răniți sau bolnavi, este un spital model, grație devotamentului maicilor, științei și abnegației medicilor militari sau civili francezi, bucurându-se de un regim de favoare în repartizarea medicamentelor în tranzit prin Rusia, sub egida ofițerilor francezi.

Echipe de medici și infirmieri sosesc din Franța într-un mare elan de solidaritate interaliată, în condițiile

I.C. Brătianu, Berthelot, Albert Thomas, regele Ferdinand și generalul Prezan
(de la stânga la dreapta)

unei catastrofe, comentată totuși cu mare discreție de către presa franceză, din considerație pentru „aliatul” rus, principalul vinovat.

În ciuda tuturor eforturilor sale, generalul Berthelot nu a obținut de la „aliat” mai mult ajutor alimentar decât ajutor militar, dar generoasa sa intervenție, ca să nu mai vorbim de poziția sa personală, în curând compromisă de criticile comandamentului rusesc, care îi va cere rechemarea, emoționa profund inimile românilor. În această perioadă, exploatarea economică a României de către Puterile Centrale a fost pusă în practică și funcționa cu randament maxim.

Toate chestiunile privind situația României sub ocupația germană sunt expuse în raportul ministrului Afacerilor Externe, Stéphane Pichon. Nici un alt stat beligerant nu a cunoscut, ca România, deodată foamea, frigul, tifosul, o dublă ocupație, cea a inamicului german și cea, mai redutabilă, a falsului aliat rus. Pentru a nu succumba sub această cruce cvadruplă sau

cvintuplă, România a avut nevoie de un curaj care i-a crescut o dată cu nenorocirile. Încrederea sa în Franța i-a permis păstrarea speranței într-o viitoare eliberare.

Guvernul Brătianu respinge soluția sinuciderii

La 22 iulie 1917 se declanșă pe frontul oriental o ofensivă după un plan aprobat la Chantilly (sediul Statului major francez) și care, în acord cu comandamentul rus, rezerva rolul principal armatei române reconstituite. A fost o luptă înfrâncată de cincizeci de zile, cu cele două episoade importante: Mărăști și Mărășești, două victorii românești în care germanii au fost învinși.

Această „bătălie a Moldovei”, această „Marnă românească”, așa cum a numit-o Saint-Aulaire, a ferit de invazie ce mai rămăsese din România.

Redusă la Moldova, România era amenințată de ruși, mai ales după revoluție.

Trupele rusești staționate în Moldova erau în plină dezagregare. Bolșevicii ruși din Iași voiau să atace palatul regal și să aresteze sau să masacreze familia regală. Atitudinea rușilor inspira armatei române o asemenea ură, încât mai degrabă ar fi trecut de partea germanilor decât să se alăture rușilor în a înlătura regimul existent. În această perioadă dificilă, Franța a fost, așa cum îi spunea regele Ferdinand lui Saint-Aulaire, „colacul de salvare al României”.

Răsturnările de situație și dificultățile nu l-au ocolit pe generalul Berthelot. Resemnarea României și semnarea armistițiului cu adversarul, la sfârșitul lui 1917, a fost o ultimă încercare pentru general. Armata rusă era inoperantă și, chiar dacă românii ar fi luptat până la ultimul om, n-ar fi putut obține victoria. Generalul Berthelot o știa bine, dar nu putea face nimic. Ideea că toată armata germană, de la Marea Baltică la Marea Neagră, va deveni disponibilă și, sub conducerea lui Hindenburg, va acționa pe frontul francez îl scotea din minți. Clemenceau înțelesese și el condițiile care impuseseră decizia română. O parte dintre fruntașii politici români, animați de spiritul luptei până la capăt, la fel de ferm ca acela al lui Clemenceau, au cerut generalului Berthelot și Statului major român un plan de rezistență cu orice preț.

Guvernul Brătianu nu putea adopta însă ceea ce numea, pe drept cuvânt, soluția sinuciderii. La 4 decembrie 1917, Consiliul de Miniștri român, prezidat de rege, a decis în unanimitate că armistițiul, impus de un caz de forță majoră – trădarea Rusiei – trebuia să garanteze viitorul, păstrând un caracter exclusiv militar.

Camera ratifică, regele nu semnează

Guvernul francez l-a rechemat pe generalul Berthelot. Într-o noapte înghețată de martie 1918, în mica gară Socola, regele, regina, membrii guvernului, o mulțime imensă care cânta *Marsilieza* au escortat Misiunea franceză ce se întorcea în țară.

Preliminariile păcii separate au fost semnate la 5 martie la Buftea, iar pacea la București, la 7 mai. Dar această pace n-a limpezit confuzia politică.

Situația monarhiei române nu era sigură. În interimatul său ca președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Externe, pe când Brătianu era în vizită în Rusia, Take Ionescu l-a convocat pe Saint-Aulaire și i-a împărțit neliștite sale. A invocat nu numai câteva articole din ziarele franțuzești, ci și rapoartele generalului D. Iliescu, însărcinat cu o misiune de propagandă la Paris.

Acesta conchidea că parțea cea mai „dinamică” a opi-

niei publice franceze dorea proclamarea republicii atât în România, cât și în Rusia, văzând în aceasta o victorie totală a democrației instaurate în cooperarea mai plină de încredere dintre două țări, unite prin fraternitatea instituțiilor și aspirațiilor lor.

Să adăugăm la acestea nota din 3 iulie 1918 a ministrului Franței, despre rolul jucat de prințul Știrbey în pregătirea tratatului de la București. În luna februarie 1918, acesta intervenise pe lângă Curtea de la Viena pentru a obține ca Puterile Centrale, în tratativele cu România, să nu ceară plecarea dinastiei române. Regele ar fi spus, după diferitele propuneri care îi asigurau menținerea pe tron: „Dacă nu duc tratative și îmi pierd tronul... nu Aliații mi-l vor da înapoi”.

Brătianu și liberalii au fost eliminați din Camera proaspăt aleasă, care ratifică pacea la 28 iunie, dar regele Ferdinand refuză să o semneze. Francezii, Albert Thomas și Stéphen Pichon, își arată interesul față de ideile oamenilor politici români, care se exprimă într-un săptămânal parizian, *La Roumanie*. Intelectualii francezi, prietenii ai României, sunt sensibili la tema solidarității latine, a eliberării popoarelor oprite de ordinea austro-ungară. ■

(Va urma)

În românește de
Florentina DOLGHIN

ROMÂNIA - VATICAN

Ministerul Afacerilor Externe anunță, încă în urmă cu un an (Magazin istoric, nr. 7/1999) pregătirea unor serii de volume de documente privind istoria relațiilor diplomatice bilaterale ale României. Între acestea se înscrie și culegerea consacrată raporturilor cu Sfântul Scaun. Primul volum

– pregătit sub coordonarea prof. dr. Dumitru Preda, directorul Direcției Arhivelor Diplomatice din M.A.E., de către un colectiv format din Marius

Bucur, Alexandru Ghișă, de la Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, Ion Popescu, consilier diplomatic, și ti-

nerii istorici Costin Ionescu și Cristina Păiușan – va apărea în cursul lunii iunie, acest an. Documentele cuprinse acoperă perioada dintre momentul stabilirii relațiilor diplomatice, în iunie 1920, până la ruperea lor bruscă, în iulie 1950.

În paginile ce urmează, doi dintre membrii comitetului de editare ne oferă o prezentare, pe baza documentelor cuprinse în

volum, a aspectelor mai importante care au marcat primii ani ai relațiilor dintre România și Vatican.

80 ANI DE RELAȚII DIPLOMATICE

DUMITRU PREDA, MARIUS BUCUR

Încă din a doua jumătate a secolului trecut, Sfântul Scaun a creat pe teritoriul statului român o ierarhie ecleziastică proprie. După recunoașterea internațională a independenței, Vicariatul apostolic al Valahiei avea să fie ridicat de Papa Leon XIII la rangul de Arhiepiscopie (la 7 aprilie 1883), iar cel al Moldovei la rangul de Episcopie (la 27 iunie 1884). În Transilvania, prin Bula papală *Ecclesiam et omni lingua*, din 23 noiembrie 1853, fusese creată o nouă struc-

tură teritorial-administrativă ecleziastică pentru Biserica Greco-Catolică, Arhiepiscopia de Blaj, și trei episcopii sufragane: Oradea, Gherla și Lugoj. Toate se aflau sub jurisdicția Sfântului Scaun prin Congregația *De Propaganda Fide*.

Exprimată chiar imediat după Unirea Principatelor, din 1859, dorința de a stabili relații diplomatice și de a încheia un Concordat între România și Vatican s-a materializat totuși abia după 1918. Întregirea statului național, în cuprinsul

căruia comunitatea catolică (de rit latin și răsăritean) doborânda o sensibilă creștere, reprezentând 13-14% din întreaga populație, a impus necesitatea precizării unor noi raporturi, atât cu Biserica Catolică, cât și cu statul Vatican.

La sfârșitul lunii septembrie 1918, Consiliul Național Român de la Paris l-a numit pe Monseniorul Vladimir Ghișă drept reprezentant al său pe lângă Papa Benedict XV. La 11 decembrie același an,

cardinalul Pietro Gasparri, secretarul de Stat al Sfântului Scaun, ratifica numirea „în vederea unei colaborări utile pentru binele religios al poporului român”.

Desfășurarea lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920) a prilejuit primele contacte între membrii delegației române, condusă de premierul Ion I.C. Brătianu, și Monseniorul Cerrutti, reprezentant personal al Papei la importanta reuniune internațională, contacte intermediare de canonicul Ioan Coltor.

În acei ani, Vaticanul a întreprins o amplă acțiune de promovare și lărgire a relațiilor sale diplomatice, inclusiv în Europa Centrală și Răsăriteană. Ea a fost conjugată cu o intensă pledoarie pentru reconciliere între popoare (*Pacem Dei munus*, 23 mai 1920). Astfel, Vaticanul și-a dublat numărul reprezentanțelor diplomatice în această parte a continentului, de la 14 nunțiaturi apostolice, în 1922, la 27 în 1927.

Un acord sincer și durabil

Demersurile papale se înscriau pe coordonatele configurate de Papa Benedict XV, în 1917-1918, și expuse ulterior în ultima alocuțiune consistorială din 21 noiembrie 1921. Se abandona modelul pactual și se elabora un nou tip de reglementare juridică a raporturilor dintre Biserică și Stat, care să nu lezeze libertatea și demnitatea Bisericii.

Papa Pius XI

Este bine să amintim și faptul că deciziile Sfântului Scaun din 10 mai și 29 iunie 1919, de a restitui, înaintea semnării Tratatului de pace cu Ungaria de la Trianon (4 iunie 1920), parohiile greco-catolice din Transilvania, ce fuseseră încredințate Episcopiei de Hajdudorog în 1912, s-au dorit a fi nu numai un gest reparatoriu, ci și o dovadă concretă a voinței Vaticanului de a dezvolta relații amicale cu statul român.

Inițiativa guvernului liberal I.I.C. Brătianu de a stabili relații diplomatice cu Vaticanul a fost continuată de cabinetul Alexandru Vaida-Voievod, care, la începutul anului 1920, îl trimitea, pe părintele Vasile Luca-ciu la Roma pentru negocieri. În același an, noul premier, generalul Alexandru Averescu, continua demersurile diplomatice, în condițiile în care încetase mandatul de reprezentare al Monseniorului Vladimir Ghica.

În baza raportului ministrului Afacerilor Străine, Duliu Zamfirescu, la 12 iunie 1920

era promulgat Înaltul Decret nr. 2 543 bis, prin care era desemnat primul reprezentant diplomatic al României pe lângă Sfântul Scaun, cu începere din 1 iunie 1920, cu rangul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. La 29 iulie 1920, cu prilejul audienței acordate de Papa Benedict XV, Dimitrie C. Pennescu (1874-1938), diplomat de carieră, și-a prezentat scrisorile de acreditare. La 17 octombrie 1920 sosea la București, în calitate de Nunțiu Apostolic, Monseniorul Francesco Marmaggi.

La 31 iulie, Dimitrie C. Pennescu îl informa pe noul ministru de Externe, Take Ionescu, despre desfășurarea ceremoniei de prezentare a scrisorilor sale de acreditare. „... Alaltăieri, joi, la orele 12, Sfântul Părinte a binevoit a mă primi, cu ceremonialul obișnuit, în audiență solemnă, împreună cu personalul Legațiunii, spre a-I remite scrisorile prin cari Maiestatea Sa Regele, Augustul nostru Suveran, mă acreditează în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun... În cuvântarea mea, am ținut a sublinia că în România Mare, făurită cu sacrificiile imense ale tuturor fiilor ei, catolicii de ambele rituri, precum și instituțiile catolice cari intră în noile frontiere ale țării noastre, se vor putea dezvolta în mod liber «în cadrele naționale», dar «punând în armonie organizarea și funcționarea lor cu interesele legitime ale statului român». Am făcut

apoi aluziune la Concordat, arătând că, pentru regularizarea raporturilor ce urmează să existe de acum înainte între statul român și noii săi supuși de religie catolică, va fi necesar să se încheie un acord sincer și durabil între țara noastră și Sfântul Scaun“.

Disponibilitate și fermitate

Spre finalul raportului, trimisul român nota: „Înainte de a părăsi Vaticanul, am făcut vizita oficială obișnuită Eminenței Sale Cardinalului Gasparri, Secretarul de Stat al Sfântului Scaun. În cursul conversației, venind vorba de Concordat, Eminența Sa mi-a arătat că, urmând a pleca în concediu peste puține zile, ar dori ca tratativele pentru încheierea Concordatului să înceapă pe la finele lunii septembrie sau mai probabil la începutul lunii octombrie. Mă voi folosi de vacanțele în cari intră acum Secretariatul de Stat al Vaticanului, spre a-mi procura proiectul de Concordat stabilit între Mons. Cerrutti, Secretar pentru Afacerile Extraordinare al Vaticanului, și Părintele Vasile Lucaciu și a studii și Concordatele ce se tratează acum cu statul sârbo-croato-sloven și cu Polonia spre a mă pregăti, astfel, pentru reluarea tratatelor noastre în vederea încheierii unui Concordat“.

În anii ce au urmat, au apărut o serie de probleme în relațiile bilaterale. Astfel, la 24 octombrie 1922, Dimitrie C. Pennescu trimitea un raport către

Cardinalul Pietro Gasparri

ministru Afacerilor Străine I. Gh. Duca, în care arată că Vaticanul era nemulțumit de aplicarea reformei agrare față de instituțiile catolice. „Cum obiecțiunile Vaticanului nu privesc înseși principiile legii noastre agrare, ci numai modul de aplicare a ei, în anumite cazuri – citate în Nota Nunțului Apostolic –, cred de datoria mea de a transmite Excelenței Voastre cererea Cardinalului Secretar de Stat, rugând-o să binevoiască a o face să se examineze de aproape și a mă pune apoi în măsură de a da Sfântului Scaun un răspuns atât la Chestiunea aplicării reformei agrare față de instituțiile catolice, cât și la aceea a deposedării episcopatului catolic de fondurile religioase și culturale, chestiune care formează obiectul celeilalte Note a Monseniorului Marmaggi...“. Trebuie să precizăm că reforma agrară, definitivată în 1921, prin legi separate pentru Vechiul Regat, respectiv provinciile istorice revenite între granițele naționale, nu prevedea vreo discriminare confesională.

Dar aplicarea pe teren, în Transilvania, nu s-a făcut întotdeauna în spiritul strict al articolului 6, aliniatul 4, astfel că multe biserici, inclusiv catolice, au beneficiat de cote mai mari de terenuri cultivabile și în special de păduri decât le-ar fi permis legea.

În răspunsul trimis la 3 noiembrie 1922, I. Gh. Duca își exprima întreaga disponibilitate de a examina toate cazurile litigioase. În același timp, ținea să atragă atenția asupra ostilității manifestate de „organele Bisericii catolice din Transilvania“ față de însăși ideea exproprierii. „Clerul catolic s-a arătat ostil reformei agrare, a adoptat atitudinea marilor proprietari unguri și a întreprins în străinătate, în presa catolică, o campanie violentă, inexactă și evident rău-voitoare pentru țară... I-am remarcat [Nunțului Apostolic la București] că lucrurile se prezintă astăzi astfel încât campania clerului catolic se confundă prea mult cu campania maghiară și arată pericolul care există pentru noi de a avea în fruntea Bisericii Catolice persoane cu sentimente irendentiste ungurești“.

Anul următor, la 17 mai 1923, Dimitrie C. Pennescu înștiința de la Roma: „...M-am folosit de cea dintâi recepțiune diplomatică la Segreteria de Stat pentru a exprima mulțumiri Cardinalului Gasparri pentru rechemarea de la Timișoara a fostului episcop romano-catolic Iuliu Glattfelder și a-i comunica totodată părțile din scrisoarea pastorală pe care fostul prelat a crezut de cuviință să o

adreseze preoților din eparhia sa, înainte de a părăsi țara. Am insistat asupra procedurii nealeal întrebuințat de zisul episcop de a fi făcut să apară acea pastorală în toate ziarele ungurești și nemțești din Timișoara, în redactarea ei originală, adică împreună cu pasagiile găsite primejdioase pentru ordinea publică, ce fuseseră suprimate de primul procuror al Tribunalului din acel oraș... Cardinalul Secretar de Stat, dezaproband – ca și Monseniorul Borgongini-Duca, secretarul Afacerilor Extraordinare – întregul mod de procedare al fostului episcop romano-catolic de Timișoara, mi-a cerut să le las traducerea franceză a părților citate din scrisoarea pastorală în chestiune și m-a asigurat că i se va atrage serioasă atențiune asupra atitudinii sale, care nu cadrează cu sfaturile de moderațiune date de Sfântul Scaun clerului catolic. Episcopul Glattfelder va fi invitat să se abțină de la orice act de propagandă iredentistă ungurească, păstrând – în noua sa reședință – activității sale adevăratul caracter al misiunii sale religioase și de păstor de suflete“.

Concesii reciproce

La 4 decembrie 1924, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României pe lângă Sfântul Scaun raporta ministrului său: „Am reînnoit, în termeni stăruitori, demersurile deja făcute cu prilejul primei înțevăderi ce am avut cu

Duiliu Zamfirescu

Cardinalul Gasparri pentru îndepărtarea protopopului romano-catolic din Cluj, dr. Hisschler. Am speranța că se va da și acestei afaceri soluțiune dorită de noi, deoarece – precum mi s-a afirmat – nu se așteaptă, pentru a se lua o hotărâre definitivă în chestiunea Hisschler, decât avizul obișnuit al Nuntului Apostolic din țara noastră. În fine, trebuie să reamintesc Excelenței Voastre că, pentru reînceperea negocierilor în vederea încheierii Concordatului, sunt încă în așteptarea «notelor explicative», cari urmau să fie anexate la instrucțiunile definitive primite la 6 noiembrie a.c., dar cari, precum arătam în raportul nr. 305 datat din aceeași zi, nu mi-au fost încă expediate“.

La 30 ianuarie 1925, Dimitrie C. Pennescu revenea cu un raport către I. Gh. Duca. „Îndată după primirea telegramii cificate a Excelenței Voastre sub nr. 64 546 din 9 decembrie anul trecut, m-am grăbit a semnala Cardinalului Secretar de Stat discursul rostit de Nuntul Apostolic [de] la Budapesta

și am cerut, cu stăruință, ca reprezentantul Sfântului Scaun în Ungaria să fie invitat a se abține de a participa la manifestațiuni iredentiste maghiare. Am onoarea a trimite, aci alăturat, Excelenței Voastre, copie de pe Nota ce primesc azi de la Secreteria de Stat și prin care, după ce îmi arată că cuvintele Monseniorului Schioppa ar fi fost rău tălmăcite – căci ele nu s-ar fi referit decât la «restaurarea religioasă, morală și socială» a Ungariei –, adaugă că i s-a recomandat de a se abține în viitor de la orice act care ar putea da loc la neînțelegeri... Cardinalul mai mi-a comunicat, verbal, cum că observațiunile făcute, de rândul acesta, Monseniorului Schioppa au fost destul de aspre, iar instrucțiunile ce i s-au trimis erau întocmite într-un spirit categoric și imperativ“.

Depășindu-se astfel unele obstacole, create independent de voința conducerii de la Vatican, și manifestând o voință reciprocă de a continua dialogul politic, peste încă un an, la 15 ianuarie 1926, Dimitrie Pennescu putea informa despre încheierea tratativelor pentru semnarea Concordatului: „Toate modificările și adăugirile cerute de noi au fost admise de Sfântul Scaun, unele cu oarecare ușoare modificări, mai mult de formă decât de fond, iar concesionile făcute de noi Vaticanului, sub rezerva aprobării guvernului, sunt dispozițiuni luate textual din proiectul de lege al regimului Cultelor“. Concordatul între România și Vatican, avea să se încheie, la 10 mai 1927. ■

1934. DESCHIDEREA DE LEGAȚII LA BUCUREȘTI ȘI MOSCOVA

● Bărci pescărești mitraliate de pe ambele maluri ale Nistrului ● Eduard Beneș presează asupra lui Titulescu, iar acesta asupra regelui ● Legațiile sovietice de pretutindeni îi curtează pe diplomații români ● Biserica rusă trece din mână în mână ... tânără ● Ce riști când angajezi personal autohton la o legație

Ministrul M. Ostrovski și soția sa primiți de N. Titulescu, după prezentarea lor la București

ALEXANDRU-MURAD MIRONOV

„Era în august 1934..., când, trecând pe Calea Victoriei, vechiul Pod al Mogoșoaiei, amintitor de un trecut dispărut din vechiul București – am fost de față la scoaterea de pe frontonul clădirii Legației rusești a pajurei cu două capete, simbolul temut al marii împărțiri de la Răsărit. Ce nu au făcut veacuri, au făcut câteva lovituri de daltă“. Autorul acestor amintiri este Emanoil Hagi-Mosco și cu ele debutează capitolul dedicat palatului domnitorului Șerban Cantacuzino din lucrarea sus-pomenitului, București. Amintirile unui

oraș. Ziduri vechi. Ființe dispărute, editată, acum câțiva ani, de către Fundația Culturală Română.

Acvila bicefală și celelalte însemne ale defunctului imperiu fuseseră aruncate de către noii stăpâni ai clădirii, autoritățile sovietice. Stanislav Poklevski-Koziell, ultimul ministru al Rusiei la București, a recuperat vechea stemă, precum și portretele lui Nicolae II și al împărătesei Alexandra Feodorovna și le-a dăruit reginei Maria, cea mai apropiată rudă din România a celor doi.

Diplomații sovietici nu au locuit nici un moment în elegantul palat, care se afla pe Calea Victoriei, colț cu strada Eforiei, în spatele Hotelului Bulevard și, parțial, pe locul unde s-a construit mai târziu Casa de Modă „Venus“.

Imobilul a fost vândut și ulterior demolat, iar proaspăta misiune diplomatică sovietică s-a instalat la Hotelul Athénée Palace, demarând, în același timp, lucrările în vederea construirii unui sediu nou, pe Șoseaua Kiseleff, unde astăzi

se află Ambasada Federației Ruse la București. Până la terminarea acestuia, Legația a folosit și o clădire închiriată pe str. Toma Stelian.

Românii aveau prilejul să-i cunoască îndeaproape pe reprezentanții acestui stat nou,

ce se mândrea cu orice prilej a fi al muncitorilor și țăranilor, și care, deși le era vecin, le era cu totul necunoscut.

Odată cu ruperea relațiilor diplomatice cu Rusia, devenită de scurt timp sovietică, în 1918, orice fel de legătură cu țara ce se întindea pe malul stâng al Nistrului a fost stopată, această situație continuând până în 1934. În 1918, podurile rutiere și de cale ferată, ce traversau râul, au fost aruncate în aer. Legăturile telegrafice și telefonice au fost întrerupte, iar poșta a fost oprită.

Pe Nistru, navigația era strict interzisă de către autoritățile de frontieră de pe ambele maluri, iar exagerarea mergea până acolo încât simplele bărci pescărești riscuau a fi mitraliate de pe maluri. Cineva care dorea să ajungă la Odessa, plecând de la Cetatea Albă, era obligat să se deplaseze până la Iași sau Cernăuți; de aici lua trenul până la Lvov, în

Polonia, iar din Galiția poloneză se urca într-un tren spre Odessa.

Acesta este numai un exemplu strict teoretic. În practică, un român nu putea trece în nici un caz frontiera U.R.S.S., pentru simplul motiv că în pașaportul românesc exista o formulă – *sauf la Russie* (fără Rusia) –, introdusă de Ministerul de Interne, prin care se interzicea accesul cetățenilor români în Uniunea Sovietică, pașaportul încetându-și validitatea pe teritoriul sovietic. Dacă la aceasta adăugăm faptul că un cetățean român, care deținea un pașaport românesc pe care avea aplicată viza de intrare în U.R.S.S., dorea să reentre în România era deferit, încă de la frontieră, organelor Siguranței Generale și că orice român basarabean, ce ar fi pășit pe teritoriul U.R.S.S., risca să-i fie confiscat pașaportul românesc, fiind considerat cetățean sovietic, puteam avea o imagine

completă despre relațiile dintre cele două țări până în 1934. Trebuie adăugat că nici un vapor, navigând sub pavilion românesc, nu avea acces în porturile sovietice și invers.

Reluarea legăturilor diplomatice dintre România și U.R.S.S. s-a făcut la fel de intempestiv precum fuseseră rupte în 1918, prin arestarea ministrului român la Petrograd, Constantin Diamandy, de către Consiliul Comisarilor Poporului, prezidat de V.I. Lenin.

În ciuda unor tratative purtate de-a lungul timpului între părțile română și sovietică, contacte datorate încercărilor de rezolvare a diferendului basarabean existent și nu dorinței de normalizare a relațiilor între cele două țări, nici românii și nici sovieticii nu au depus un efort susținut, negocierile fiind abandonate fără nici un fel de rezultat. Venirea lui Adolf Hitler

la putere în Germania a schimbat raportul de forțe în Europa, Uniunea Sovietică devenind brusc interesată să aibă bune relații cu toți vecinii săi, chiar și cu cei pe care îi desconsiderase ani de-a rândul.

Principalul partener extern al României, Franța, ducea, la rândul ei, tratative insistente în vederea încheierii unui tratat de alianță cu U.R.S.S., evident antigerman, în care încerca să atragă și partenerii săi est-europeni. Lucrul acesta era practic imposibil atâta

În Gara de Nord, la sosirea misiunii diplomatice sovietice la București. În primul rând: M. Ostrovski (x), soția sa (xx) și E. Ciuntu (xxx)

X

XX

XXX

timp cât aceștia din urmă nu recunoscuseră puterea sovietică.

Lenesa telegramă urgentă

România era membră a Micii Înțelegeri, iar tratatul acestei alianțe prevedea că țările membre se vor consulta reciproc cu privire la orice măsură atingând politica lor externă. În iunie 1934, la presiunile Cehoslovaciei, câștigată mai ușor de propaganda privind prietenia cu Uniunea Sovietică, asupra celorlalți doi membri ai Micii Înțelegeri și la sugestiile Franței, interesată de propriile sale alianțe, Nicolae Titulescu a cerut imperativ, de la Geneva, instrucțiuni regelui și guvernului cu privire la reluarea relațiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică. Practic, era vorba de un ultimatum din partea Cehoslovaciei, Eduard Beneș avertizându-l pe omologul său român că țara sa va relua contactele diplomatice cu sovieticii, indiferent de răspunsul aliaților săi. Refuzul Bucureștilor ar fi făcut caduc pactul Micii Înțelegeri și ar fi negat întregul efort făcut de România în asigurarea securității sale externe. Trebuie adăugat că regele și guvernul nu au avut timpul necesar de a discuta chestiunea, telegrama lui Nicolae Titulescu întărziind cu aproape douăsprezece ore din cauza unor defectiuni, destul de îndoielnice de altfel, apărute în rețeaua telegrafică.

Povestea acestei telegramă este de-a dreptul bizară. Ea a venit de la Geneva la Varșovia, nu direct în țară, iar abia de aici la București, unde nu a fost

recepționată corect, Oficiul Telegrafic Central cerând retransmiterea ei, deși purta mențiunea urgent și era adresată regelui și președintelui Consiliului de Miniștri. Când s-a reluat transmiterea ei, la Oficiul Telegrafic Central nu mai era nimeni de serviciu (?). În momentul în care a fost primit mesajul, termenul de răspuns era aproape expirat. Astfel, regele și primul ministru au trebuit să ia hotărârea pe loc.

Să precizăm că sovieticii s-au străduit cât au putut să îmbunătățească imaginea țării lor în ochii românilor. Din 1933, incidentele de pe frontiera basarabeană au încetat, iar propaganda comunistă s-a redus mult. Ziarele sovietice au stopat atacurile la adresa „burgheziei reacționare” române. Prin reprezentanții săi diplomatici, România a fost asaltată în cursul lui 1933 și începutul lui 1934 de atenții din partea reprezentanților sovietici acreditați prin diferite capitale ale lumii. De la Tokio până la Montevideo, diplomații români s-au trezit ținta invitațiilor legațiilor sovietice, arhiva Ministerului Afacerilor Externe stând măturată despre uimirea funcționarilor români aflați în misiune în străinătate provocată de schimbarea de atitudine a colegilor lor sovietici. La sediul de la Geneva al Ligii Națiunilor, unde Nicolae Titulescu se afla în primele rânduri ale personalităților, s-a produs o apropiere și chiar o colaborare între cele două delegații.

Legățiile de la București și Moscova au fost înființate printr-un schimb de scrisori între cei doi miniștri de

Externe, Maxim Litvinov și Nicolae Titulescu. Prin acordul semnat cu acest prilej, România se obliga să nu tolereze pe teritoriul său nici un fel de activitate ce ar fi putut aduce atingere Uniunii Sovietice, clară referință la adresa rușilor albi care se refugiaseră în țara noastră după izbucnirea revoluției bolșevice, și urma să retrocedeze nou-înființatei Legații a U.R.S.S. toate fostele proprietăți ale statului rus deținute pe teritoriul românesc.

Un diplomat „spion” și altul fugar

Între acestea se găsea și biserica rusă din București, pe care Poklevski-Koziell, în calitate de reprezentant al intereselor particulare ale rușilor pe lângă guvernul român, calitate pe care autoritățile române i-o recunoscuseră, o cedase, prin anii '20, Legației Iugoslaviei în România. Ea retrecea astfel în proprietatea misiunii diplomatice sovietice, care, din motive lesne de înțeles, a transmis-o statului român, dar numai cu drept de folosință perpetuă, nu și cu titlu de proprietate, punând condiția ca prima prevedere a acordului diplomatic – cea vizând pe rușii albi – să fie aplicată și în acest caz. La rândul său, guvernul român a trecut-o în grija Bisericii Ortodoxe Române, care în 1990 a dedicat-o studenților ortodocși.

Odată cu reluarea relațiilor diplomatice, statutul semioficial al fostului diplomat imperial Stanislav Poklevski-Koziell a

luat sfârșit. Totuși, datorită anilor petrecuți în România și legăturilor strânse cu cercurile conducătoare, acesta a continuat să se bucure de o situație oarecum privilegiată, spre indignarea succesorilor săi sovietici. În vara lui 1936, împlinindu-se douăzeci de ani de la intrarea țării noastre în primul război mondial, regele Carol II l-a decorat pe Poklevski-Koziell, fapt ce a stârnit protestele oficiale ale Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine al Uniunii Sovietice și a provocat violente atacuri în presa

sovietică la adresa României.

Pe parcursul existenței sale până la cedarea Basarabiei, Legația U.R.S.S. la București a avut o viață destul de zbuciumată, dar numai un singur șef de misiune – pe Mihail Ostrovski – acreditat în decembrie 1934, persoană care a lăsat, în general, bune impresii mediilor românești cu care a intrat în contact. La începutul anului 1938, Mihail Ostrovski a fost rechemat la Moscova, încheindu-și misiunea în capitala României. Fostul diplomat sovietic a sfârșit rău, fiind epurat prin 1939-1940. A fost condamnat la moarte și executat, sub acuzația absurdă de spionaj în favoarea țării noastre.

În locul său a rămas, șef ad interim al misiunii diplomatice la București, însărcinatul cu afaceri Butenko (*Magazin istoric*, nr. 11/1999). La 7 februarie 1938, funcționarii sovietici au reclamat Ministeru-

Personalul Legației sovietice în fața sediului provizoriu din str. Toma Stelian

lui Afacerilor Străine dispariția acestuia. Ulterior, Butenko și-a făcut apariția la Roma, declarând că fugise de teamă să nu fie rechemat la Moscova și executat.

Chirilașa din Moscova

În locul lui Butenko a fost numit ca însărcinată cu afaceri un alt diplomat de la Legație, Kukoliev, fost trimis al Agenției TASS. Calitățile sale lăsausu atât de mult de dorit, încât chiar și Potemkin, adjunct al comisarului sovietic pentru Afacerile Externe, s-a plâns ministrului român la Moscova de el. Până în 1940, guvernul sovietic nu a mai numit nici un titular al Legației de la București, demonstrând astfel dezinteresul său în legătură cu orice fel de înțelegere cu România „burgheză”.

În ceea ce privește Legația României la Moscova, aceasta

a beneficiat de „atenția” sporită a Ministerului de la București. Evident, nu într-atât încât să nu suferă de obișnuitele probleme ale misiunilor românești în străinătate: stătea cu chirie într-un imobil impropriu, timp de doi ani nu a avut dactilografă, mult timp i-a lipsit un translator de limba rusă. Ca imaginea să fie completă, Bucureștii nu a înțeles natura specială a postului respectiv, cerând Legației să angajeze personal administrativ din rândul autohtonilor. Ne putem lesne imagina cam care era „pregătirea” acestuia și de unde primea dispoziții. Ne lămurește ministrul plenipotențiar Dianu care raporta Centralei, în 1939: „Numai în decursul unui an de zile de când sunt aici, o funcționară de la Legație a mărturisit că a luat bani de la serviciul de spionaj sovietic, doi servitori români au fost dovediți a fi lucrat pentru același serviciu, servitorii ro-

mâni au delcarat la întoarcerea în țară că GPU-ul (una dintre denumirile purtate în perioada interbelică de serviciul de securitate sovietic, viitorul KGB) cerea mai ales tiparul casei de bani și otrăvirea sau punerea în imposibilitate de a lucra a șefului Legației, notes-uri cu însemnări zilnice ale faptelor mai importante petrecute la Legație s-au găsit la servitorii sovietici... "Ultima oară un individ, cetățean german, care era vaterul personal al ambasadorului Italiei la Moscova, fusese descoperit chiar în încăperea arhivei secrete. Dacă în cazul „afacerii Butenko“, arhiva Ministerului Afacerilor Externe poate oferi numeroase informații, despre bizarul personaj găsit în camera cifrului diplomatic de la Moscova orice comunicare încetează brusc, câteva zile după producerea incidentului. Ministerul Afacerilor Străine de la București a înțeles însă bine lecția: la scurt timp, a fost numit un „secretar“ de legație cu atribuții bine definite în domeniul siguranței respectivei instituții. O dispoziție a ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, la rândul său, mai târziu, șef de misiune în U.R.S.S., hotărâ măsuri speciale în ceea ce privea reprezentanța României de la Moscova. A fost prima agenție diplomatică românească în străinătate cu personal integral din țară.

Diplomații români acreditați la Moscova s-au aflat la post într-o atmosferă asemănătoare cu cea de război, fiind permanent priviți cu sus-

piciune, ca orice alt străin aflător pe meleaguri sovietice. Ne putem face o idee și dintr-un articol apărut în presa sovietică în 1935, despre care ministrul plenipotențiar Edmond Ciuntu transmitea Centralei un raport: „Cu prilejul comemorării a 17 ani de la înființarea armatei roșii, ziarele publică diferite amintiri din acele prime vremuri de lupte revoluționare. Astfel, ziarele de limbă germană și engleză reproduc declarațiuni făcute ziarului *Pravda* în 1919 de către Stalin, întors dintr-o inspecțiune pe frontul de la Petrograd. Vorbind de rolul pe care legațiunile străine rămase la Petrograd l-au jucat în susținerea contrarevoluțiunii..., actualul dictator spune atunci: «Așa-zisele legațiuni și spionii lor agreeți au fost arestați și puși la loc sigur. Cu acel prilej s-au descoperit în unele legațiuni mitraliere, puști, iar în Legațiunea României chiar un tun». Îl știam pe Mișa cavalerist“, adaugă, cu umor, diplomatul român, referindu-se la Mihail Arion, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, care făcuse parte din personalul Legației României la Petrograd.

„Protocol“ stil Molotov

Atmosfera la Moscova era „halucinantă“, așa cum se raporta, mai târziu, în 1938, în timpul marilor procese staliniste. Toți au remarcat epurarea masivă și rapidă a Comisariatului Poporului

pentru Afacerile Străine, unde întreg personalul era schimbat la fiecare câteva săptămâni, cu oameni noi, necunoscuți, care, uneori, nu cunoșteau nici o limbă străină. De altfel, autoritățile sovietice nu au încetat să acționeze contrar tuturor uzanțelor diplomatice. Atunci când Viaceslav Molotov l-a înlocuit pe Maxim Litvinov la conducerea Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine, protocolul cerea ca diplomații acreditați pe lângă guvernul sovietic să-i fie prezentați noului titular. Molotov l-a invitat doar pe decanul corpului diplomatic, ambasadorul Turciei, comunicându-i că trebuie să considere ca prezență pe ceilalți colegi ai săi. Ambasada Turciei și-a făcut datoria, notificând acest lucru misiunilor străine, spre uluirea colegilor săi.

Ani de-a rândul, diplomația românească a încercat să intre în grațiile Uniunii Sovietice, legănându-se cu ideea rezolvării de la sine a problemei Basarabiei. Nu același lucru l-au considerat și sovieticii, care au știut să se folosească de teritoriul dintre Prut și Nistru ca de un mijloc de presiune permanentă. Ca mulți alți diplomați europeni, Nicolae Titulescu a crezut în politica de securitate colectivă, promovată de Moscova după venirea lui Hitler la putere. Însă nu se poate afirma că a crezut orbește în cele afirmate de diplomația sovietică. La scurt timp după ce a arătat acest lucru, a fost schimbat din funcție. ■

VIOREL V. TILEA – TRIMIS EXTRAORDINAR

„Există un om care cunoaște intimitatea politică a «cazului Tilea». Este domnul Ion Rațiu, moștenitorul arhivelor diplomatului român, căruia i-a fost bun prieten; păstrător al multor secrete din misteriosul caz, domnul Ion Rațiu mi-a vorbit deseori – atât în particular, cât și în emisiuni de radio realizate împreună – despre intenția domniei sale de a destăinui taina și a valorifica documentele. Ar fi un real dar istoriografiei. Îl așteptăm“.

Astfel își încheia Cristian Popișteanu paginile consacrate „cazului Tilea“ în cea de a doua ediție a Istoriei clipei. S-au dus amândoi – și Cristian Popișteanu și Ion Rațiu – iar, plănuitul articol pentru Magazin istoric,

consacrat misterelor „cazului Tilea“, nu a mai apărut. Putem să oferim cititorilor noștri mărturia principalului actor, care ne dezvăluie secretele zilelor fierbinți din martie 1939. Datorăm acest lucru domnului arhitect Barbu Călinescu, fiul fostului prim-ministru Armand Călinescu, care ne-a dăruit cartea lui Viorel V. Tilea – *Envoy Extraordinary. Memoirs of a Romanian Diplomat*, Haggerston Press, 1998 – și a obținut acordul doamnei Ileana Troiano Tilea de a o prezenta cititorilor revistei Magazin istoric.

Ora lui de glorie

Viorel V. Tilea ajungea la Londra la 31 ianuarie 1939. „Scopul misiunii mele la Londra era: 1) să insist, în beneficiul miniștrilor britanici, că Hitler dorea mai întâi dominația europeană, apoi pe cea a lumii și nu se dădea înapoi să pornească un război pentru a o obține. *Mein Kampf* nu era o simplă vorbărie, nici un bluff, ci o avertizare rece asupra intențiilor; 2) să urgentez o politică de forță; 3) să înaintez pledoarii pentru ajutor economic și financiar, în cadrul unor proiecte detaliate; 4) să solicit echipament militar“.

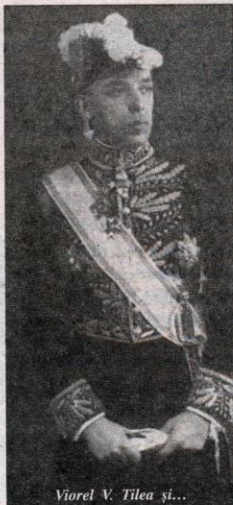
În gara Victoria l-au așteptat toți membrii Legației. Au avut surpriza să afle că, de a doua zi, aveau să înceapă programul de lucru la ora 9.00 dimineata. Văzând deznădejdea întipărită pe chipul lor, Tilea a făcut o concesie: în prima zi urmau să vină la 10.00. I-a avertizat că are înputerniciri depline și că nu acceptă ca vreun angajat al Legației să trimită un raport în țară fără știrea lui.

Prima oficialitate britanică pe care a întâlnit-o, chiar a doua zi după sosirea lui, a fost Sir Alexander Cadogan. Ziua următoare a fost primit de

ministrul de Externe, lord Halifax. Foarte repede, Tilea a ajuns în audiență și la primul ministru, Neville Chamberlain, lucru mai puțin obișnuit, ținând cont că nu avea rang de ambasador, ci doar de ministru. În cursul întrevederii din 6 februarie, Tilea i-a relatat premierului britanic un fapt extrem de convingător în privința intențiilor germanilor. Un prieten al său, Ion Martalogu, care lucra pentru o mare companie producătoare de oțel și avea acces la documentele tehnice ale germanilor, îi povestise că toate

contractele acestora de livrări pentru drumuri, căi ferate și poduri erau încheiate pentru Est și trebuia terminate la 1 martie 1939. Apoi i-a citat dintr-o scrisoare a unuia dintre cei doi președinți ai Camerei de Comerț din Birmingham, expediată unui prieten român al lui Tilea. „Am luat în considerare propunerea ta pentru minele de aur, dar trebuie să înțelegi că nu putem să nu ținem cont, în actualele circumstanțe, de sfatul Foreign Officeului, care ne-a spus să ne abținem de la această afacere pentru că România se află în sfera Germaniei“.

Chamberlain a avut o reacție violentă de protest, negând că un astfel de sfat ar fi putut pleca dinspre Ministerul britanic de Externe. „Declarația primului ministru mi-a apărut ca un semn de indecizie. În mod sigur, un semn că nu avea o politică bine precizată și tocmai de aceea putea fi convins să apuce în direcția cea bună. Din acea zi relația noastră a devenit prietenoasă și atât el, cât și fermecătoarea doamnă Chamberlain au luat masa cu noi destul de frecvent. Un incident încântător s-a petrecut la o astfel de petrecere. Primul ministru stătea în dreapta soției mele și ar fi trebuit să fie servit primul. Clifton, valetul meu englez, a crezut că el ținea un regim special și a trecut pe lângă el. Ar fi trebuit să vedeți cum Neville Chamberlain s-a aplecat prin spatele soției mele și a încercat să îl atingă pe Clifton, care a realizat curând

Viorel V. Tilea și...

...soția sa la ceremonia de prezentare

greșeala făcută, și-a cerut scuze și l-a servit pe premier, care apoi s-a așezat cu un zâmbet fericit pentru a-și mânca peștele“.

Canale secrete

Viorel V. Tilea dispunea de puternice atuuri încă dinainte de sosirea sa la Londra. Între acestea, și faptul că își făcuse studiile în Marea Britanie, obținând un doctorat la vestita School of Economics. Acestora le-a adăugat un bucătar excelent, un valet britanic și o soție care știa să primească și a decorat cu un gust perfect interiorul reședinței pe care o ocupau. Una dintre caracteristicile misiunii lui Tilea la Londra a constituit-o tocmai frenezia primirilor, vizitelor și recepțiilor, la care a reușit să

întâlnească toate persoanele importante din orașul de pe Tamisa.

Iată deci cum se explică posibilitatea rapidă de reacție pe care a avut-o în acele zile fierbinți de la jumătatea lunii martie 1939.

Încă înainte de a pleca din țară, Viorel V. Tilea și Armand Călinescu conveniseră asupra unui cod secret cu ajutorul căruia puteau comunica. La 7 martie, Călinescu era numit prim-ministru. Barbu Călinescu a găsit codul între hârtiile tatălui său și le-a publicat în *Magazin istoric*. Mesajele secrete erau uneori transmise prin intermediul maiorului Iliescu, atașatul militar la Londra, care călătorea la Paris, de unde îi telefona lui Virgil Stelea, secretarul particular al lui Tilea de la București.

În memoriile sale, Tilea face un scurt istoric al relațiilor economice româno-germane în perioada interbelică. „După Tratatul de Pace de la Versailles, Germania a pierdut hegemonia economică și politică asupra României. Occidentul și S.U.A. au înlocuit Germania. Acest eșec a fost întotdeauna resimțit de către cel de al treilea Reich, mai ales pentru că pierduse toate coloniile și încerca din greu să le înlocuiască cu «colonii» europene sau, cum numea teritoriile vizate, «hinterland» sau «Lesensraum»“.

Ce dorea Gafencu?

În anii '20, Germania a înțreținut relații economice normale cu România. Hjalmar Schacht, un priceput bancher, a încheiat acorduri comerciale bilaterale, cu cote barter fixe, la o rată fixă de schimb, care favorizau marca atât de mult, încât puteau cumpăra produse

românești și le revindeau în Marea Britanie sau în alte țări din Occident, obținând un beneficiu dublu.

După venirea lui Hitler la putere, lucrurile s-au schimbat. În luna mai 1933, ministrul României la Berlin relata o discuție cu Hitler, care îi spusese că „nu poate avea legături economice cu țări (Mica Antantă) care sunt permanent împotriva mea“. În iunie, tot el informa că la Berlin se elaborau cu grijă planuri pentru relații economice „mai strânse“ cu România. Deitz, unul dintre economiștii lui Hitler, a declarat la un dîneu la Legația României că „Germania, bazându-se pe destinul ei istoric, trebuie să formeze o unitate economică cu țările agrare din Europa de Est“ și că „România trebuie să își adapteze producția agricolă la necesitățile Reichului“.

„Naziștii au folosit aceleași metode contra Austriei, Cehoslovaciei (cu care s-a încercat, la început metoda

seducției), Iugoslaviei, României și Ungariei. Dar prada cea mai valoroasă pentru ei – spune Tilea – o reprezenta România, pentru că, pe lângă mâncare și lemn, ea avea și petrol, extrem de important pentru o țară industrială și esențial pentru ducerea războiului“. Germania a folosit arma șantajului: dacă ne comportăm cum trebuia, ne oferea garantarea frontierelor fixate la Trianon, „dar atunci când am cerut să discutăm această propunere, au fost evazivi. Din 1933 până în 1939 au fost șase ani de discuții, oferte și amenințări“. Rosenberg, ideologul partidului nazist a repetat cuvintele lui Hitler: „România trebuie mai întâi să abandoneze alianțele sale vestice pentru ca relațiile economice cu Reichul să devină posibile“.

„În martie 1939, această problemă economică a ajuns în punctul final. Încă din mai 1933, România a fost confruntată cu alternativa fie să accepte supunerea economică și politică față de Reich, fie să înfrunte «furor teutonic» pretențiile revizioniste ale Ungariei, Bulgariei și Rusiei, cât și ocupația germană“.

Viorel V. Tilea face în continuare o afirmație ce pare surprinzătoare în gura unui om politic cu vederi pro-occidentale, așa cum a fost el. „În ciuda acestor presiuni interne și externe și a amenințărilor, liderii români au rezistat presiunii naziste cu tenacitate. Abia după München și intrarea armatei germane în Slovacia

Grigore Gafencu și Winston Churchill

guvernul român s-a supus, parțial, la 23 martie 1939 [prin semnarea Tratatului asupra promovării raporturilor economice între România și Germania], după ce fusese vândut lui Hitler de către Occident". Iată deci prezentă și la Tilea tema atât de vehiculată a vânzării de către Occident. Ea face abstracție de un element fundamental: politica se face pe bază de interese, nu de precepte morale, iar guvernele occidentale au avut, au și vor avea în primul rând obligații față de popoarele lor, față de cei care le-au ales. Interesele acestora trebuie să le apere în primul rând. Apoi, o asemenea abordare trece sub tăcere incapacitatea guvernărilor români de a convinge Occidentul că merită să intervină pentru România, inconsecvența manifestată, pe de o parte, ca și neputința de a pregăti țara pentru o eventuală rezistență.

Numirea lui Grigore Gafencu în funcția de ministru de Externe, făcută la propunerea lui Armand Călinescu, ar fi trebuit să contribuie la sporirea capacității de rezistență față de presiunile Berlinului. Într-o scrisoare expediată regelui Carol II la 12 martie, Tilea scria: „Nu pot să înțeleg motivul pentru care Gafencu întârzie sosirea unei misiuni [economice] britanice înainte de a fi tratat cu Germania... Sau este adevărat ceea ce am aflat în particular – și găsesc acest lucru foarte neplăcut, căci nu pot servi interesul general dacă nu sunt exact informat asupra liniilor urmate de guvernul Maiestății Voastre – că Gafencu dorește să obțină, într-o formă

sau alta, garantarea frontierelor noastre?”

Un măr otrăvit

Deja, la 10 martie 1939 sosise la București o delegație economică germană condusă de Wohlthat. La 13 martie, Tilea revenea cu o telegramă, cerând să fie chemată și o delegație economică britanică. La 12 martie, Hitler îl chemase pe Monseniorul Tiso, liderul slovacilor, la Berlin și obținuse de la el secesiunea de Cehia, care s-a produs la 14 martie. În același timp, Hitler protesta contra „atrocităților” săvârșite de cehi contra etnicilor germani.

Tilea trimitea o telegramă la 14 martie în care descria reacția Londrei față de evenimentele în curs. În context, el afirma că „cercurile conducătoare subliniază nevoia de a consolida rapid și efectiv pozițiile economice în Sud-Est, în special în România, și și-au exprimat dorința de a grăbi plecarea misiunii economice la București”.

La 15 martie, trupele germane intrau în Praga. Ungaria a decretat mobilizarea și a ocupat Rutenia. Ministrul României la Budapesta, R. Bossy, primea, a doua zi, o notă din partea guvernului ungar în care se spunea că rutenii ceruseră acest lucru. Optimismul lui Tilea în privința deciziei guvernului britanic de a reacționa era contrazis de declarația lui Chamberlain, făcută în Parlament, că garanțiile acordate Cehoslovaciei nu mai aveau obiect, pentru că Slovacia declanșase procesul de secesiune. În după-amiaza aceleiași

zile, Tilea l-a vizitat pe Sir Orme Sargent.

Au discutat despre noua situație creată în Europa, diplomatul român împărtășindu-i teama că următoarea țintă era România. Tilea nu știa că regele Carol II trimisese o telegramă la Londra și Paris prin care cerea asigurări că interesul celor două capitale față de țara sa nu scăzuse.

În aceeași zi, Tilea a sunat-o pe prințesa Martha Bibescu, în două rânduri. Prima oară i-a comunicat că germanii ne oferiseră o bucată din Rutenia, „un măr otrăvit”. A doua oară i-a spus că efectivele germane intrate în Cehia erau cu mult peste necesarul de trupe, așa cum aflate din surse britanice. A mai adăugat că „în privința României, se va încerca dezmembrarea ei cu ajutorul minorităților, Garda de Fier va primi sprijin în continuare, și ei [germanii] vor să ocupe România și să o transforme într-un stat vasaal, astfel încât să obțină materiile prime atât de necesare... Repet era ce mi s-a spus în toate cercurile, că dacă semnăm un acord cu Germania, ne va reduce la condiția de supuși și nu vom obține vreun ajutor. „În asemenea circumstanțe, cer urgent să mi se spună dacă decizia luată înainte de plecarea mea de a se organiza rezistența armată mai este valabilă”. Tilea avea să considere mereu că România ar fi trebuit să reziste, să își arunce în aer puțurile de petrol și să nu cedeze în fața presiunilor Germaniei. ■

(Va urma)

Adaptare de Dorin MATEI

Istorie politică interbelică

REGELE A DORIT GUVERN DE CONCENTRARE

8 iunie 1930, în Parlamentul României; proclamat rege, Carol II depune jurământul pe Constituție

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Anul 1930 a reprezentat un tur de forță pentru cetățeanul Carol Caraiman. Dacă în 1925, dezamăgindu-i pe toți, renunțase la tron de dragul iubitei, cinci ani mai târziu – surprinzându-i și manipulându-i pe toți – s-a întors în țară, a dobândit tronul detronându-și fiul și a inaugurat o domnie cu final de tragedie.

La 6 iunie 1930, principele Carol a sosit inopinat în țară, punând factorii politici, în primul rând guvernul, în fața faptului împlinit. În dimineața zilei respective, Iuliu Maniu, șeful guvernului, fusese informat de maiorul Ion Nicoară că principele va ajunge la București în jurul orei 18. Imediat, Maniu l-a anunțat pe ministrul de Interne, Al. Vaida-Voievod, despre eventualitatea sosirii lui Carol. De asemenea, a cerut generalului Nicolae Condescu, ministrul Armatei, ca împreună cu generalul Nicolae Samsonovici, șeful Marelui Stat Major, să pună în stare de alarmă trupele corpurilor de armate din Cluj și Iași,

sub pretext că ar putea avea loc incursiuni din partea unor forțe ungare și sovietice. În același timp, Iuliu Maniu s-a prezentat în audiență la principele Nicolae, regent, punându-l la curent cu știrile privind eventuala sosire a principelui Carol.

Liniștiți că principele Carol nu a sosit la Băneasa cu avionul care făcea cursa Paris-București, ministrul de Interne și prefectul Poliției Capitalei se duc acasă

Din însărcinarea lui I. Maniu, ministrul de Interne, însoțit de prefectul Poliției Capitalei (generalul Eracle Nicoleanu), s-a deplasat la aeroportul Băneasa, unde la ora 18 sosea avionul care făcea cursa Paris-București. Constatând că principele Carol nu s-a aflat printre pasageri, cei doi au plecat

liniștiți acasă. În fapt, Carol nici n-avea cum să fie printre acei pasageri; el închiriasse un avion special la München și în drum spre București poposisse la Grupul II Aviație din Cluj, unde fusese salutat de conducerea unității și i se pusese la dispoziție un avion pilotat de căpitanul Nicolae Oprea, cu care a sosit la Băneasa la ora 22.05. Când a ajuns la Palatul Cotroceni a fost îmbrățișat de fratele său Nicolae, după care i-a dat telefon lui Maniu, la Președinția Consiliului de Miniștri:

„– Domnule Maniu, am sosit!

– Bine ați venit, Alteță! Vă așteptăm la Președinție, unde vă este amenajat un apartament. Vă socotim, deocamdată, oaspetele guvernului.

– Rămân mai bine la Cotroceni, dar aş vrea să vă vorbesc.

– Cum doriți, Alteță. Am să vin la Cotroceni“.

A fost un „moment-cheie“ în procesul de realizare a „restaurației“. În fond, principele Carol se afla, în acel moment, într-o mare dificultate. Prin scrisoarea din 28 decembrie 1925, prin care renunța la prerogativele sale de moștenitor al tronului, Carol se angajase să nu se întoarcă „în țară timp de zece ani, fără a fi chemat de cei în drept și fără autorizația suveranului“. În iunie 1930, el sosise fără să fie „chemat de cei în drept“ (guvernul) și fără autorizația suveranului (Regența). Tot la cererea sa, Carol fusese „șters dintre membrii familiei domnitoare a României“ și primise un nume de persoană particulară – Carol Caraiman.

Se adăuga și faptul că intrase în țară fără forme legale, uzând de un pașaport fals, pe numele Eugène Nicolas. Iar faptul că după aterizarea în Capitală comandantul aeroportului Băneasa îl condusese la regimentele 2 și 9, iar de acolo la Palatul Cotroceni, arăta limpede că principele nu venise ca persoană particulară, ci ca pretendent la tron.

Președintele Consiliului de Miniștri nu a luat în seamă aceste realități, care – pentru a-și

Carol II și fratele său, Nicolae, în trăsură regală, pe Calea Victoriei

respecta jurământul depus la 10 noiembrie 1928 în fața regelui Mihai – i-ar fi impus decizia de a-l „expedia“ pe Carol Caraiman peste graniță. La ora unu noaptea, Maniu s-a prezentat la Cotroceni, recunoscând prin însuși acest fapt legalitatea întoarcerii lui Carol în țară. „Domnul prezident“ a ascultat aprecierile principelui, potrivit cărora venise în România deoarece constatase că „situația politică este din ce în ce mai rea“ și că dorea să fie „util în acțiunea de redresare a

României“. Maniu a recunoscut că guvernul avea multe dificultăți și-a declarat că venirea principelui crease „o situație de fapt și de drept peste care nu putem trece ușor“; el i-a sugerat lui Carol să intre în Regență, „probabil“ în locul lui C. Sărățeanu, după care va urma abrogarea actului de la 4 ianuarie

1926. Maniu condiționa sprijinirea

acestei acțiuni de „obligamentul“ lui Carol de a-și reface căsătoria cu principesa Elena și de a nu permite revenirea în țară a Elenei Lupescu. Principele a înțeles imediat că Maniu alunecase pe calea cedării și a menționat că divorțul pronunțat în 1928 fusese cerut de principesa Elena, iar împăcarea era o chestiune personală, de ordin sentimental, nu politic. „De doamna Lupescu m-am despărțit definitiv. Ea a promis că nu va reveni în țară, deși nu văd cum în mod legal se poate interzice unui cetățean român de a reveni în țară, dacă dorește“.

De frica
răspunderii și ea
să nu fie acuzat de
sperjur, premierul
nu face decât
poza

Iuliu Maniu împreună cu I.G. Duca (stânga)
și N. Titulescu

Discuția nu s-a încheiat cu o concluzie, dar în mod cert Maniu nu a obținut ceea ce și-a propus. În noaptea de 6/7 iunie 1930, Carol a invitat la Cotroceni mai mulți frunțași politici, inclusiv din Partidul Național-Tăranesc (Ion Mihalache, Grigore Iunian, Aurel Leucutiu); aproape toți s-au pronunțat pentru anularea actului din 4 ianuarie 1926 și urcarea lui Carol pe tron. În dimineața de 7 iunie, la 8.30 s-a deschis ședința Consiliului de Miniștri în care s-a discutat situația creată. Singurul ministru care s-a aflat lângă Maniu, susținând intrarea lui Carol în Regență, a fost Virgil Madgearu. În această situație, Maniu și-a înaintat Regenței demisia sa, sub motiv că „nu a putut realiza în sânul guvernului acordul asupra chestiunii constituționale“. De asemenea, a invocat ca motiv de ordin moral dorința lui de a nu fi „sperjur“, contribuind la detronarea regelui Mihai, căruia îi jurase credință.

Comentând atitudinea lui Maniu din acele zile, Nichifor Crainic avea să scrie: „Trei ani de Regență au fost trei ani de haos în capul statului. Iuliu Maniu, împins la cârmă de forțele populare, ar fi putut face orice în România, dar n-a știut ce să facă. Crescut în bine cunoscuta opoziție ardeleană față de unguri și în opoziția de zece ani din țară, bărbatul de stat în care se pusese atâta nădejde s-a dovedit un nihilist,

incapabil să respire într-o inițiativă creatoare. Ca președinte de Consiliu n-a făcut decât poză. Dar în acel moment [iunie 1930] a avut un mare merit: a stat pasiv în fața evenimentelor de frică permanentă a răspunderii“.

La ora 21.30, în seara de 7 iunie, noul guvern național-tăranist prezidat de Gheorghe Gh. Mironescu, a depus jurământul în fața Regenței. Principele Nicolae, în calitate de regent, s-a adresat noilor miniștri: „Sunteți chemați să realizați un vis al regelui Ferdinand și dvs. sunteți cei mai indicați să-l realizați“.

Imediat ce a depus jurământul, Gh.Gh. Mironescu a prezentat un proiect de lege vizând reintegrarea principelui Carol în drepturile sale de principe moștenitor. Patriarhul Miron Cristea și C. Sărățeanu au refuzat să semneze proiectul de lege și și-au dat demisia din Regență. S-a creat astfel o „criză constituțională“ și guvernul a decis să convoace Corpurile legiuitoare pentru ziua de 8 iunie.

Propunerea de modificare a articolelor 6 și 7 din Statutele Casei Regale a fost prezentată în Senat de Gh.Gh.

Mironescu. Deputatul național-tăranist Gică Ștefănescu a propus un amendament, cerând ca toate legile adoptate la 4 ianuarie 1926 să fie anulate. Un alt deputat național-tăranist, Apostol Popa, a propus un proiect de lege prin care moștenitorul tronului primea titlul de „Mare Voievod de Alba Iulia“. Ambele au fost votate de Senat, apoi și de Adunarea Deputaților.

Pe această bază, cele două camere s-au întrunit în ședință comună. La propunerea lui Gr. Iunian s-a adoptat legea prin care „Reprezentanța Națională constată că succesiunea tronului României se cuvine de drept Alteței Sale Regale principele Carol, coborât direct și legitim în ordine de primogenitură bărbătească regelui Ferdinand I“. Luând cuvântul în calitate de președinte al P.N.T., Maniu a declarat că

*Regele,
dacă e rege,
vreă miniștrii săi,
nu un guvern dat
în arendă unui
partid*

majoritățile parlamentare „se alătură cu însoțire ca Reprezentanța Națională să declare ca moștenitor al tronului pe Alțea Sa Regală principele moștenitor Carol”. Prin această intervenție, Maniu se dezicea de atitudinea pe care o adoptase în noaptea de 6/7 iunie și se pronunța pentru proclamarea lui Carol ca rege. Parlamentul a adoptat cu 485 de bile albe și o bilă neagră proiectul de lege prezentat de Gr. Iunian și, astfel, principele Carol a devenit regele Carol II.

In discursul său, noul rege a afirmat că nu a venit „cu gânduri de răzbunare” și a cerut tuturor românilor „fără deosebire de opinie politică, să se strângă în jurul tronului”. În seara de 8 iunie, Mironescu a prezentat demisia guvernului, pentru ca regele să-și poată exercita prerogativa constituțională de a numi „miniștrii săi”. Regele a acceptat demisia și a început consultările pentru formarea guvernului.

Carol i-a chemat pe liderii partidelor politice – Iuliu Maniu, Alexandru Averescu, dr. Nicolae Lupu, Nicolae Iorga –, dar și pe alți fruntași politici (Gr. Iunian, Ion Mihalache, Gheorghe Brătianu, Arthur Văitoianu, Atta Constantinescu, Octavian Goga, Constantin Coandă, Constantin Argetoianu), precum și unele persoane neînregimentate politic (Nae Ionescu, generalul Constantin Prezan). După audiență, N. Iorga rezuma astfel opinia regelui: „Vreau un ministru [guvern] de concentrare supt o conducere care să nu fie a unui șef de partid... Vreau ca ministerul să nu fie dat în arendă unui șef de guvern; miniștrii să mă reprezinte pe mine, eu să-i numesc”.

Totuși, regele nu putea face abstracție de faptul că parlamentul era dominat de național-jărâniști. În consecință, l-a însărcinat pe Maniu să constituie un guvern de „uniune națională”. Liderul P.N.T., care suferise o înfrângere în zilele de 7-8 iunie, dorea să-și ia revanșa. A refuzat oferta regelui, știind bine

că nici un guvern nu se putea menține fără sprijinul majorității parlamentare. Organul de presă al P.N.T., *Dreptatea*, explica motivele pentru care Maniu refuzase însărcinarea: „A declinat-o din două motive, ambele de o egală importanță. Unul personal. De 15 ani d. Maniu trăiește cea mai grozavă luptă și neîntreruptă activitate politică publică,

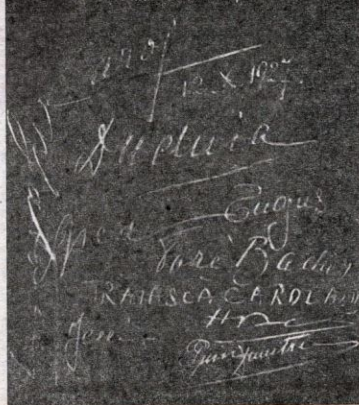
fără cel mai mic repaus. De aici a urmat o serioasă zdruncinare a sănătății sale, care pretinde un imediat repaus de câteva luni.

Apoi, în momentul de față, d-sa nu găsește indispensabilă prezența sa în fruntea guvernului.

Din contră. Acesta este al doilea motiv”.

Se pare că regele a primit cu satisfacție refuzul lui Maniu, care, într-un fel, i-a venit în ajutor. Apelând la Maniu, regele îndeplinise un act formal – încredințarea mandatului principalului lider al majorității parlamentare –, acum putea trece la înfăptuirea planului său: guvern de „uniune națională”; aflat deasupra partidelor politice.

Capacul tabacherei cetățeanului Carol Caraiman, pe care și-au încrustat numele personaje din entourageul său în anii exilului, între care Duduia (Elena Lupeșcu), Puia Dumitrescu ș.a.

În consecință, a încredințat mandatul generalului C. Prezan, care a început imediat consultările. În discuția cu Prezan, șeful P.N.L., Vintilă Brătianu, care adoptase o atitudine ostilă „restaurației“, a declarat că, întrucât regele a afirmat că respectă Constituția, nu putea însărcina cu formarea guvernului un militar, ci un om politic. Ca atare, nu-i putea acorda nici un concurs, dar nu va face nimic „care să împiedice liniștită dezvoltare a statului și scoaterea lui din greutățile prin care trece“.

Dr. N. Lupu, președintele Partidului Țărănesc, s-a arătat dispus să sprijine pe generalul Prezan, dar a apreciat că în condițiile menținerii parlamentului existent, nici un guvern nu va putea să desfășoare o activitate fără sprijinul sau acceptul lui Iuliu Maniu. O opinie oarecum similară a exprimat și generalul Averescu, președintele Partidului Poporului.

Nicolae Iorga s-a declarat gata să sprijine un guvern prezidat de generalul Prezan, menționând că era dispus să primească ministerul pe care îl vor refuza toți sau chiar să nu i se atribuie nici un portofoliu. I. Maniu s-a arătat extrem de binevoitor. Era dispus să susțină guvernul Prezan, cu condiția ca acesta să lucreze cu parlamentul existent și să promoveze o politică de continuitate, „necontrazicând întru nimic principiile fundamentale ale Partidului Național-Țărănesc“.

Prezentând regelui concluziile desprinse din discuțiile purtate, generalul Prezan a conchis că un guvern „de uniune națională“ nu era posibil, deoarece acesta ar fi fost prizonierul parlamentului național-țărănist, care-l putea înlătura în orice moment. Ca atare, la 13 iunie 1930, generalul și-a depus mandatul.

Regele se afla în dificultate: era de acord cu argumentele aduse de Prezan, iar pe de altă parte, pentru a-și impune punctul său de vedere, ar fi trebuit să dizolve parlamentul și să organizeze noi alegeri. Nu putea face acest lucru, înlăturarea parlamentului care îi

asigurase urcarea pe tron ar fi fost primită cu ostilitate de opinia publică. Deocamdată, a hotărât să renunțe la formula de „guvern de uniune națională“ și să mențină sistemul de guvern întemeiat pe partidele politice.

Si cum principalul partid parlamentar era cel național-țărănist, a fost obligat să apeleze din nou la Maniu. De astă dată, acesta a acceptat, dar a pus o condiție „esențială“: angajamentul suveranului că se va încorona la Alba Iulia, în septembrie 1930, împreună cu fosta sa soție Elena, cu care între timp să se „împace“.

„Condiția“ viza mai multe obiective: refacerea căsătoriei lui Carol cu Elena; interzicerea întoarcerii Elenei Lupescu în țară și ruperea definitivă a relațiilor suveranului cu aceasta; organizarea de către P.N.Ț. a „serbărilor încoronării“, care să le pună în umbră pe cele organizate de liberali în octombrie 1922.

Neavând încotro, Carol a acceptat „condiția“ pusă de Maniu, astfel că acesta a format guvernul. În ziua de 13 iunie 1930, noul cabinet a depus jurământul. Modul în care se rezolvase criza de guvern dovedea că manevrele regelui eșuaseră și Maniu avusese câștig de cauză. *Aurora*, organ de presă al Partidului Țărănesc, scria: „Guvernul actual este guvernul d-lui Iuliu Maniu. Al d-sale și numai al d-sale. Nu este guvernul regelui, fiindcă regele a dorit guvern de concentrare, care nu s-a putut realiza“.

Maniu își savura intens victoria. În această stare de spirit, a ratificat rapid, aproape fără nici un comentariu, toate inițiativele luate de rege în timpul crizei de guvern (8-13 iunie): Carol a schimbat personalul de la Curtea Regală; l-a înlocuit pe generalul C. Hiott cu generalul C. Ilasievici în funcția de mareșal al Palatului, pe generalul Eracle Nicolescu cu colonelul Gabriel Marinescu în calitatea de prefect al Poliției Capitalei; a creat funcția de secretar

*Elena
Lupescu,
spălătoreasa de
la Castelul
Foișor*

particular al regelui în care l-a numit pe Constantin (Puiu) Dumitrescu; a stabilit domiciliul reginei Maria la castelul din Balcic; a atribuit fostei sale soții Elena titlul de „Maiestatea Sa” (titlul complet, conform Statutului Casei Regale, era Maiestatea Sa Regina); a stabilit lista civilă a membrilor familiei domnitoare, care rămânea la dispoziția sa și era repartizată astfel: 40 milioane lei pentru rege, 20 milioane pentru regina Maria, 7 milioane pentru principele moștenitor Mihai, Mare Voievod de Alba Iulia, 7 milioane pentru M.S. Elena.

În fapt, aceste decizii, acceptate sub semnătură proprie de Iuliu Maniu, au avut un rol decisiv în procesul de degradare a regimului democratic din România. Carol și-a creat o „curte proprie”. Totul fusese pregătit din timp și discutat „pe toate fețele” cu Elena Lupescu. La 15 iunie 1930, aceasta îi scria: „Ce e cu voiiajul pentru Of [principesa Elena]... Cred că trebuie ca mama [regina

Maria] să plece și ea în voiiaj”. Și continua: „Dumnezeu e bun și sigur că voi fi curând lângă tine, îngerul meu drag, lângă acela care mi-a dat viața toată”.

Personaj important al viitoarei camarile regale: secretarul particular al regelui Constantin (Puiu) Dumitrescu

Într-adevăr, la 12 august 1930, Elena Lupescu a venit inopinat în țară, fiind găzduită la Castelul Foișor din Sinaia. Aflând, Iuliu Maniu s-a deplasat imediat la fața locului, reproșând regelui că nu și-a respectat angajamentul. Carol a negat categoric

că „Duduia” s-ar afla la Sinaia. La stăruința lui Maniu, a chemat pe administratorul de la Peleş, întrebându-l dacă exista o persoană cu numele Elena Lupescu. Acesta a cercetat lista angajaților și a constatat că, într-adevăr, o spălătoreasă, originară din comuna Baia, jud. Suceava, se numea chiar Elena Lupescu. În fața acestei „revelații”, Carol II a replicat ironic: „Pentru o spălătoreasă trebuie să se certe regele României cu președintele Consiliului de Miniștri, domnule Maniu?”

Deși era convins că regele i-a jucat o festă, Maniu s-a înclinat și a plecat, ezitând să facă publică divergența sa cu suveranul. „Ce s-ar fi întâmplat – se întreba Pamfil Șeicaru – dacă Iuliu Maniu ar fi dat ordin, în calitatea sa de prim-ministru, ca Elena Lupescu să fie arestată, sub acuzarea de a fi intrat în țară cu pașaport fals? Cine ar fi cutezat să-i ia apărarea? Partidul liberal, cât și celelalte partide de opoziție ar fi aplaudat măsura guvernului care satisfacea opinia publică”.

În fapt, o dată cu venirea Elenei Lupescu în țară, camarila regală s-a constituit și a devenit centrul intrigilor politice, manevrând pentru dezagregarea sistemului democratic, întemeiat pe partidele politice. Relațiile dintre Maniu și Carol au devenit tot mai încordate, scrupulele constituționale ale liderului național-țărănist iritându-l pe suveran. În acest context, la 8 octombrie 1930, Maniu a depus demisia guvernului, iar Carol a primit-o cu multă satisfacție.

Dar și de această dată Maniu a ezitat să facă publice conflictele lui cu regele. Din contră, după ce a demisionat, a declarat în ședința Comitetului de Direcție al Partidului Național-Țărănesc: „Se constată un acord perfect între partid și Coroană, cât și în sânul partidului. Maiestatea Sa Regele vrea să domnească în spirit constituțional și aprobă programul de guvernare al Partidului”. ■

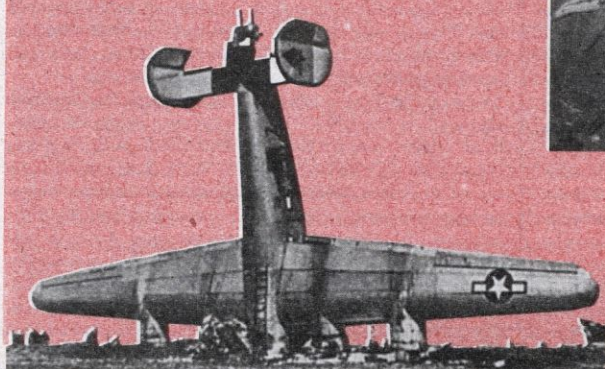
(Va urma)

DUMITRU CHERA, AVIATORUL ÎNVIAT DIN MORȚI

**Povestesc
veteranii**

*Unul din temutele
bombardiere B-24,
ajuns într-o ipostază
cu totul neobișnuită
după pătunderea lui
în spațiul aerian
românesc*

Printre aparatele de vânătoare care au decolat în ziua de 4 aprilie 1944 de pe aerodromul de la Roșiorii de Vede, pentru a înfrunta armada bombardierelor americane, se afla și aparatul I.A.R.-80 nr. 213, pilotat de adjutantul stagiar aviator Dumitru Chera. Acesta abia absolvise Școala de subofițeri de aviație și obținuse brevetul de pilot de vânătoare, fiind repartizat în Escadrila 63 din Grupul 1 Vânătoare din apărarea teritoriului. Era prima misiune de luptă și zbura în celulă cu slt. av. Petre Mihăilescu.

Cerul se întunecase de mulțimea bombardierelor B-24. Din fericire pentru vânătorii

noștri, Lightningurile (vânătoarea de însoțire a americanilor) nu reușiseră să se întâlnească cu formațiunile de bombardiere și se întorseseră la bază. Cu toate acestea, în formația compactă în care zburau, bombardierele erau greu de atacat. Fiecare poseda 10-12 mitraliere și țesea în jurul lui un impenetrabil glob de foc.

În învălmășeala care s-a creat, slt. Petre Mihăilescu a fost obligat să părăsească lupta. Rămăs singur, Chera s-a „lipit” de cel mai apropiat camarad din preajma sa, făcându-și-l coechipier pe adj. av. Petre Pălălău. După ce și-au ales un B-24 mai izolat, cei doi s-au năpustit asupra lui cu tot ar-

mamentul de hord, dar n-au reușit să-l doboare. Mai mult, grav lovit, Pălălău a trebuit să aterizeze forțat. Chera n-a renunțat și a atacat din nou; spre satisfacția sa, l-a văzut cvadrimotorul inamic cum se prăbușește și echipajul acestuia salvându-se cu parașuta. Lovit și el, Chera a reușit să-și aducă avionul pe aerodrom, aterizând fără incidente.

Fusese prima lui misiune de luptă, soldată cu prima victorie!

La 10 iunie 1944, în cursul unui alt raid al aviației americane, norocul nu i-a mai surâs lui Chera, fiind doborât de un Mustang. Avionul său fiind incendiat și el grav rănit, a

aterizat forțat într-o pădure și, în contactul cu pomii, Chera și-a pierdut cunoștința. Doi ostași l-au scos cu greu dintre rămășițele aparatului; avea multiple fracturi, arcadele sparte și hemoragie pe gură. Nu dădea nici un semn de viață și fiind socotit mort, l-au lăsat în curtea mănăstirii din Ciorogârla, pentru a fi înmormântat. Așezat pe un catafalc în incinta bisericii, a doua zi, un călugăr a auzit cum „decedatul” gemea. Transportat de urgență la spitalul Colțea din București, sub directă îngrijire a dr. Olănescu, Chera a fost salvat.

Refăcut, s-a întors în cadrul grupului de vânătoare și în septembrie 1944 a luat parte la luptele pentru eliberarea Ardealului de Nord, confruntându-se acum cu aviatorii germani.

În ziua de 23 septembrie 1944, zbura în celulă cu lt. av. Tache Baci, reușind într-o primă fază a luptei să doboare fiecare câte un aparat inamic. Dar inferiori numeric, vânătorii români au fost destrămați și

fiecare obligat să acționeze pe cont propriu. La un moment dat, Chera s-a trezit încolțit de trei adversari. Manevrând cu abilitate, a încercat să se desprindă de ei, dar n-a reușit. Un aparat inamic a părăsit lupta, dar celelalte două nu-l slăbeau deloc. Printr-o răsturnare pe stânga, a evitat rafalele unuia dintre adversari, dar când a redresat aparatul a constatat că unul dintre aceștia venea cu toată viteza spre el. În sus nu putea degaja, căci s-ar fi expus focului celuilalt; în jos nu putea, căci se afla la doar 100-150 m de sol. A înțeles că se afla într-o capcană, dar s-a hotărât să nu cedeze. Cele două avioane se apropiu vertiginos, riscând să intre unul în celălalt. Era o chestiune de fracțiuni de secundă. Nervii adversarului au cedat însă și a degajat el. Calm, Chera a tras ușor de manșă, concomitent cu declanșarea focului și inamicul, lovit în plin, a întâlnit peste câteva clipe pământul.

Obținuse două victorii într-o singură luptă, dar mai mulți

dintre camarazii săi, între care și colegul de promoție adj. av. Alexandru Bouru, își pierduseră viața. Hotărât să-i răzbune, a doua zi Chera a străpuns barajul antiaerienei de pe Dealul Feleacului și s-a năpustit asupra aerodromului inamic de la Someșeni, incendiind la sol un bombardier He-111 H. A revenit și a doua oară, surprinzând de astă dată în rulaj două aparate Focke-Wulf 190, cărora le-a zădărnicit decolarea, unul dintre ele luând foc.

După război, Dumitru Chera a fost avansat ofițer și a îndeplinit diferite funcții în aviația militară și civilă, contribuind la formarea și instruirea multor promoții de aviatori. În 1972 a fost pensionat. Azi, la aproape 80 de ani, căpitan-comandor Dumitru Chera trăiește în cartierul bucureștean Floreasca, consimțind cu greutate să-și depene amintirile din primii ani ai carierei ca adjutant sta-

giar. ■
Comandor (r) aviator
Iordache CONSTANTIN

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de 1 iunie a.c. răspunsul la întrebare (cu mențiunea Pentru concurs) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista Magazin istoric.

Concursul nu are talon.

La ce dată a plecat Mihai Viteazul din Alba Iulia spre Moldova?

a) 14/24 aprilie 1600

b) 29 aprilie/9 mai 1600

c) 6/16 mai 1600

Răspunsul corect la Blitz... concursul din luna martie 2000:

c) - Olga Sturdza

Premiul de un abonament pe un an la revista Magazin istoric a fost câștigat de domnul Gheorghe Rotariu, din Pașcani.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie a.c.

ARHIVA MITROHIN

Apariția cărții semnate de Christopher Andrew și Vasili Mitrohin, *The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West* (Arhiva Mitrohin. KGB în Europa și în Occident), Allen Lane, The Penguin Press, 1999, a stârnit controverse în Marea Britanie. Decizia luată încă din 1992 de către serviciul de securitate britanic (MI 5) și de către ministrul de Interne Jack Straw de a nu deschide o anchetă contra unora dintre britanicii dovediți că au spionat în favoarea Moscovei a fost criticată de presă. Dar actul respectiv se înscria în logica acțiunilor serviciilor speciale britanice. Un spion nu este arestat decât în cazuri foarte rare. Britanicii nu practică descurajarea prin teroarea pușcării. Ei pun accentul pe prevenire. Iar dacă aceasta nu reușește, caută să îl „întoarcă“ pe respectivul agent, să îl folosească împotriva serviciului care l-a recrutat, pentru a afla ce îl interesează și a-l „întoxica“. Este vorba de o anumită atitudine mentală, care cere ca tu să fii mai bun decât adversarul. Și care pune accentul pe păstrarea secretului. Or, un agent arestat, care ajunge în fața unui tribunal, devine sursa unor dezvăluiri, adesea jenante.

Au fost și parlamentari care au ridicat problema dacă nu cumva serviciile britanice de informații și-au depășit competențele, neinformând atâția ani comisiile parlamentare despre cazul Mitrohin și revelațiile pe care el le-a produs. Și lui Christopher Andrew i s-a pus această întrebare. „Fără îndoială că a fost o gravă eroare – a răspuns el –, dar, în general, comisia parlamentară de supraveghere a serviciilor secrete, care este chemată să ancheteze această afacere – își face foarte bine treaba. Putem să avem încredere în ea; va stabili dacă este vorba de un incident izolat sau dacă serviciile secrete ascund în mod sistematic date față de puterea politică. Ceea ce eu nu cred“.

O fi fost o gravă eroare, dar intervalul scurs a permis atât serviciilor secrete britanice, cât și tuturor serviciilor care au profitat de însemnările lui Mitrohin să facă o evaluare exactă a penetrărilor realizate de sovietici și să adopte măsurile corespunzătoare. Iar Moscova, chiar dacă a bănuț ceva, a fost lipsită de elementele concrete care să îi permită o evaluare corectă a dezastrului.

Dar dincolo de toate polemicele pe care le-a stârnit cazul Mitrohin, ce aduce nou, din punctul de vedere al istoricului, cartea a cărei prezentare am început-o în numărul precedent?

În primul rând, o confirmare direct de la sursă că arhivele unui serviciu secret, dar în primul rând cele ale KGB, trebuie privite și cercetate cu foarte multă precauție, ca sursă istorică. La scurtă vreme după

și patronat. Lenin insistă să nu se facă copii ale instrucțiunilor sale și ca originalul să îi fie înapoiat sau să fie distrus de cel care îl primea. Din fericire pentru istorici, nu întotdeauna i-au fost ascultate ordinele.

i-a fost arătat un dosar al Ohranei țariste despre Iosif Vissarionovici Djușașvili. Coperta și literele titlului respectau formatul dosarelor Ohranei, dar privind în interior, Mitrohin a descoperit că întreg

conținutul fusese schimbat. Probabil că Stalin încercase să elimine astfel dovezi că fusese agent al Ohranei. Singurele mărturii care s-au mai păstrat sunt rapoartele unui agent țarist, descoperite în Arhi-

Cat au dreptul să ascundă serviciile de informații din activitatea lor, astfel încât să nu afecteze democrația?

Cat trebuie să știe comisiile de control, pentru ca operațiunile secrete să nu fie puse în pericol?

trecerea lui la Arhivele Primului Directorat General, Mitrohin a descoperit că fonduri întregi puteau dispărea la o simplă comandă, dosare puteau fi falsificate sau „epurate” de piesele nedorite. După executarea lui Beria, la ordinul lui Hrușciiov, arhiva personală a fostului conducător al serviciilor secrete sovietice a fost distrusă. În felul acesta dispăreau toate materialele compromițătoare pe care le strânsese despre colegii săi din conducerea U.R.S.S. Ivan Alexandrovici Serov, conducătorul KGB între 1954-1958, îi raporta personal lui Hrușciiov despre conținutul „provocator” al dosarelor.

La rândul său, Stalin și-a „aranjat”, în anii '20, dosarul, schimbând până și ziua și anul nașterii. Data corectă a fost aflată abia în 1996: 6 decembrie 1878. Odată, la Directoratul Arhivelor Centrale (Glavarkhiv), lui Mitrohin

vele de Stat ale Federației Ruse din care rezultă că bolșevicii din Baku l-au acuzat pe Stalin, înainte de primul război mondial, că era agent provocator și că deturase fonduri ale partidului.

Înainte de a intra în conținutul cărții, câteva cuvinte despre Vasili Mitrohin.

S-a născut în 1922. Și-a început cariera de ofițer de informații în 1948. În acel moment, funcționa Comitetul informațiilor (KI), creat special de Stalin în 1947, pentru a centraliza toate datele privind bomba atomică. El reunea PDG și serviciul de informații al armatei (GRU), care erau implicate în procurarea de date despre bomba atomică realizată de americani. În 1952, când Mitrohin a fost numit prima oară la un post – neprecizat – în străinătate, KI se desființase și MGB (Ministerul Securității Sta-

In 1961, noul șef al KGB, Vladimir Iefimovici Semiciașni, a dispus distrugerea a încă nouă volume de dosare, care conțineau date despre lichidarea, în epoca stalinistă, a membrilor Comitetului Central, a unor ofițeri superiori de informații, a unor frunțași ai mișcării comuniste aflați la Moscova.

Atât Lenin, cât și Stalin au fost foarte atenți să nu lase urme scrise ale ordinelor și acțiunilor „delicate” pe care le-au inițiat

Stalin și Dzerjinski

tului) reluase controlul spionajului extern, cu excepția celui militar.

Anii de început i-au fost marcați de istoria „complotului capitalist”, care urmărea asasinarea lui Stalin și distrugerea U.R.S.S. Cu puțin înainte de moartea lui Stalin, în martie 1953, Mitrohin a primit sarcina să ancheteze presupusele legături sioniste ale corespondentului ziarului *Pravda* la Paris, Iuri Jukov, a cărui soție era evreică.

În iulie 1953, Mitrohin se afla într-o capitală europeană – enervantă această preocupare de a-i ascunde orice urmă a trecerii sale –, când a primit o telegramă, cu indicația de a o descifra personal. A aflat astfel despre arestarea lui Beria. Mitrohin a văzut o scrisoare a lui Beria din închisoare, în care acesta se umilea, cerând să-i fie cruțată viața. „Veți vedea că în doi sau trei ani mă voi îndrepta și vă voi fi încă util... Îi rog pe tovarăși să mă ierte că scriu cumva dezlănat și urât, din cauza stării mele și, de asemenea, din cauza luminii slabe și pentru că nu am pincenezul”.

Serviciul din care făcea parte Mitrohin a dezbătut vreme de două zile cuvântarea lui Hrușciiov la cel de al XX-lea Congres P.C.U.S. Jenihov, șeful lui Mitrohin (ulterior rezident KGB în Finlanda), a afirmat, șocându-i pe toți: „Stalin a fost un bandit!”.

Mitrohin a vorbit și a criticat însă prea mult, în lunile care au urmat. Până la sfârșitul anului 1956, era mutat la arhive. Probabil că această trecere

vreme s-a temut că ar fi putut fi descoperit. Știa prea bine cât de tenace îi urmărea KGB pe contestatari.

Evident, nu își imagina pe atunci prăbușirea regimului sovietic. Spera în apariția unui lider care să nu fie pătat de trecutul său stalinist, așa cum era Hrușciiov. Noul conducător al KGB, Șelepin, părea un astfel de om. Vorbea ușor, declara că elimina orice încălcare a legalității din activitatea KGB. Pe vremea când era student, a fost întrebat ce dorea să devină. „Un șef”, a răspuns el prompt. În 1964, Șelepin s-a aflat între complotiștii care l-au înălțat pe Hrușciiov. Dar colegii săi păstrau prea proaspătă amintirea lui Beria, așa că l-au ales pe Brejnev.

Următorul pas în evoluția lui Mitrohin l-a constituit invazia din Cehoslovacia. Se afla atunci în Germania de Est, unde a putut asculta misiunile în limba rusă ale BBC, Radio Libertatea și Deutsche Welle.

Cu o lună înainte avusese o discuție cu colonelul Victor Rîbov, de la Departamentul V (operațiuni speciale). Acesta i-a spus că a doua zi urma să apară în *Pravda* un articol legat de o misiune a sa. Într-adevăr, era publicat un text despre descoperirea unui depozit de arme în Cehoslovacia. După cum nota Oleg Kalugin, armele imperialiste fuseseră găsite în saci cu inscripții în litere chirilice! Înăbușirea „primă-

Arhivele unui serviciu secret sunt o sursă fascinantă pentru scrierea istoriei: dar istoricul care le investighează trebuie să știe cum au fost alcătuite

pe linie moartă l-a afectat și a constituit punctul de pornire pentru evoluția lui viitoare. Încet-încet, studiind dosarele, dar și privind în jurul său, Mitrohin a descoperit – asemenea lui Oleg Kalugin, dar fără să aibă contactul acestuia direct cu Occidentul – imensa diferență dintre

Mitrohin a intrat în serviciul secret în vremea „complotului doctorilor”, a fost trecut pe linie moartă după „liberalizarea” lui Hrușciiov, a început să își facă însemnările în anii regimului Brejnev și a ieșit la pensie la începutul perestroikăi

sloganurile ideologice și viața de zi cu zi.

În octombrie 1958, a trimis o scrisoare anonimă de protest către *Literaturnaia Gazeta*, în care își manifesta dezaprobarea față de tratamentul la care era supus scriitorul Boris Pasternak. Laureat al Premiului Nobel pentru literatură din acel an, acesta fusese obligat de autorități să refuze înalta distincție. Mitrohin scrisese textul cu mâna stângă, dar multă

verii de la Praga" i-a demonstrat lui Mitrohin că sistemul sovietic nu putea fi reformat.

In anii care au urmat, Mitrohin a fost martor al obsesiei lui Andropov, noul șef al KGB, de a distruge mișcarea de disidență. Opiniile politice ale lui Mitrohin erau tot mai mult influențate de ideile disidenților, chiar dacă nu i-a trecut vreodată prin minte să se alăture lor. Tot ce și-a propus a fost să adune dovezi despre inechitățile sistemului sovietic. Și a făcut-o până în 1984, când s-a pensionat. Cartea publicată împreună cu Christopher Andrew poartă următorul motto, în limba rusă și în caligrafia lui Vasili Mitrohin: „Se dedică tuturor celor care au vrut să spună adevărul și nu au putut“.

Însemnările lui Mitrohin acoperă – așa cum am arătat deja – aproape 20 ani din istoria spionajului sovietic. Datele privind anii de început au interesat prea puțin presa. Dar ele au valoare pentru istoric. În primul rând, Mitrohin surprinde foarte bine continuitatea de mijloace utilizate de Ohrana țaristă și de noua instituție, CEKA. Ambele organizații s-au confruntat cu disidență internă și cu grupuri de emigranți care urmăreau răsturnarea regimului existent (și au și reușit, de altfel!). Așa încât a trebuit să dezvolte și rafineze metode de infiltrare a unor agenți dubli în interiorul lor. De aici

și atenția deosebită pe care au dat-o acelei categorii speciale de agenți, „ilegali“.

La 20 decembrie 1917, la numai șase săptămâni de la victoria revoluției bolșevice, se

păstrat amintirea unor orori de neînchipuit. La Harkov pielea de pe mâinile victimelor era jupuită pentru confecționarea mănușilor. În Voronej, arestații erau vârați în butoaie cu cuie,

rostogolite apoi. În Poltava, preoți au fost trași în țepă. La Odessa, ofițeri alb-gardiști, legați de scânduri, au fost introduși treptat în cuptoare, iar la Kiev, cuști cu șo-

bolani erau fixate de corpul arestaților și încălzite până când șobolanii își croiau drum prin intestinalele victimelor.

Lenin a ignorat practic toate plângerile privind brutalitățile CEKA, laudând rolul pe care îl juca ea în câștigarea războiului civil. Documente păstrate în arhiva Dzerjinski, care au un caracter strict secret, poartă

mențiunea că se vor face doar zece copii: una pentru Lenin, celelalte pentru șefii de departamente din CEKA. Treptat, Lenin s-a implicat până și în detaliile operațiunilor purtate de CEKA. Îl sfătuia pe Dzerjinski cum să facă filajul, cum să conducă anchetele, îl sfătuia că arestările trebuia făcute noaptea. Avea chiar și idei tehnice: cerea realizarea unui electromagnet uriaș, cu care să fie identificate armele ascunse prin case. Deși experimentele au eșuat, Dzerjinski a reușit cu greu să îl convingă pe Lenin că „magneții nu ne sunt de mare ajutor“.

(Continuare în p. 89)

În țara în care masele construiau în mod conștient un viitor mai bun și mai luminos, teroarea era singurul element palpabil

crea CEKA, primul serviciu de securitate al puterii sovietice. Principalul instrument era teroarea și principala sarcină, represiunea. Nu întâmplător, monumentul ridicat lângă Lubianka pentru a comemora victimele terorii a fost făcut dintr-un bloc de granit luat nu dintr-un lagăr din vremea lui Stalin, ci dintr-un lagăr creat de Lenin la țărmul Mării Albe, în toamna lui 1918. Arhivele au

Statuia creatorului CEKA a stat ani de zile în fața sediului KGB

PASIUNILE CANCELARULUI BISMARCK

... a avut mai multe iubiri înainte de a se întoarce la dragostea sa casnică, Johanna

Cancelarul Otto von Bismarck...

Napoleon III l-a supranumit „un Richelieu al Germaniei“, regele Carol I „cel mai mare prusian după Frederic cel Mare“, iar Thomas Mann „fenomen al genului politic al seminției germane“. Contele Otto Eduard Leopold von Bismarck, căci despre el vorbeau cei trei, este cel care, la 18 ianuarie 1871, l-a proclamat pe regele Prusiei, Wilhelm I, împărat german (Deutscher Kaiser), în Sala Oglinzilor

din palatul de la Versailles, marcând astfel actul final al unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei. În calitate de cancelar al imperiului și prim-ministru al Prusiei, Bismarck și-a consacrat întreaga viață consolidării unității proaspăt cucerite.

Dar cine ar fi putut bănuî că austerul om politic avea o inimă de licean?

Maria

În prima tinerețe, Otto al patrulea copil (din cei șase) al căpitanului de cavalerie Ferdinand von Bismarck, afișa un dispreț suveran față de sexul opus. Avea să se schimbe. La 21 de ani i s-a aprins inima pentru domnișoara Laura Russel, nepoata ducelui de Cleveland, și s-a gândit imediat la căsătorie. Cum nu a fost luat în serios, era prea tânăr, a făcut curte unei femei măritate, de 36 de ani. În timpul studiilor de drept și agricultură, urmate la universitățile din Göttingen, Berlin și Greifswald, s-a angajat în mai multe dueluri, făcându-și o reputație de student bătaș.

Curând s-a îndrăgostit de o altă englezoaică, d-ra Isabelle Loraine, tipul clasic de frumusețe londoneză. Aflată la o cură de ape termale la Aachen, tânăra, pe care a însoțit-o la izvor în fiecare dimineață, vreme de două săptămâni, i-a dat speranțe. Au făcut

împreună o excursie la Wiesbaden și au fixat chiar nunta, în cursul anului 1838 (Otto avea deja 23 de ani). Dar Isabelle nu știa o boabă germană și, după două luni și jumătate petrecute în anturajul fetei, Otto a constatat că fusese încet-încet înlocuit de un colonel de 50 de ani, putred de bogat. Oricum, căpitanul de cavalerie von Bismarck, bătrânul lui tată, refuzase să-i dea binecuvântarea și, în plus, îi tăiasse stipendiul, destul de modest, de altfel.

Otto ținea însă morțiș să se însoare. Într-o vacanță a făcut o pasiune pentru Odile von Puttkammer, fiica unui nobil din vecinătatea domeniilor familiei lui, de la Schönhäusen, dar mama fetei s-a împotrivit.

Când i-a murit mama, Otto a rămas mai mult timp acasă, lângă tatăl lui, la proprietatea lor de pe Elba. A încercat să-și umple timpul, alături de alți tineri de vârstă lui. Se distingea între ei prin prea multă

seriozitate: nu dansa cadril cu fete de vârstă lui, își petrecea vremea mai mult singur și nu în grupul de prieteni, iar când îi zbura gândul la dragoste, înclina spre femeii măritate, mame cu mai mulți copii.

S-a atașat totuși de o tânără foarte frumoasă, Maria von Thadden-Trieglaff, logodnica prietenului său, Maurice von Blackenburg. Condiția de logodnică nu a împiedicat-o pe Maria să facă schimb de scrisori pasionale cu Otto. Mai târziu, el va afirma că Maria a fost „prima inimă care a bătut cu adevărat pentru mine“. Dar Maria s-a căsătorit cu logodnicul ei și, peste doi ani, s-a îmbolnăvit și a murit de meningită. Înainte însă, Otto a trebuit să-i promită că se va căsători cu o foarte bună prietenă a ei, Johanna Puttkammer, o rudă îndepărtată a Odilei.

Johanna...

Pe Johanna, o fată slabă, cu bucle negre și ochi mari, negri, Otto o întâlnise prima oară la nunta Mariei, apoi făcuseră cu toții mai multe excursii în Munții Harz. Tânăra nutrea o mare admirație pentru cel cărui îi spusese din prima clipă, mai în glumă mai în serios, Otto cel Mare.

Johanna aparținea pietismului, sectă protestantă a teologului P.J. Spener, caracterizată prin rigorism și ascetism extrem. Toată ziua citea Biblia și se ruga. Pentru a-i obține mâna, Otto a trebuit să-i adreseze tatălui ei o adevărată plēdoarie, despre care va spune mai târziu că a fost prima sa operă diplomatică, deoarece conținea mai multe insinuări decât afirmații.

În sfârșit, la 28 iulie 1847, Johanna von Puttkammer, cu nouă ani mai mică decât el, i-a devenit soție. Au făcut o nuntă mare, la țară, pe domeniul familiei lui Otto, apoi au plecat într-o lungă călătorie de nuntă în Elveția și Italia. Întorși, tinerii s-au stabilit la Schönhofen. Acolo Johanna se simțea la largul ei, putea duce viața de provincială pentru care era făcută: griji domestice și multă liniște.

În același an, Otto von Bismarck a intrat în politică, ca membru în Dieta reunită din 1847, de la Berlin.

Johanna încă nu-și cunoștea soțul. El era făcut pentru marea scenă a țării și lumii. Soția trebuia să-i corespundă, să știe să se comporte în societate. Otto a obligat-o, așadar, să învețe franceza, limba saloanelor, și încet-încet să înțeleagă că viața ei sentimentală va depinde mult de cea publică.

Johanna avea însă mari perioade când rămânea la Schönhofen cu copiii, în vreme ce Otto strălucea ca deputat în saloanele berlineze. După un timp el s-a decis să-și cheme familia, închirind un apartament de patru camere. La seratele mondene a continuat însă să iasă singur, din două motive: pentru diminuarea cheltuielilor, dar mai ales pentru că Johanna nu înțelegea mai nimic din viața de om politic a soțului ei. Exagera necazurile, plictiselile și văicărelile ei cotidiene cu îngrijirea copiilor, pe care le povestea cu lux de amănunte convivilor, fără a realiza ridicolul situației.

În vremea asta, Otto își urma steaua lui. În 1851 Friedrich-Wilhelm IV, care a supravegheat maturizarea politică a viitorului cancelar, i-a încredințat reprezentarea Prusiei în Dieta de la Frankfurt, el participând opt ani la activitatea acestui organism. Bismarck s-a adaptat fără dificultăți obligațiilor și onorurilor noii sale funcții. Strălucea la recepțiile somptuoase, ca invitat al prințului Razwill, al generalului Andreas Gerlach sau al regelui.

Johanna, în schimb, acolo unde trebuia să fie prezentă, era vizibil nefericită. Trebuia să-și decolteze rochiile, să-și comande haine la Paris, contra prețuri pipărate, să danseze, să prezideze dineuri costisitoare și obositoare... ce corvoadă! Mica protestantă avea tot mai mult impresia că trăia în păcat.

Ea habar n-avea ce se cădea să spună și să facă. Sau, mai degrabă, ce nu se cădea să spună și să facă. Se plângea tuturor de prețurile mari, de colicile micuților ei, își arăta „solnițele“ de la clavicule, ceea ce le amuza copios pe doamnele din anturajul fermecătorului Bismarck. Erau multe femei

frumoase în jurul bărbatului ei și nu tuturor el le-a putut rezista.

...Katia...

În octombrie 1858, protectorul său, Friedrich-Wilhelm IV, grav bolnav, a fost înlocuit de un regent, prințul Wilhelm de Prusia, care a numit un nou guvern, sub președinția lui Karl Anton von Hohenzollern. Deși Bismarck a avut încă de la început divergențe de vederi cu regentul, paradoxal el a fost chemat într-un post bun: la 1 aprilie 1859 și-a prezentat scrisorile de acreditare ca ambasador la Sankt Petersburg.

Societatea din capitala de pe Neva l-a primit foarte bine. Curând el s-a îndrăgostit de prințesa Obolenski. Când s-a îmbolnăvit, în două reprize, și-a chemat soția, pe Johanna, care a creat în jurul ei climatul obișnuit: nemulțumiri și văicăreli.

În mai 1862 același regent l-a trimis ambasador la Paris. Orașul nu-l atrăgea, de aceea, cu gândul la plecare, nu și-a chemat soția. De altfel la 18 septembrie același an îi scria unui prieten că situația politică tensionată din țară reclama prezența lui la Berlin. Sosise ora lui Otto von Bismarck.

În vară însă a făcut o călătorie în lungul și latul Franței, ajungând și la Biarritz. A reîntâlnit-o acolo pe prințesa Obolenski și s-a îndrăgostit lulea de prințesa Katia Orlov, o minunăție de numai 21 ani. El avea aproape 50. Katia, care provenea din familia de nobili Trubetkoi, era căsătorită cu Nikolai Orlov, ministru al Rusiei la Bruxelles. Otto și Katia s-au plimbat îndelung pe plajă, sub clar de lună, printre stânci, au vorbit despre toate, s-au destăinuit unul altuia, iar bărbatul a

simțit chiar nevoia să-i povestească Johannei în scrisori despre tânăra sa prietenă, o compară cu Maria, cea moartă de meningită. Îi mărturisea soției că era puțin îndrăgostit de Katia, dar nu se îndoia că ea ar fi putut înțelege situația, dacă ar fi văzut-o pe Katia.

Cei doi îndrăgostiți dispuneau de puțin timp singuri. Îi însoțea permanent guvernanta prințesei, D-ra Gimbal, căreia ei îi spuneau Tante Bimbiche, în plus o droaie de ruși îi asinau cu prezența lor. Dar descoperiseră o groță, pe plajă, unde se puteau ascunde de ochii tuturor. Când soțul Katiei s-a întors de la Bruxelles, Otto i-a însoțit peste tot, și la Toulouse, și la Avignon, numai pentru a-i sta în preajmă tinerei.

Rămasă în Prusia, Johanna, ce avea altceva de făcut decât să se resemneze? Nu și Berlinul, care l-a rechemat. Bismarck a trebuit să-și părăsească prietena la Montpellier, dar în drum spre casă a găsit timp să se oprească la Fontainebleau, unde locuia mama Katiei. Numai pentru a revedea mici obiecte ce îi trezeau amintiri plăcute. Va lua cu el un ac de păr al Katiei și

un medalion de onyx, pe care îl va păstra la lanțul de la ceas până când va închide ochii.

În mijlocul familiei, unde și-a petrecut ultimii ani

...din nou Johanna

La 23 septembrie 1862 Otto von Bismarck devenea – pentru 28 de ani – ministru-prezident al Prusiei, numirea lui în fruntea guvernului fiind decisivă pentru destinele Prusiei și Germaniei. Începea o perioadă epuizantă. În scrisorile către Johanna (publicate în 1900, la doi ani după moartea cancelarului și la șase de la moartea soției lui), Otto anunța că munca pusese total stăpânire pe el. Deși fusese numit de rege,

încă trebuia să-l cucerească pe rezervatul său suveran.

Johanna nu-l mai vedea deloc și se plângea de asta în scrisori. În ce o privește pe Katia, ea tot mai primea scurte epistole scrise în timpul ședințelor Parlamentului.

În 1864, epuizat de muncă, Otto von Bismarck și-a luat 15 zile de odihnă, pe care și-a propus să le petreacă în Pomerania, lângă Johanna care își pierduse mama și era bolnavă. Dar n-a fost să fie așa. A fugit la Katia, pe care nu o văzuse din 1862. A regăsit-o la Frankfurt, unde se aflau Wilhelm I și țarul Aleksandr II. Va petrece o zi întreagă cu Katia la Heidelberg, apoi a însoțit-o pe coasta bască. Cu franchețea-i obișnuită, Otto s-a grăbit să-i relateze soției, într-o scrisoare confuză, bucuria revederii cu tânăra-i prietenă. Bismarck era fericit ca un tânăr de 20 de ani. Uitase de treburile statului, o asculta extaziat pe Katia cântându-i la pian sonate de Beethoven.

Johanna, grav bolnavă, traversa o criză depresivă. Bismarck s-a arătat emoționat de reacția ei. În anul următor, Johanna a ținut morțiș să vină și ea la Biarritz. Otto era de data asta și el nefericit. Orlov își luase soția după el în Anglia. Lui Otto nu i-a rămas altceva decât să-i scrie scrisori de reproș Katiei, care nu-l anunțase nimic. A fost sfârșitul dragostei lor, care l-a marcat pe bărbatul de 50 de ani. Nu mai avea disponibilitate pentru aventuri. Doamnei de Bédoyère, din entourageul lui Napoleon III,

d-na îndrăgostită de el, nu i-a dat nici o atenție.

A îmbătrânit. S-a schimbat. A devenit din ce în ce mai agresiv.

În 1870, când prusienii au ocupat Parisul, Katia Orlov i-a scris lui Bismarck, cerându-i să-i protejeze proprietatea ei de lângă Capitală, ceea ce cancelarul a făcut imediat. Deși mult mai tânără, prințesa Orlov a murit în 1875, lăsându-l neconsolat pe Bismarck.

De-acum înainte nu i-a mai făcut griji Johannei. Viața sa galantă era la asfințit. Soția a continuat să-i stea alături, la fel de oripilată de mondenitățile societății, la fel de copleșită de treburile casnice și tot la fel de departe de evenimentele curente, atât de acaparatoare pentru ilustrul ei soț, care va părăsi, prin demisie, postul de cancelar la 20 martie 1890.

Cu doi ani în urmă pe tronul Germaniei urcase Wilhelm II, căruia, la cei 28 de ani ai săi, nu-i convenea un mentor ereditar. Vroia să domnească singur. Otto von Bismarck, artizanul unității germane, trebuia să plece.

Când a murit Johanna, în 1894, după o boală lungă, vegheată de Otto von Bismarck a fost profund răscolită. Nu i-a supraviețuit decât patru ani.

Retras pe fastuosul său domeniu de la Friedrichsruh, bătrânul părea a se fi încadrat, în sfârșit, în familie: cu copii și nepoți, cu plimbări prin parc, însoțit de câinele său de vânătoare. Dar fără bucuria de a trăi, fără râsul homeric de altădată. ■

Florentina DOLGHIN

Sankt Petersburg, orașul în care Otto von Bismarck a fost ambasador

Visul lui Petru cel Mare a fost să îmbine știința Apusului cu suflul rus. În clipa în care Rusia, păstrându-și în sușirile innăscute, va dobândi priceperea teh-

Un grup de constructori și arhitecți recrutați din rândul foștilor soldați ai regelui Carol XII

nică a vecinilor săi, Rusia va fi de neînving, credea el. Mai ales după călătoria făcută la Anvers, Bruxelles, Dunquerque, Paris, Amsterdam, Berlin.

PRIZONIERI ȘI COLONIȘTI ÎN SIBERIA

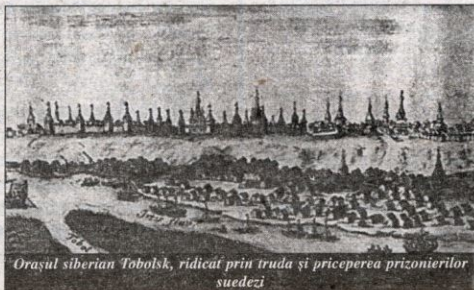
Ing. GAD CALMGRAN (Suedia)

În 1725, la scurtă vreme după moartea țarului Petru I al Rusiei, Bernard de Fontenelle (1677-1757), secretarul Academiei de Științe a Franței, a organizat o ședință comemorativă. Parisul mai păstra se pare ecouri din timpul vizitei pe care țarul Petru o făcuse în Franța cu opt ani în urmă. Petru purta aureola învingătorului lui Carol XII al Suediei, la Poltava, în 1709, și stărnise interesul întregii Europe prin campania sa de modernizare și reformare a imperiului de la Răsărit. Modernizare însemnând adoptarea stilului de viață al Europei Occidentale, ceea ce presupunea construcții de orașe, institui-

rea unor măsuri administrative eficiente, dezvoltarea căilor de comunicație, a învățământului de toate gradele etc.

Sub această impresie, Fontenelle aprecia că victoria obținută de Petru I la Poltava îi oferise acestuia posibilitatea neașteptată de a putea utiliza cu maximum de eficiență capacitatea profesională a unui important număr de specialiști suedezi în diverse domenii, foști oșteni ai lui Carol XII. „Circa 3.000 de ofi-

țeri suedezi făcuți prizonieri – aprecia Fontenelle – au fost dispersați atunci în diferite regiuni ale Rusiei, în special în Siberia ... Acești prizonieri care erau lipsiți de mijloace de

Orașul siberian Tobolsk, ridicat prin truda și priceperea prizonierilor suedezi

existență s-au apucat aproape toți să practice meseriile pe care le cunoșteau și nevoia i-a făcut foarte îndemânatici. Între ei se găseau chiar și lingviști și matematicieni. Ei au devenit un fel de coloniști care au civilizat pe vechii locuitori ai regiunii și care, astfel, au putut intra mult mai rapid în contact cu oamenii de știință din Petersburg și Moscova”.

La data când Fontenelle făcea aceste aprecieri, apăruseră deja primele lucrări despre activitatea civilizatoare a suedezilor în Siberia. În 1721, la Halle, apăruse o lucrare intitulată *Situația, externă și internă a prizonierilor din Rusia*. Mai cunoscută a devenit însă lucrarea *Cel mai nou stat din Siberia*, tipărită la Nürnberg în 1725. Era un fel de monografie a Siberiei, conținând date istorice, geografice, etnografice, economice și culturale. De atenție deosebită s-a bucurat orașul Tobolsk, construit de prizonierii suedezi, iar capitolul final al cărții era închinat școlii din Tobolsk, puternic sprijinită și de comunitățile germane stabilite prin părțile locului. Fondatorul școlii, căpitanul Kurt Friedrich von Wreech, a tipărit el însuși o carte de 800 de pagini – *Istoria prizonierilor de război suedezi în Rusia și Siberia...*

Idată ajunși în Siberia, prizonierii suedezi aveau un regim nu foarte aspru, dar se simțeau marcați de condiția lor de captivi. Visurile lor de libertate transpar chiar și dintr-o hartă ca aceea întocmită de F.S. von Strahlenberg, în care sunt reprezentate nordul și nord-estul

Siberiei, cu specificarea zăcămintelor minerale întâlnite acolo. Interesant este faptul că într-unul din cartușele hărții (casetele explicative) sunt desenați doi prizonieri suedezi cu compasele în mână, executând lucrări de cartografie. Sub cartuș scrie „Per Vincula” (În lanțuri), iar deasupra lui „Pax in Terra” (Pace pe pământ). „Acum =

scria Strahlenberg – pacea a venit și toate piedicile au fost înlăturate, astfel ca Europa cea curioasă să fie în măsură să primească toate informațiile despre Siberia, care, până acum, nu erau accesibile datorită războiului și fatalului prizonierat”.

Imare parte din prizonierii suedezi au fost duși la Petersburg, unde Petru își construia noua sa Capitală, pentru a fi utilizați pe diferite șantiere de lucru. Condițiile de muncă erau deosebit de grele datorită terenului mlăștinos. Mulți dintre ei au pierit, fără a se ști precis câți au murit aici. Suedezii au lucrat la construcția Palatului Amiralității – cartierul general al flotei ruse de război din Marea Baltică –, alții la Palatul de Iarnă (mândria noii Capitale, amplasat chiar în centrul orașului), dar și la amenajarea parcului de vară de la Peterhof, la 20 km vest de Petersburg.

De altfel, talentul constructorilor suedezi a fost remarcat pretutindeni. Unii dintre oștenii lui Carol XII au fost împinși de valurile soartei și pe meleagurile românești (*Magazin istoric*, nr. 12/1969, 7/1970, 9/1983 și 5/1993). Cei ajunși pe malurile Dâmboviței, se spune, au construit celebrul Turn al Colței, în 1714. ■

Portrete uitate ale mileniului

„Omul nu este decât o trestie, cea mai fragilă din natură, dar este o trestie gânditoare“.

În plin secol XVII, secolul științei și al filosofiei raționaliste, o singură voce i-a pus în gardă pe contemporani asupra exceselor raționamentului matematic. Paradoxal, ea a aparținut uneia dintre marii matematicieni ai momentului. „Spiritul geometriei“ era insuficient. Minte trebuia să înțeleagă un altul, mai pătrunzător și mai complex. Este cazul savantului Blaise Pascal, la început matematician, la sfârșit mistic. Revista spaniolă Historia y vida i-a consacrat un portret, pe care îl prezentăm în adaptarea colaboratoarei noastre MARIANA BOBEL.

BLAISE PASCAL

S-a născut la Clermont-Ferrand, capitala regiunii franceze Auvergne, în familia magistratului Etienne Pascal, care, în 1616 se căsătorise cu Antoinette Begon. Părinții săi locuiau în confortabilul conac din Langeac, pe care în cele din urmă l-au cumpărat și unde, în 1623, s-a născut micuțul Blaise.

În 1631 Etienne Pascal a rămas văduv, și-a investit toate bunurile în obligații de stat, a renunțat la magistratură și s-a instalat la Paris, împreună cu Blaise și celelalte două fiice.

La numai zece ani, Blaise și-a relevat înclinații spre știință. Tatăl său a constatat cu stupeoare că băiatul descoperise singur cea de-a 32-a teoremă din prima carte a lui Euclid.

Fostul magistrat l-a luat atunci cu el la reuniunile săptămânale organizate de părintele Mersenne, prieten cu Descartes și mare iubitor al științelor. La mănăstirea sa se întâlneau matematicieni de talia lui Descargues, autodidacți ca Le Pailleur (celebru pentru uimitorul său capacitate de a rezolva cele mai grele probleme), Roverval, profesor de matematici la Collège de France, rival al lui Descartes și precursor al lui Newton, și alți matematicieni celebri, cum au fost Carcavy, Hardy sau Fermat.

În această ambianță, în mintea lui Blaise Pascal s-a instalat repede febra cercetării științifice. Înainte de a fi împlinit 16 ani, a publicat un *Eseu despre secțiunile conice*, ce a produs o adevărată senzație. Mai târziu a fost comentat de Leibniz, înflăcărat admirator al lui Pascal.

În 1642 tânărul om de știință descoperea principiul mașinii de calculat, experimentat în peste 50 de modele fabricate de el însuși. Trei ani mai târziu, a trimis o celebră scrisoare cancelarului regal, în care afirma: „Dacă publicul ar putea obține un beneficiu din invenția pe care am făcut-o; în sensul efectuării de operații aritmetice printr-un procedeu nou și comod, aş rămâne îndatorat Alteței Voastre“.

În continuare, savantul propunea politicianului fabricarea unei mașini de calculat în serie. Din păcate, în vremea aceea societatea era total nepregătită pentru asemenea descoperiri. În birourile regale ideea s-a oprit. A fost socotită o extra-vagantă.

Începând din 1646, Pascal s-a dedicat problemei vidului. Doi ani mai târziu, sub conducerea sa, la Puy de Dôme, s-au realizat experiențele cumnatului său, Florin Perrier, repetate apoi în clopotnițele catedralelor „Saint-Jacques“ și „Notre Dame“ din Paris.

Aceste experiențe au condus la inventarea seringii, barometrului și presei hidraulice. În 1654 Blaise Pascal și-a încheiat tratatele despre echilibrul lichidelor și greutatea maselor de aer și a colaborat cu matematicianul Fermat la studiul calculului probabilităților.

Episcopul olandez Cornelis Otto Jansen semnase în 1640 o carte în latină, intitulată *Augustinus*, un rezumat al ideilor Sfântului Augustin. Lucrarea constituia un fel de revizuire a creștinismului. Simpatizanții episcopului se întruneau în două mănăstiri, una din Paris, cealaltă din Port-Royal-des Champs, ei creând o amplă mișcare jansenistă. Așa se face că una din surorile lui Pascal, Jacqueline, și, prin intermediul ei, și matematicianul s-au inițiat, relațiile lor cu jansenistii devenind din ce în ce mai strânse. În anul 1653 Jacqueline a fost primită în cinul călugăresc și și-a luat numele de sora Eufemia.

Într-o epistolă nedată, dar scrisă probabil în ianuarie sau februarie 1654, adică la un an și jumătate după primirea Jacquelinei în cinul călugăresc, Blaise Pascal i se confesa celeilalte surori, Gilberte, că s-a convertit la un creștinism de tip jansenist. Era epoca de condamnare a jansenistilor, dorită de iezuiți, a căror influență sporise într-atât încât, din ianuarie 1656 până în martie 1657, Pascal și-a asumat apărarea prietenilor săi. Sub pseudonim, el a publicat celebrele *Scrisori către un provincial* (mai cunoscute ca *Provincialele*), violentă diatribă împotriva iezuiților, considerată una dintre capodoperele literaturii franceze.

De la convertirea sa până la moarte, survenită în 1662, Pascal a trăit ca un laic creștin, legat de comunitatea din Port-Royal. Din acei ani datează celebrele *Cugetări* găsite în ciorne după moartea autorului, printre hârtiile sale, și reprezentând schița unei opere de mari dimensiuni, pe care n-a ajuns să o scrie, în apărarea religiei creștine. Pentru a-și alunga atrocele dureri de cap, Pascal s-a ocupat uneori de probleme matematice. A rezolvat, de exemplu, problema cicloidei și a scris câteva tratate.

Într-o scrisoare adresată matematicianului Fermat, la 10 august 1660, îi explica

Perrier măsurând nivelul mercurului și vidului în tubul lui Torricelli

„Ziua de sâmbăta trecută, 19 ale lunii curente, a fost foarte stabilă; totuși, pe la orele 5 dimineața, vremea părea destul de frumoasă și vârful Puy-de-Dôme văzându-se bine în zare, am hotărât să merg să fac experiența“. În septembrie 1648, câțiva savanți și demnitari din provincia franceză Auvergne, fețe bisericești și laici, în frunte cu Florin Perrier, care acționa „la comanda“ cumnatului său, marele matematician și filosof mistic Blaise Pascal, au urcat pe vârful de munte ce domină orașul Clermont-Ferrand pentru a face o experiență de fizică.

acestui că abandonase total geometria, ocupându-se numai de salvarea sufletului. Un act scris probabil între 1659 și 1661 conține o rugăciune ce trădează un om bolnav, care-și accepta boala ca venită de la Dumnezeu: „Tu mi-ai dat sănătatea, pentru a o folosi în slujba ta, iar eu am profanat-o; acum îmi trimiți boala și durerea, pentru a-mi corecta pașii; nu permite să te supăr cu nerăbdarea mea. Mi-am folosit prost sănătatea, iar tu mi-ai pedepsit pentru asta; nu permite ca acum să-mi folosesc prost pedeapsa“.

În același an, 1660, a survenit moartea surorii sale Jacqueline. La 3 august 1662 Blaise și-a făcut testamentul, iar la 19 august a închis ochii pentru totdeauna, în vârstă de numai 39 de ani, în casa surorii sale Gilberte. Casa proprie o lăsase unei familii sărace. ■

Invidia lui Descartes

În câteva clipe cei de față au rezolvat o divergență teoretică ce separa de secole lumea savanților: unii afirmau că vidul există, alții negau existența lui. Demonstrația de pe culmea Puy-de-Dôme a dovedit că primii aveau dreptate. Încă de la Aristotel (382-322 î.e.n.) ipoteza existenței vidului fusese proscrisă, iar savanții occidentali ai Evului Mediu fixaseră în dogmă interpretarea naturii conform viziunii marelui savant grec.

Teama de vid (horror vacui) s-a șters atunci de pe lista celor 219 „excrabile erori” publicate în 1277 de episcopul Parisului, Etienne Tempier. Cu ajutorul unui dispozitiv cu mercur (argint-viu, cum i se spunea, datorită culorii și mobilității sale), Florin Perrier experimentase „echilibrul lichidelor”, demonstrând că greutatea aerului varia în funcție de altitudine (Puy-de-Dôme se afla la 1 400 metri deasupra nivelului mării).

Descoperirea – fără de care nu s-ar fi putut ajunge la era spațială – aparținea lui Blaise Pascal, pe care numai constituția fizică fragilă îl obligase să-și roage cumnatul să-l înlocuiască acolo, sus, la 1 400 m.

Disprețuitorul René Descartes, care se îndoiește tot timpul de revelația lui Pascal, afirmând chiar că singurul vid în care el personal credea era cel din creierul lui Pascal, s-a grăbit să dea înapoi după succesul lui Pascal. Mai mult, a încercat să stoarcă ceva din afacere, declarând că el i-a sugerat lui Pascal experiența și că „nu s-a îndoit niciodată de succesul lui”.

Fără îndoială că din nici o istorie a explorărilor spațiale nu pot lipsi toponime ca Worcester, în statul Massachusetts, unde a lucrat Robert Goddard (1882-1945), specialist în propulsia rachetelor și precursor al aeronauticii, Peenemünde, pe malul Mării Baltice, unde Werner von Braun și echipa lui au pus la punct rachetele V1 și V2 ale lui Hitler, Cap Canaveral, în Florida, de unde au plecat multe misiuni spațiale americane, sau Baikonur, cosmodromul din Kazahstan, loc de lansare în spațiu a navelor cosmice rusești. Dar era spațială propriu-zisă a debutat pe colinele vulcanice de la Puy-de-Dôme, în urmă cu 350 de ani. Acolo s-a probat pentru prima oară existența spațiului.

F. D.

ARHIVA MITROHIN

(Urmare din p. 80)

În 1921, când a fost, până la urmă, obligat să accepte sprijinul american pentru a face față foametei, Lenin era convins că, de fapt, în spatele lui American Relief Association, care aducea hrană, se aflau serviciile de informații americane. Într-o notă adresată adjunctului lui Dzerjinski, Lenin atrăgea atenția că agenți străini erau „angajați în coruperea pe scară largă a cekiștilor înfometati și insistă să se ia măsuri pentru hrănirea și îmbrăcarea lor, astfel încât să fie feriți de tentații. Peste un sfert de secol,

toți cetățenii sovietici care lucraseră pentru ARA au fost siliți să semneze declarații în care recunoșteau că au fost spioni americani.

La scurtă vreme după crearea sa, CEKA a început să se preocupe de obținerea informațiilor din exterior. Cariera primului său agent trimis peste hotare, Aleksei Frolovici Filippov, a fost departe de imaginea cekiștilor eroici. Filippov, care studiase dreptul, era editorul unui ziar. Recrutat de CEKA, a plecat în Finlanda, sub acoperire de ziarist și om de afaceri, după ce a semnat un angajament că avea să furnizeze toate informațiile la care avea acces, fără plată. La 4 ianuarie

1918, Lenin recunoștea independența Finlandei pentru a începe apoi să planuiască readucerea ei sub autoritatea Moscovei. La sfârșitul lunii, un puci organizat de comuniști, sprijinit de garnizoana militară rusească din Helsinki, amenința independența tânărului stat. Forțele naționale finlandeze, conduse de fostul ofițer țarist Karl Mannerheim, au reușit să restabilească situația. La începutul lunii aprilie 1918, au intervenit în Finlanda trupele germane, care au pus capăt și puciului, și carierei de spion a lui Filippov. ■

(Va urma)

Prezentare de Dorin MATEI

PRIMUL GUVERN AL ROMÂNIEI (11 mai-13 iulie 1866)

Afaceri străine (Petre)		Crustaceu			Președinte și internele (Lascăr)		A da cu lac	
		În oraș					Ornată	
Platou		Trai			Justiție (Ion C.)		Stă pe cal	
				La domiciliu				
				Aceea				
În rovine!			Luat în focuri					
Finanțe (Ion C.)								
							Mezel	
În fotă!			Actor					
Câine de vânatoare			Vizită scurtă					
				În lagăre!		Ana Aslan		
Ziua trecută		Prietenesc						Lucrări publice (Dimitrie A.)
		Cuite și Inst. Publică (Constantin A.)						
				Unu și unu!		În masă!		
						inginer (abr.)		
Calificativ la școală					Dinte de fierăstrău			
A dori					În salină!			
				Încet				
				A cunoaște			Singur	
	German din Transilvania		Solitar					
			Perioade mari de timp					
							Nud... goll!	
					În nugă!		În potire!	
Deștept								
Auricul (anatom.)						Poartă același nume cu altul		
Ax								
				Război (general Ioan Gr.)				

Gheorghe BRAȘOVEANU

1964 - 1973

Papa

Anul 1964 începe cu un eveniment istoric: la 4 ianuarie pentru prima oară un papă vizitează Pământul Sfânt. Paul VI este primit la Amman de regele Iordaniei, Hussein, apoi își continuă călătoria la Ierusalim în automobil. La Nazaret este întâmpinat de președintele Israelului, în partea israeliană a Ierusalimului, vizitează monumentul închinat victimelor holocaustului, iar pe Muntele Măslinilor, în teritoriul iordanian, are loc întâlnirea cu patriarhul Constantinopolului, capul bisericii ortodoxe grecești, Atenagoras.

Stan

După ce în 1957 a murit Oliver Hardy (Bran), la 2 februarie 1965 trece în neființă și

al doilea membru al cuplului american, unic în felul său, Stan și Bran. Stan Laurel, de doi ani hemiplegic, a fost creierul celebrului tandem comic. Avea 75 de ani și își păstrase naționalitatea britanică.

Beznă

Opt state americane și Canada au fost cuprinse de panică, provocată de o pană de curent, care a durat 14 ore și a afectat 30 milioane de locuitori. La

ora 18.27, pe 9 noiembrie 1965, New Yorkul a căzut în întuneric. 800 000 de călători fiind închiși în metroul orașului. Cauza? Un ordinator de la centrala electrică Niagara. Paradoxal, numărul furturilor a fost doar de un sfert față de o perioadă normală, la lumina zilei.

Despărțire

La 21 februarie 1966, are loc o conferință de presă a generalului de Gaulle, care anunță că

Franța se retrage din NATO și refuză stocarea de arme nucleare în bazele americane din Franța. Încă din 1958 Parisul nu își ascunsese intenția (în discuțiile dintre Eisenhower și de Gaulle) de a-și recâștiga independența strategică. De Gaulle își exprimă

Paradă militară la Moscova (1965)

astfel opoziția față de posibilitatea ca Franța să se vadă „implicată automat într-un război”.

Surveyor

După un zbor de trei zile, la 2 iunie 1966, sonda lunară americană Surveyor sosește pe Lună, asele-nizează în zona prevăzută și începe să transmită imagini de pe suprafața astrului. Cele mai mici aspecte ale solului lunar sunt redată cu maximă perfecție.

Copit din Hanoi într-un adăpost

Revoluție

China „declară război lumii”, respinge linia prooccidentală în toate aspectele vieții: restaurante, cafele, comerț, numele străzilor, transformate în sloganuri proletare militante, vestimentație, construcții etc.

Un nou stil de viață – cu Cartea roșie a lui Mao în mână – începe pentru poporul chinez. Cele 23 de legi ale Revoluției cul-

Telex

● Pastorului american Martin Luther King, apărător al drepturilor negrilor, i se decernează Premiul Nobel pentru pace. (14 octombrie 1964, aceeași zi în care la Moscova, Hrușciiov este îndepărtat de la conducerea U.R.S.S.)

● Explozia primei bombe nucleare chineze (16 octombrie 1964)

● În 13 mai 1965 R.F.G. și Israelul stabilesc relații diplomatice

● „Nu progresul sau știința reprezintă adevărata amenințare pentru pace, ci omul însuși” (Papa Paul VI la tribuna O.N.U., 4 octombrie 1965)

● Apar, în California, primele grupuri hippy (1 ianuarie 1966)

turale, impuse de partidul comunist, la 21 august 1966, fac parte din cuvântul lui Mao măsura tuturor lucrurilor.

Grefă

Louis Washkansky, de 55 de ani, un locuitor al Africii de Sud, devine peste noapte un pacient-vedetă. O echipă de cardiologi conduși de prof. Christian Barnard execută – pentru prima oară în istoria umanității – implantarea unei inimi străine, de la o tânără de 25 de ani (3 decembrie 1967).

Varșovia

În Varșovia și Cracovia, zeci de mii de studenți manifestează pentru drepturile lor fundamentale la libertate (8 martie 1968). În uzine și întreprinderi, comitetele muncitorești îi urmează. Forțele de ordine intervin brutal: 1 208 persoane (din care 367 studenți) sunt arestate. La 30 martie autoritățile închid Universitatea din Varșovia.

La înmormântarea lui Martin Luther King

Biafrezi

Războiul civil care face ravagii în Nigeria de aproape un an (suntem în septembrie 1968) ia aspectul unei exterminări sistematice a populației: între 8 000 și 10 000 de persoane mor zilnic de foame în Biafra (sud-vestul țării), în lagărele de refugiați. Informațiile descriind suferințele copiilor fac înconjurul lumii. Luptele împiedică intervenția eficientă a Crucii Roșii internaționale.

Christian Barnard

Ionesco

Eugen Ionesco devine, la 22 ianuarie 1970, membru al Academiei Franceze. De origine română, autorul *Rinocerilor* a trăit încă din copilărie la Paris. A șocat de la primele sale scrieri. Jocurile de cuvinte și quiproquo-urile din piesele sale stârnesc mai întâi râsul, apoi îndeamnă la reflecție.

Împăcare

La 7 decembrie 1970, la Varșovia, se semnează tratatul de normalizare a rela-

Președintele Johnson urmărește la televizor lansarea unei rachete „Saturn”

țiilor germano-poloneze. Germania recunoaște frontiera vestică a Poloniei, pe linia Oder-Neisse, ambele state insistând pe inviolabilitatea ei. Cu ocazia vizitei sale în Polonia, motivată de acest tratat, cancelarul Willy Brandt îngenunchează la ghettoul din Varșovia, în fața monumentului închinat memoriei victimelor nazismului.

Decese

Anul 1970 excelează prin numărul mare de personalități de răsunet ce trec în lumea de dincolo: Nasser,

Telex

- În secret, Sophia Loren se căsătorește la primăria din Sèvres cu producătorul italian Carlo Ponti (9 aprilie 1966), cu care se mai căsătorise o dată, ilegal (pentru că Ponti avea atunci o altă soție) în Mexic, în 1957

- La Linz, în Austria, se creează Partidul național democrat neonazist (12 februarie 1967)

- Fiica lui Stalin, Svetlana Allilueva, obține, în cursul unei vizite în Elveția, la 12 martie 1967, o autorizație de sejur limitat, după ce și-a anunțat intenția de a nu se mai întoarce în U.R.S.S. În zilele următoare ea va pleca în S.U.A. Definitiv

- Fostul ministru cubanez și revoluționar Ernesto „Che” Guevara este asasinat la 9 octombrie 1967

Dos Passos, Bourvil, Kerenski, Sukarno, Elsa Triolet, Bertrand Russel, Jérôme Carcopino, Salazar, Erich Maria Remarque, François Mauriac, Nina Ricci, Charles de Gaulle, Daladier, Luis Mariano.

Cassius Clay

Război

India declară război Pakistanului (3 decembrie 1971). Încă din martie, după proclamarea independenței Bangladeshului, tensiunile crescuseră. Armata indiană aproape că distruge total aviația pakistaneză. Pe 14 decembrie, capitala, Dacca, este capturată de parașutiștii indieni. Pe 6 decembrie India recunoaște Bangladeshul. În Pakistan, președintele demisionează și îi succede Ali Bhutto.

Taiwan

La 21 februarie 1972, la Pekin, Richard Nixon este primit de Zhou En-lai,

primul ministru, apoi de președintele Mao. În China au fost voci, îndeosebi în rândurile armatei, nemulțumite de pragmatismul noii politici duse de Zhou En-lai. Ostilitate față de această întâlnire nutrea și Moscova. Președintele Nixon se declară gata să restabilească relații normale între cele două țări și să-și retragă trupele din Taiwan.

Papa Paul VI cu regele Hussein

Pietà

Un imigrant maghiar în Italia, nu în toate mințile, lovește cu ciocanul statuia Pietà a lui Michelangelo din basilica San Pietro de la Roma (21 mai 1972). Reușește să-i smulgă un braț, în vreme ce strigă: „Eu sunt Iisus Cristos”. În Italia atentatul a provocat o dezbateră privind operele de artă, mulți socotind că nu trebuie continuat cu expunerea în fața publicului a originalelor, riscându-se astfel neașteptate acte de vandalism.

Telex

● Studentul ceh Jan Palach își dă foc în Piața Wenzel din Praga, în fața mulțimii (16 ianuarie 1969), ca un gest de protest împotriva situației politice din Cehoslovacia neschimbată după intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia (fără România)

● În România au loc mari inundații, ce afectează aproape toate zonele țării (mai 1970)

● La Bruxelles, mii de persoane protestează împotriva aplicării TVA (19 februarie 1971)

● La 26 decembrie 1971 China este admisă în O.N.U., de a 26-a Adunare Generală: 76 voturi pentru, 35 contra, 17 abțineri

● O lună de epidemie de holeră (septembrie 1973) în Italia: 23 de morți și 2 344 persoane spitalizate

Pace?

La 27 ianuarie 1973 Statele Unite suspendă ostilitățile contra Vietnamului de Nord, în aceea zi la Paris fiind semnat un acord de încetare a focului. Actul cuprinde 23 de articole și prevede retragerea forțelor americane într-un interval de 60 de zile. Hanoiul, de partea lui, va elibera prizonierii de război. În ciuda speranțelor, nu este pace în Vietnam,

luptele se intensifică. Bilanțul creează un șoc în S.U.A.: 56 000 soldați morți din totalul de aproape 500 000, 135 miliarde de dolari cheltuiți. S.U.A. trebuie să accepte că nu pot câștiga chiar toate războaiele.

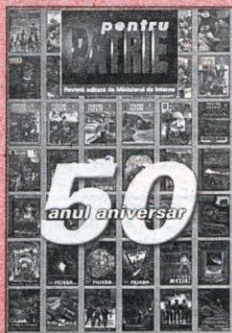
Generalul Suharto, liderul Indoneziei

Allende

11 septembrie 1973. Posturile de radio și canalele de televiziune anunță că forțele armate comandate de generalul Augusto Pinochet, șeful Statului major, sunt stăpâne. Palatul la Moneda, sediul guvernului, este încercuit. Președintele socialist Salvador Allende, răspunzător pentru situația dezastruoasă a țării, este omorât. După unele surse, lovitura de stat a fost orchestrată de CIA.

Rubrică realizată de:
Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI

DIALOG CU CITITORII

PENTRU PATRIE - 50

Revista cu acest titlu, editată de Ministerul de Interne, a împlinit, de curând, cinci decenii de existență.

Un elegant număr festiv este consacrat acestei aniversări.

Adresăm colegilor noștri din redacția revistei semicentenare călduroase felicitări și noi și noi aparții.

La mulți ani!

CENTENAR GHEORGHE ȘTEFAN

DI. CORNELIU TAMAȘ, din Râmnicu Vâlcea, ne trimite un succint documentar bibliografic (16 p., Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea) al operei acad. prof.

Gh. Ștefan (1899-1980), arheolog, decan al Facultății de istorie a Universității din București (1956-1966), originar de pe meleaguri vâlcene.

Reținem această mărturisire de credință a istoricului: „Ceea ce m-a caracterizat a fost sobrietatea. Nu mi-au plăcut, de pildă, discursurile, mai ales discursurile-fluvii, de aceea am și vorbit puțin, numai când a fost nevoie. De asemenea, nu mi-a plăcut să scriu mult, adică să scriu foarte pe larg, am avut un stil sobru, poate din cauza culturii clasice. De aceea am scris puțin“.

ANONIME

Un cititor constant, a cărui semnătură este indecifrabilă și adresă nementionată în scrisoare - ne trimite câteva considerații (de altfel interesante) pe marginea serialului din paginile noastre consacrat ansamblului arhitectural brăneșian de la Târgu Jiu.

Nu le putem publica fiind... anonime.

Așa cum am precizat și în alte rânduri și cum este practica oricărei publicații, scrisorile anonime nu se iau în considerație.

Deci, stimați cititori: când ne scrieți, pentru a putea primi răspunsul așteptat - fie prin poștă, fie în paginile revistei - evitați anonimatul.

Același răspuns și pentru doamna MIHAELA LOBOT, din Călărași, care ne scrie pe marginea rubricii Cărți sosite la redacție.

28, NU 29

Domnii PETRE STANCIU, din Doman, Caraș Severin și GH. GRIGORE, din Tișeu, jud. Buzău, ne sesizează că în nr. 3/2000, la p. 12, coloana 2, aliniatul 4 s-a strecurat o eroare calendaristică. Dl. I. Calafeteanu precizează că greșeala nu aparține lui C. Vișoianu, autorul documentului, ci se datorește transcrierii neatepte a textului. Corect se va citi: „Ziua următoare, 28 februarie...“

CERERI ȘI OFERTE

MIHAI CERNOMAZ, Roman, Bd. Roman Mușat, bl. 1, ap. 4, oferă colecția 1967-1994.

ATANASIE POPOVICI, București, str. Rușești, nr. 3, bl. 3, ap. 3, oferă colecția completă.

MARCEL DRĂGOTESCU, Piatra Neamț, Bd. Traian, nr. 76, bl. H-1, sc. B, ap. 63, oferă colecția completă.

VASILE OGLAN, Bacău, str. Cornișă, nr. 1, bl. 15, ap. 6, solicită: nr. 3, 7/1991; 1/1992; 7/1999; oferă numere dispărute din anii 1975-1994.

„DOSARELE ISTORIEI“

nr. 5(45), 2000 care va apărea pe 10 mai, va propune un grupaj de articole, documente și fotografii inedite sau rare despre

CAROL AL II-LEA: REGE, DICTATOR, MECENA, PLAYBOY

Din cuprins:

- Un român autentic: înjură și face datorii...
- Carol al II-lea, un portret politic
- „Oșteanul“ Carol al II-lea
- Atenatul eșuat din Vinerea Mare
- „Voievodul culturii“: „protectorul cărturarilor“
- Carol al II-lea, un produs sau o victimă a cinematografiei?
- Carol al II-lea și Garda de Fier
- Carol al II-lea și notele ultimative sovietice
- Carol al II-lea și „pâinea amară“ a exilului
- A vrut Stalin să-l restaureze pe Carol al II-lea?

CONTENTS (Romanian History) V. Pârvan The Teachers in the Life of the City • C. Rezachevici The Moldavian Itinerary of Michael the Brave • I.A. Pop The Patriarch Chiril Lucaris and the Romanians from Transylvania • R. Netzhammer Carol I about Plevna • M. Ioniță Peșcu Curcunul – Legendary Hero • Al. Oșca Antonescu and the German Military Mission • P. Otu The Phantom Cabinet of Constantin Argetoianu • T. Wexler Wilhelm Filderman thanks to the Romanian Elite • G.G. Potra Unknown Correspondence of I. Heliade Rădulescu • A. Davier The French-Romanian Relations (1880-1920; III) • D. Preda, M. Bucur 80 Years of Diplomatic Relations with The Vatican • A.M. Mironov 1934. Soviet Russia establishes a Legation in Bucharest • V.V. Tilea Envoy Extraordinary (IV) • I. Scurtu 1918-1940. The Way Governments were formed (V)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) V. Pârvan Les Enseignants et la vie de la cité • C. Rezachevici L'itinéraire moldave de Michel le Brave • I.A. Pop Le Patriarche Chiril Lucaris et les Roumains de Transylvanie • R. Netzhammer Charles I sur la bataille de Plevna • M. Ioniță Peșcu Curcunul, figure de proue • Al. Oșca Le maréchal Antonescu et la Mission militaire allemande • P. Otu Le Gouvernement-fantôme Constantin Argetoianu • T. Wexler Wilhelm Filderman rend grâce à l'élite roumaine • G.G. Potra Correspondance inédite I. Heliade Rădulescu • A. Davier Les relations franco-roumaines (1880-1920; III) • D. Preda, M. Bucur Les relations diplomatiques avec le Vatican ont 80 ans • A.M. Mironov 1934. La Russie des Soviets ouvre une Légation à Bucarest • V.V. Tilea Envoyé extraordinaire (IV) • I. Scurtu 1918-1940. Comment les gouvernements se formaient-ils? (V)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Пырван Учители жизни общины • К. Резачевич Молдавский маршрут Михая Храброго • И.А. Поп Патриарх Кирил Лукарис и трансильванские румыны • Р. Нетцхаммер Карол I о битве в Плевне • М. Иониță Пенеш Курканул – легендарный герой • А. Ошка Антонеску и германская военная миссия • П. Оту Правительство-призрак Константина Арджетоану • Т. Векслер Вильгельм Филдерман благодарит румынскую элиту • Г.Г. Потра Неопубликованная переписка Иона Хелиаде Рăдулеску • А. Давье Французско-румынские отношения. (1880-1920гг.; III) • Д. Преда, М. Букур 80 летие дипломатических отношений с Ватиканом • А.М. Миронов 1934 г. Советская Россия открывает миссию в Бухаресте • В.В. Тилиа – чрезвычайный посланник (IV) • И. Скурту 1918-1920 гг. Как создавались правительства (V)

INHALT (Rumänische Geschichte) V. Pârvan Die Lehrer im Leben der Gesellschaft • C. Rezachevici Die Moldauische Marschroute von Mihai der Tapfere • I.A. Pop Der Patriarch Chiril Lucaris und die Rumänen von Transylvanien • R. Netzhammer Carol I über die Schlacht von Plevna • M. Ioniță Peșcu Curcunul, ein legendenhafter Held • Al. Oșca Antonescu und die deutsche militärische Mission • P. Otu Die Regierung-Phantom Constantin Argetoianu • T. Wexler Wilhelm Filderman dankt der rumänischen Elite • G.G. Potra Unbekannter Briefwechsel von I. Heliade Rădulescu • A. Davier Die französisch-rumänischen Beziehungen (1880-1920; III) • D. Preda, M. Bucur 80 Jahre diplomatische Beziehungen mit den Vatikan • A.M. Mironov 1934. Sowjetrussland öffnet eine Legation in Bukarest • V.V. Tilea Sonderbeauftragter (IV) • I. Scurtu 1918-1940. Wie sich die Regierungen bildeten (V)

SUMARIO (Historia rumana) V. Pârvan Los maestros en la vida de la ciudadela • C. Rezachevici El itinerario moldavo de Miguel el Valiente • I.A. Pop El patriarca Chiril Lucaris y los rumanos de Transylvania • R. Netzhammer Carol I sobre Plevna • M. Ioniță Peșcu Curcunul – héroe legendario • Al. Oșca Antonescu y la misión militar alemana • P. Otu El gobierno fantoma de Constantin Argetoianu • T. Wexler Wilhelm Filderman agradece a la élite rumana • G.G. Potra Correspondencia inédita I. Heliade Rădulescu • A. Davier Las relaciones rumana-francesas (1880-1920; III) • D. Preda, M. Bucur 80 años de relaciones diplomáticas con el Vaticano • A.M. Mironov 1934. Rusia soviética abre legación en Bucarest • V.V. Tilea Enviado extraordinario (IV) • I. Scurtu 1918-1940. Cómo se formaban los gobiernos (V)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sațe sau la redacție

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 8 000

